U
Srina
1. Overdue c
anna per-day
charged for each
kept after the due date
2. Borrowers will be held
responsible for any dam-
age done to the book
while in their possession.

THE JAMMU & KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY.

DATE LOANED

Class No. ______ Book No. ______

Vol. ______ Copy ______

Accession No. ______

P09

Allama Iqbal Library
3242

المنة لله تعالی و تقدس

که درین زمان سعادت اقتران گلدستهٔ بوستان فصاحت
گلبن گلستان بلاغت یعنی کتاب مستطاب تواریخ خاندان فیض نشان
حضرت حضور مهاراجه گلاب سنگه صاحب بهادر المسمی

گلاب نامه

حسب الحکم فیض قوام بندگان سمو المکان
گوهر اکلیل جهانداری جوهر شمشیر شهریاری زینت بخش افسر و
اورنگ ضرغام آجام وغا و جنگ
سری مهاراجه رنبیر سنگه بهادر
جی۔سی۔ایس۔آئی والی جموں و کشمیر دام اقباله
در سموت ۱۹۳۱ بکرمی

بنتیجهٔ قلم جواهر رقم مردمک دیدهٔ مروت آب گوهر فتوت تاج الفضلا قدوة الادبا
مخزن الجود و الکرم منبع الفیض و النعم علامهٔ دهر فهامهٔ عصر صاحب تصانیف عالیه [illegible]
غالیه عالی همم والا مقام دیوان کرپا رام صاحب دستور اعظم ریاست ممدوح دام افضاله

سرکاری پریس جموں میں زیر نگرانی دیوان عالم چند صاحب سپرنٹنڈنٹ چھپا

JAMMU & KAS UNIVERSITY
2242
Dt. 9.6/57
S NAGAR

JAMMU & KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY

H. H. Sri Maharaja Gulab Singh Sahib Bahadur,
Jammu and Kashmir State.

وفات ۱۸۵۷ء

JAMMU & KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
No. 3242
Date 9.6....
SRINAGAR

صورة ما نمقه الفاضل الاجل جامع العلم والعمل اعظم النبهاء اجل نحارير الغبراء نخبة الاطباء الاعيان
صفوة كملاء الدوران الماهر العريف صاحب التصنيف والتاليف مقدام اوباء العصر قمقام
اذكيا الدهر ذو القريحة الحدسية والسليقة القدسية زبدة المتاخرين فخر المعاصرين جناب
السيد باقر حسين المعروف بحكيم مير نواب اللكهنوي سلمه الله الغني وصانه عن شر كل غبي وغوي

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب الارباب واليه المرجع والماب والصلوة على من جاء بام الكتاب وفصل الخطاب
والسلام على وصيه الذي لمدينة العلم باب وآله الاطياب وخيرة الاصحاب الى ساعة القيام
ويوم الحساب وبعد فلا يخفى على اولى الالباب وذوي الآداب ان هذا الكتاب بحر عباب
او كعنقود الاعناب بل ان هذا الشيء عجاب عديم المثل في الآفاق والاقطاب
لم يسمح بمثيله احد من الاسلاف والاعقاب مفيد لاهل العلم والطلاب هدية ثمينة
للاصدقاء والاحباب مشتمل على احوال ولاة الفنجاب سيما على احوال **مهاراج**
گلاب سنگه الذي كان ذا العزم والفخامه ولذا سمي بگلاب نامه ففاقت نفحاته
على الورد والبهار وفاحت عبقاته كالمسك والعنبر يفرح الفؤاد ويسر الاكباد ويروح الارواح
ويقوي الاجسام والاشباح يسر انظار الناظرين ويجلو ابصار المستبصرين يريح النفوس

والاجسام ویریح العلل والاسقام. تبهج الخواطر ویروق النواظر حرئ بان یوضع علی العیون

والرؤس حدیثہ بان معلق علی الاعناق والنفوس **نظم**

کتاب لو تاملہ الضریر * لعاد کریناہ بلا ارتیاب * ولو مرت حوالہ بقفر * لصار المیت حیا فی التراب

وہو مما صنفہ بدر کامل فی فلک الکمال * وشمس طالعتہ علی سماء الاقبال * تاج الادباء الاذکیاء

اذ اکتب اعجب * سراج الفصحاء البلغاء اذ انشر اطرب * ملاک المملکتہ والریاستہ *

الفارس المتفرس فی مضمار الفراستہ * المرتقی علی معارج الامارۃ والمتکی علی وسادۃ الوزارہ

کثیر الخیر مانع الشر والضیر مرکز الکمالات الحاوی لمحاسن الصفات ذو المجد الاصیل والشرف

النبیل کریم الاخلاق وحید الآفاق کہف الضعفاء والفقراء ملاذ الشرفاء والنجباء ملجاء الفضلاء

والعلماء غیاث المساکین والغرباء صاحب الجود والکرم مرجع العرب والعجم الذی یضرب

الیہ الاکباد وتتغلغل صیت کمالہ فی الامصار والبلاد کفہ یحکی عن السحاب الماطر ویروی

عن البحر الزاخر لو حل ارسطاطالیس فی خدمتہ لاقتبس من انوار حکمتہ یدرک قبل الاظہار

مافی الضمائر من المطالب بحدۃ ذہنہ الثاقب ویفہم مکنونات الافئدۃ قبل البیان بجودۃ

رائیہ الصائب **شعر** لا یدرک الواصف المطری خصائصہ * وان یکن سابقا فی کل ما وصف *

وہو عمدۃ العمائد العظام زبدۃ الوزراء الکرام اسوۃ الامراء الفخام کافل الارامل والایتام

مرجع الخواص والعوام اعنی جناب مدار المہام دیوان **کرپارام** لازالت شموس اقبالہ طالعۃ

وبدور نواله ساطعةً وکواکب جلاله لامعةً و اعلام کماله رافعةً الی قیام القیام وما اختلف

النور والظلام فیا ایها الخلان الناظرون علیکم ان تنظروا فیه بالشوق والرغبة والانصاف

وترغبوا الیه بالعزام والولوع وعدم الاعتساف وندعوا الجناب مصنفه الممدوح ان یبقاه

اللہ مع اولاده السعداء بالعیش الرغید مسروراً ومحفوظاً وعن الآلام محروساً ومحفوظاً

ولما کان ہذا التصنیف اللطیف والترصیف النظیف فی غایتہ الفصاحتہ والبلاغہ

حادیاً للطائف الوافرہ والظرائف المتکاثرہ ومشتملاً علی انواع البدائع والصنائع

من التسجیع والترصیع والتلبیس والتلمیح والتوشیح والترشیح لم یقنع یراعی مع قصور باعی

وکساد متاعی علی ہذا التقریظ فاردت ان احرر تقریظاً ثانیاً فی الفارستہ بعون اللہ الحفیظ

تقریظ ثانی در فارسی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ؕ

وستنبوئے شمائم دل کشائے حمد بے حد وثنائے لاتعد کہ مشامِ جان انس وجان را معطر گرداند۔

وگلدستۂ ریاحین روح افزائے شکر نامحدود وسپاس غیر معدود کہ بوئے دلآویزش

روح روحانیان ونفوس قدسیۂ قدسیان را بوجد وطرب اندازد پیشکش انجمن لاہوتی

نشان آن چمن آرائے عالم امکانست۔ کہ گلزار جہان را باین آراستگی وپیراستگی

تمام بیک امر کن از نیست نوبہم (بنسخۂ خطی) برزع ہست و بود مرسبز و شاداب نمود و دل و دماغ گلرویان
ریاحینِ رنگین را از شراب لالہ رنگ تازگی و نازکی و رنگارنگی و اندازہائے بوقلموں و خوشبوہائے
گوناگوں مست و سیراب فرمود۔ اللّٰھم صل علیٰ محمدٍ و آلِ محمد۔ امابعد طالبانِ اخبارِ ملوکِ پیشین و
راغبانِ آثارِ ماضیہ سلاطین بانمکین و مستخبرانِ سیرِ شہریارانِ اسلاف و مستفسرانِ رفتار
و آئینِ جہانداران با انصاف را مژدہ تازہ و بشارت بے اندازہ باد۔ کہ دریں زمان محمود
و آوان مسعود از خوش طالعی شتاقان و قدردانانِ علم تواریخ کتاب لاجواب عنبریں
شمامہ مشکین ختامہ موسوم بگلاب نامہ متضمن احوال خیر مآل سربرآرایانِ پنجاب بصد آب و
تاب کہ جلد خوشنمائیش مانند جلد شفاف و آبدار آئینہ رخان کتابی رو از غایتِ جلا و صفا پرتو افگن و لوح
زرینش چوں لوح پیشانی مہ جبیناں آزرم پیشہ از حجاب و نقاب روشن صفائی صفحات عنبریں
نفحاتش رشک وجنات خوبانِ جہان خطِ مستقیم جدولش مانندِ جدول انہار جاری و روان
بیاضش از بیاض صبح صادق روشن و سوادش بر سوادِ چشمِ غزالانِ ختن چشمک زن چہ
بیاض و سوادش از بیاض و سوادِ چشم حور العین مرکب و اوراق و اجزائیش مانند اعضائے جمیلہ
متناسبہ خوش قامتانِ دلکش بشیرازہ بندی فکرت خداداد مرتب از سطورِ پر نورش زلفہائے
دلآویز پری رویان پُرفن در پیچ و تاب از حروفش حریفان فصاحت بیان عرب و عجم گنگ و
جگر کباب برزیبائے نقاطش خالہائے دلپذیر رخسار نازنینانِ کشمیر سپند و شوخی سرخی

مقاماتش بر لعلِ لب ہائے نگاران ہندوستان در شکر خند منزلِ مقصود و مطالبش بر رہنمونی شاہراہ

عبارتِ پُر فصاحت بر رہروان اذہان صافیہ اظہر و جمالِ عرائس نفائس معانی بلاغت

بارش از حجلہ الفاظ و عبارت برائے نظارۂ ناظرین از آفتاب روشن تر تحریرش چون زنجیر

گیسوئے دراز سلسلہ بند روانی تقریرش از موج دریا دل پسند بیان شیرینش را تاثیریست

عجیب کہ لب و دہان خوش مذاقان شیرین بیانان را حلاوت شہد و نبات بخشد و بے مذاقان

فرومایگان را بہ تلخ کامی کشد۔ تقریر نمکینش را ہم اثریست غریب کہ کام و کلام ملاحت فروشان

بازار فصیح البیانی را ملیح و نمکین سازد و نمک بر جراحت دلہائے حاسدان پاشد حسد پُر حسد

(این فقرہ … و قرینہ در صنعت تجنیس است)

حاسدین جاشدین ازین کتاب کباب و عیون عیبین اخلاء اجلاّ از فتح و فرح باب و تاب

(بمعنی ابواب مبین) (جمع عین بمعنی چشم) (جمع عیب بمعنی …)

خرائد مضامین خوش آئینش از وسمت کذب و دروغ بیفروغ مخلّٰی و بزیور صدق و راستی

کہ راست بازان دہر از و بہرہ اندوزند محلّٰی انشائیش اخبار را تاثیری دہد کہ خبر صدق احتمال

کذب ندارد و تقریرش لطیف و ملیح بیانش درست و صحیح از و نس اغلاط پاک و طاہر عبارتش

فصیح و بلیغ صنائع و بدائع آن بر مرصع کاران جواہر زواہر معانی روشن و ظاہر کتابیست

یا گنجینہ علوم و فنون یا خزینۂ راس المال مضمون بلاغت مشحون یا درجیست لبالب

از لآلی متلالی یا برجیست مملو از کواکب دراری یا گلزار تازہ پر از فواکہ داشمار ست گلگشت

گنانش را صلائے عام دادہ شد۔ کہ از میوہ ہائے مرغوب و خوشہ ہائے خوش اسلوب

بهر چه دست رس باشد بچینید یا مرقع تصاویر خوبان روزگار و جهانداران نامدارست
مشتاقان جمال مهر تمثال آنها را اجازت و رخصت ست که هر شاهدی و شاهی را که خواهند
از عالم صوری بعالم معنوی به بینید یا ندیم ظریفیست که در خلوت و جلوت از سخنان شیرینش تلخی
رنج و ملال از دلها رود - یا شاهد دلفریبست که از مشاهدهٔ جمالش نظر طالبان دیدار سیر نشود
ملائی جامی که در مدح کتاب فرموده از همین کتاب اراده نموده **نظم**

انیس کنج تنهائی کتابست
فروغ صبح دانائی کتابست
بود بے مزد و منت اوستادی
ز دانش بخشدت هر دم گشادی
ندیمی مغز داری پوست پوشی
بسر کار دانائی خموشی
درونش همچو غنچه از ورق پر
بقیمت هر ورق زان کیطبق در
عماری کرده از مشکین ادیمت
دو صد گل پیرهن در وی مقیمت
همه مشکین عذاران توئے بر تو
زبس رقت نهاده روئے بر رو
زیک رنگی همه رو و همه پشت
کے ایشاں را نهد کس لب بر انگشت
به تقریری لطائف دل کشائند
هزاران گوهر معنی نمائند
گهے باشند چوں صافی درونان
با نوار حقائق رهنمونان
گهی آرند در طی عبارات
بحکمت ہائے یونانی اشارات
گهی از رفتگان تاریخ جویند
گہ از آئندہ اخبارت رسانند ❖

ریختہ کلک گہر سلک عالی جناب فلک آب وزیر با تدبیر
دبیر خوش تقریر یکه دبیر فلک بایں سال خوردگی و پیرانه سالی از اطفال مکتبش سبق گیر و طغراء
و ظہوری در فن انشاپردازی از قلم جواهر رقمش اصلاح پذیر ارسطو و دانشکه اسکندران

دوران از وصد حکمت آموزند فلاطون منشی که فلاسفه زمان از صحبتش بهره اندوزند سینه مهر گنجینه
اش خزینهٔ علوم و فنون زبان شیرین بیانش کلید درهائے خزائن مضمون بلند فطرتیکه
بلند پروازانِ افکار عالی نشان پیش او طائران پر شکسته دقیق النظریکه موشگافان دقیقه
سنجان مثل حاشیه نشینان بنجد متنش بصد ادب دست بسته جوادیکه دریائی گوهرزا از
دریا دلیش آب آب و خجل و سحاب نیسان بار از رشک همت والائیش اشک ریز و منفعل چشمهٔ
فیض یزدانی عین رحمت سبحانی زبانش گوهربار و دستش زرفشاند آستینش دامانِ
حاجتمندان را از گوهر مراد پر کند نظر فیض اثرش قطرهٔ ناچیز را دُر کند موید بتائیدات
ایزدی مورد رشحات الطاف سرمدی زیب افزائی مسند جاه و جلال قدردان اهلِ علم و
کمال وزیر یکه مسند وزارت را از پابوسیش سند و افتخار صاحب تدبیریکه خوش تدبیران
ارسطو زمان را از حضوریش صد اعتبار وزیر اعظم و دستور المعظم مدار المهام جناب دیوان
کرپارام صاحب بهادر دام اقباله العالی بدوام الایام واللیالی مطبوع طبائع اهل علم و
کمال و مورخان بے مثال گشته زیور طبع پوشیده چون عروس تازه بمنصهٔ وجود جلوه
افروز گردید حق این است که این چنین کتاب نایاب از ابتدائے خلقت آدم و
بنائے دفتر عالم تا این دم باین حسن و خوبی کسے نگفته و این چنین گوهر گران مایه معانی
در سلکِ سحر بیانی احدی نسفته ناظرین با تمکین را لازم و واجب که چون بسیر و گلگشت

این چمنستان همیشه بهار پردازند دست دُعا بردارند که ایزد تعالیٰ تابقائی بنائی این
بوستان ارم نشان که عبارت ازین تصنیف منیف ست ذات فیض آیات جامعُ الکمالات
جناب مُصنّف محتشم الیه را مع فرزندان اقبال نشان صحیح وسالم و باقی وقائم داشته
همواره بعیش وکامرانی ونشاط شادمانی مسرور ومحفوظ دارد احقر عباد الله الوهاب
میر نواب لکھنوی بتاریخ بست و سوم ۲۳ ساون سنه ۱۹۳۳ تحریر نمود ٭

قطعهٔ تاریخ

از نتائج افکار وحید العصر فرید الدهر جامع کمالات انسانی افتخار عرفی وخاقانی فاضل
جلیل شاعر بے عدیل قرب یافته سرکار والی رام پور جناب منشی سید اسمٰعیل حسین
تخلص منیر سلمه الله القدیر ٭

گلاب سنگھ مہاراجہ عظیم الشان
اسی سبب سے یہ نسخہ ہے بوستان خرد
خدیو عصر مہاراجہ زمانہ حال
کہ اُنکی مدح میں ہے دُرفشاں زبان خرد

زمین ہند میں خورشید آسمان خرد
علاوہ اُن کے ہے حال اور بھی رئیسوں کا
کہ جن کے عہد میں عالی ہوئی ہے شان خرد
نشان پا ہیں سخاوت میں دست حاتم طے

گلاب نامہ میں احوال اون کا ہے مرقوم
جو تھے زمانہ پیشیں میں قدردان خرد
سپہر مرتبہ رنبیر سنگھ عالی جاہ
غبار راہ مہاراج ہمعنان خرد

یہ نسخہ حکمِ مبارک سے جب تمام ہوا
گلاب نامہ بہارِ بہشتِ جانِ خرد
۱۹۲۲

از وصف گلاب نامہ عاجز گشتم
نقش دل او کیا تمامی تاریخ

تعویذ گلوئی اہلِ دانش گردید
بنیش افزائی مردم از سر تا پائی

گلاب اِس صحیفہ کا ہے جزو نام
سواد اِس کا گویا سحابِ ارِم

ختم گردید چو این نسخہ دانش افزا
چون سحرِ حسن بلخیش بجہان نور فشان

ہوا تمام پسندیدۂ جہانِ خرد

✣

ولہٗ ایضاً

دیدم چو منیرؔ این گرامی تاریخ
سال ہندی برائے ختمش گفتم

ولہٗ ایضاً

این نسخہ چو ختم شد بافضالِ خدائی
سال ختمش بہندی آورد منیرؔ

ولہٗ ایضاً

زمانہ میں ہے یہ جوابِ ارِم
منیرؔ اس کی تاریخ سمت میں لکھ

ولہٗ ایضاً

دلکشِ عالمِ معنی شد و مطبوعِ جہان
مصرعِ سمت ختمش بقلم داد منیرؔ

منیرؔ میں نے بھی تاریخ پائی سمت میں

✣

مدّ نظر اہلِ خرد سر تا پا
گلدستہ بزمِ دل چہ نامی تاریخ
۱۹۲۲

لاریب کہ این کتاب بے مثل بود
تاریخ گلاب نامہ فردوس آرائی
۱۹۲۲

ہر اک صفحہ مانند اوراقِ گل
یہ تختہ بہارِ گلابِ ارِم
۱۹۲۲

سرمہ آسا ست سوادش پے اربابِ نظر
طرفہ تاریخ مہاراجہ نایاب زمان
۱۹۲۲

قدر افزائی اہلِ علم وکمال
بحرِ دانش جنابِ کرپا رام
تحفہ لاجواب نامہ ہے
نغز و نایاب دفترِ اعلیٰ
۱۹۲۲
یہ بھی ہے اِس فلک کا سیارہ
فصل مطبوع بے نظیر کتاب
۱۹۲۲

والہٗ ایضاً

صدر آرائے بزمِ جاہ و جلال
ختم جب کر چکے یہ تحفہ کتاب
نام اِسی کا گلاب نامہ ہے
دوسرا اور ہے یہ ہندی سال
حالِ زیبا بہشت نظّارہ
۱۹۲۲

✣

خُلق تہذیب میں وحید انام
ہُوئی نقشِ دلِ اولی الباب
سالِ ہندی ہے ختم کا زیبا
محضرِ راستی و نیکو فال
۱۹۲۲
ای ؔمنیر اور چمن گل شاداب

✣

تاریخ طبع گلاب نامہ والہٗ ایضاً

گلاب نامہ ہے نام اِس کتاب کا زیبا
اونہیں کے سامنے کاؤس کے بھی تھا لاشے
خدیو حال مہاراجۂ فریدون فر
کہ اون کے عہد میں ہر ذرّہ کو ہے اوج بدی
مجال کیا کہ مہاراج کے ہوں وصف ادا
کہ جنکے سہرے آنکھوں میں آتے نشۂ مئی

کہ اِس میں ذکر مہاراجۂ عظیم کا ہے
سوانح اور رئیسو نکے بھی ہیں اسمیں رقم
کرم ہے جن کے ہے شرمندہ روحِ حاتم طے
ہُوا ہمیشہ بہار اونکی عدل سے کشمیر
زبان گنگ ہے کوشش کر کوئی تلکے
گلاب نامہ کی کہہ ای ؔمنیر سمت طبع

گلاب سنگھ مہاراج عدل گسترکا
جو پہلے دورۂ پنجاب کر چکے ہیں طے
سپہر مرتبہ ؔرنبیر سنگھ عادل عصر
قدم وہاں نہیں رکھ سکتے ڈر سے بہمن دے
اونہیں کے حکم سے چھاپی گئی یہ تحفہ کتاب
صحیح نسخۂ عطرِ بہشت نامی ہے
۱۹۳۳

مشتاق گلاب نامہ میں اہلِ خرد
مطبع میں نیا دفتر جان بخش چھپا
۱۹۳۳

ولہٗ ایضاً

کیا نام خدا دفتر جان بخش چھپا
سمت میں یہ چھپنے کی ہے تاریخ منیر

بھلا اس نسخۂ بےمثل کی ہم قدر کیا جانیں
بنا شمع محافل تذکرہ نامی رئیسوں کا

ولہٗ ایضاً

رئیسوں کے ہے قابل تذکرہ نامی رئیسوں کا
منیر ایک اور سمت میں کہو تاریخ چھپنے کی

نگاہ اہلِ دانش مثلِ پروانہ ہے ساتھ اسکے
چھپا ہے اب کے کامل تذکرہ نامی رئیسوں کا
۱۹۳۳

چھپی نور کی یہ کتابِ مصفّا
کہ آسودہ ہو خاطر نکتہ چینان

ولہٗ ایضاً

ہوئی عینک دیدۂ پاک بینان
ملا غیب سے طبع کا سال مجھ کو

منیر اِس کی سالِ مسیحی بھی کہہ دو
یہ زیبا ہے تاریخ مسند نشینان
۱۸۷۶

قطعۂ تاریخ

طبع زاد دوحہ ریاض سعادت ورشادت گوہر دریائی فصاحت و بلاغت بلند اقبال شاعر بے مثال عزیز القدر سید ابو محمد تخلص بدر شاگرد و خلف رشید سید منیر سلمہا اللہ تعالیٰ

مجمع دولت و اقبال و ہنر کرپارام
زندہ گردید کنون نام سران پنجاب

آنکہ در مدحت او لال زبان پنجاب
چون در آرند پئے نذر حضور مہراج

کرد تالیف چو این دفترِ حال قدیم
ای خدا باد پسندیدہ بیان پنجاب

سالِ اتمام نوشتیم بہندی ای بدر
چمن تذکرۂ ملک شہان پنجاب
۱۹۳۳

ولہٗ ایضاً

واہ کیا تالیف کی دیوان کرپارام نے
جامِ جمشیدی ہے یا یہ دفترِ پنجاب ہے
ہر ورق آئینہ خوش جوہر پنجاب ہے
بدر نے تاریخ چھپنے کی یہ سمت میں کہی
مندرج اسمیں ہوئے ہیں دیکھ لو کل واقعات
تحفۂ اخبار بلاد کشورِ پنجاب ہے
۱۹۳۳

ولہٗ ایضاً

فیض بخش زمانہ کرپارام
بادرخشان چو مہرِ عالمتاب
جملہ مداح او چہ شیخ و چہ شاب
سالِ طبعش نوشت ہندی بدر
کرد تالیف این کتاب جدید
ہمہ تاریخ خطۂ پنجاب
۱۹۳۳

JAMMU & K... UNIVERSITY
LIBRARY
No
Date ....
SRINAGAR

His Highness Sri Maharaja Sir Ranbir Singh Sahib Bahadur, G.C.S.I., G.C.I.E.,
Inder Mahinder, General Asakar, Separ-i-Saltanat-i-Englishia,
Mashir-i-Khas Kaisar-i-Hind.

وفات ۱۸۸۵ء

سری گنیش آئینہ

دیباچہ

گلاب افشانی سخن عطر بار و عنبر بیزی کلام شاہوار بارگاہ سلطان السلاطین ابہر است کہ خطیب ازل خطبۂ ابدی بنام نامی حضرت جل جلالہٗ بر کرسی آسمان خوانده و گنجور قدر نقود ثوابت قدر اول را بر فروهٔ آستان جناب عم نوالہٗ افشانده فلک اطلس فرش ایوان مقدس اوست و ہفت فلک پایۂ سلّم بالاخانۂ تقدس او فیاضی کہ از جامہ خانۂ فیض عام شجہان نابود رخت وجود در برکشیده و رزاقی کہ از مائدهٔ کرم تمامش ہر جاندارے را روزی رسیده عادلی کہ از عدل بکمال و کمال عدل اضداد اربعہ را در مقام اتحاد و اتفاق گذاشتہ و حکیمی کہ کلک حکمتش نقش ہیولی بخوب ترین صورتے نگاشتہ توانائی کہ فلک اعظم را در وضع و محاذاة بحرکت شدیده متحرک داشتہ و قادری کہ زمین را باچنین پہنائی و جبال مرتفعہ بقدرت کاملہ برداشتہ ہا ہا پائی بند سلاسل امکان و حدث را کے دست بکاخ و جو...

تواند رسید و قطرهٔ شبنم را از قلزم بے کنار چه توان پرسید ذره از نور فروغ بخش آفاق چه گوید و پشه از
بلندی آسمان چه جوید از محمدت من نادان خموشیدن بهتر است وازین گفتن ناگفتن خوشتر **بیت**

حدیث آنجا که از یزدان شناسی است * سپاس اندیشی ما ناسپاسی است * پس سزاوار شناسائی آنکه این مقصد
بلند و مطلب ارجمند را بطرز و رفتاری ادا کند که هم دیباچه کلام باحوال فرمانروایان زمین و زمان آرایش
یابد و هم از صفات قدرت کامله شمار در آید خصوص از حال نیّر جهان تاب عالم عطا و سحاب گوهر پاش
دریائی سخا چشم جهان سلطنت و اقبال و رنگ رخسار حشمت و اجلال بهار گلزار عالم آرائی و گلزار
بهار جهانگشائی گلاب گلستان جهانبانی و گلستان همیشه گلاب کشورستانی حضور سری مهاراجه گلاب سنگه
صاحب بهادر عرش آشیانی سخن را فروغ جاودانی دهم و نگار مضمون را بخط و خال نگارش بیارایم
که تا حق ارادت و شرط عقیدت گذارده باشم و امر خداوند نعمت بجا آورده چنانچه تفصیل این اجمال
اینکه آن حضور از بارگاه عنایت بنظر تربیت این افراختهٔ الطاف خویش تحریر احوال اقبال افزا
و تصنیف کتاب کارنامه هائے ذات همایون اعلام می فرمودند مگر من بیما و من دماغ مضمون آرای
و حوصلهٔ زبان گشای که تماشائیان این فن را بهنیشی شگرف بخشد در خود ندیدم دست ازین باز داشته
بود و نیز از کثرت کار سرکار فرصتی دست نمی داد که شواهد مضامین را بر نوکرسی رنگین
سخن نشاند و لآلی آبدار الفاظ بسلک عبارات دلکش کشد تا که در توقف قصبهٔ بیج بیاره مضافات
کشمیر حکم مجدد از پیشگاه مقدس لمعان ظهور یافت چگویم که این حکم نوشتن سرگذشت بود یا وصیت

وارشاد آخرین خدمت بزرگ سپرده آمد و یا فصاحت گفتار کرامت گشت لهذا این پیش قدم سالکان ارادت کرپارام نظر باخلاص و عقیدت که با من آباد و عطوفت این خاندان والا دودمان مأمون است از غایت تگاپوی و نهایت جستجوی حکم خداوندی را بجا آوردن گرفت و زمانی از قدیمان این دودمان و پیران هوشمند و راست گفتار و جوانان گرم خو و درست کردار و ملازمان با اعتبار می پرسیدم - و بقید قلم می آوردم و اکثر قصص از حضور خلد مکانی که بقوّت حافظه از بدو دو سالگی از وقائع و سوانح خبر داشتند بارها بگوشم رسیده و بسا حکایات از دیوان صاحب قبلهٔ کونین بصحت رسانیده شبهات و شکوک را بگزلک ایقان حک کردم رجا که بتائید عنایت ایزدی این والا پیچی را بانجام رسانم تا روشن دلان کار آگاه را از سواد وش سرمایهٔ خبرت حاصل شود و تیز روان عرصهٔ آگاهی را شگرف شناسائی بدست اوفتد و نخست از ذکر سلسلهٔ رفیعه که چون سلسلهٔ زمان موبد و مستمر باد از ظهور بر بهما تا طلوع نیّر وجود حضور ممدوح سخن را انتظام دهم و باز سرپوش از سوانح هوش افزاء حضور خدایگانی بردارم -

بیان دلیلی چند بر حدوث عالم و اثبات صانع جلّت عظمته بطرز فلاسفهٔ یونان و پیروان حکمت هندوستان

بردانایان دوربین و رمز شناسان مکامن یقین که تماشائیان رموز عالم و پرده شناسان زیر و بم این هفت انجمن اند پوشیده و مستتر نیست که اگرچه نزد قومی عالم و عالمیان را ابتدائی نیست لیکن ارباب ملل کلّهم و اصحاب نحل

باجمعہم قایل برآنند کہ از بوقلمونی آثار و نیرنگی اطوار کہ در عالم یافتہ می شود حدوث آن ثابت و
متحقق است العالم حادث لانہ متغیر وکل متغیر حادث فالعالم حادث و این سخن وقتی تمام مے شود کہ
بیان چند چیز کردہ آید اوّل اینکہ تقدم و تاخر بچند قسم منقسم است دویم در بیان اختلاف مذاہب
در حدوث و قدم عالم تفصیلی رود ـ سیوم ـ از صانع و اثبات ذات جلت عظمتہ و دفع شبہات
درین باب کالبد سخن جانی گیرد امّا بدانکہ تقدم نزد حکما بر پنج قسم منقسم است تقدم بالعلیہ
و تقدّم بالطبع و تقدم بالزمان و تقدّم بالرتبہ و تقدم بالشرف و نزد بعضے دو قسم دیگر است یکی را
تقدم بالماہیہ و دیگرے را تقدّم سرمدی خوانند امّا تقدّم بالعلیہ تقدمیست منحصر بر تقدّم فاعل
مستقل التاثیر و درین تقدم مقدم و موخر ممتنع الانفکاک اند از روئ زمان پس از ارتفاع علت
ارتفاع معلول لازم است و از ارتفاع معلول ارتفاع علت چون تحرک خاتم بحرکت ید و تقدّم
بالطبع و آن تقدمی است ماسوء الفاعل المستقل بالتاثیر از علل ناقصہ خواہ فاعل باشد و خواہ غیر آن
مانند تقدم ہیولی یا صورت بر جسم و تقدم بالزمان و آن تقدمیست کہ ممکن نیست مقدم بآن تقدم
جمع شود با متاخر بآن تاخر و این منقسم بدو قسم است ما بالذات و ما بالعرض امّا ما بالذات تقدمیست
مانند تقدم اجزای زمان برہم دیگر چون تقدم امروز بر فردا امّا ما بالعرض مانند تقدم ارسطو بر
شیخ الرئیس و تقدم بالرتبہ و آن تقدم امریست کہ اقرب باشد از مبداء محدود و آن تقدم
بدو قسم منقسم است حسّی و عقلی حسّی مانند تقدم امام بر ماموم و عقلی چون تقدم اجناس اضافیہ

بعضی بر بعضی و تقدّم بالشّرف و آن تقدّم امریست برامرے دیگر در کمال و تقدّم بالماهیه مانند تقدّم مقوّمات بر ماهیه چون تقدّم حیوان و ناطق بر انسان امّا تقدّم سرمدی و آن تقدّم امریست برامری در حاق واقع و متن نفس الامر باین معنیٰ که مقدّم منفک الوجود باشد بر متاخر نه از روئے لحاظ زمانی یا غیر آن بلکه از روئے ملاحظهٔ نفس ذات بباید دانست که شی تا معروض تغیّر نباشد زمانی نمے تواند بود چه ظاهر است که زمانی آن امر است که وجود زمان بر وجود او منطبق باشد پس هرچه معروض حرکت و سکون نباشد زمانی نخواهد بود پس حضرت احدیت جلّت عظمته و عقول قاهره و نفوس عالیه بلکه سافله هم زمانی نخواهند بود باین معنیٰ که اگرچه وجود شان با وجود زمان مع است لیکن در زمان نیستند چنانچه این همه در مقالات حکماء مبرهن است پس اتّصاف علل عالیه بتقدّم زمانی صحیح نخواهد بود چه تقدم زمانی چنانچه دانستی عبارتست از تقدمیکه در زمان یا در زمانی متشخص می شود و این اشیاء منزّه اند از حیطهٔ زمان چون این مقدمه ممهد گشت پس بدانکه وجود او سبحانه تعالیٰ عن التغیر والزوال علّت است برائ تقرر ذات حوادث و مقدّم است بر آن از روئے ملاحظهٔ نفس ذات متقرر نه از روئے اعتبار حیثیتی دیگر چه هرگاه او سبحانهٗ مقدّم از روئے لحاظ زمان بودی بالزوم تغیر در ذات قیوم تعالیٰ شانه در اتّصاف بصفت تقدّم محتاج بزمان شدی تعالیٰ عن ذالک علواً کبیراً و هم چنین معیت و تاخر پس دانسته شد که تقدم واجب بر اشیاء تقدمیت که ارفع و متعالی است از تقدّم زمانی و آن تقدّم دهریست چنانچه بیان کرده شد که آن تقدّم ذات علّت است بر ذات معلول بتقدّم

انفکاکی نه صرف از روئے ملاحظهٔ عقلیه چنانچه در حدوث ذاتیت و حکماء متقدمین قاطبةً همین قایل بوده اند
ولیکن از روئے وقتِ معنی تصور هر کس نشده و از اوشان هم درین باب توضیح کما ینبغی نرفته بوده و از
عبارات شیخ الرئیس و سلطان المحققین و معلم ثانی شیخ ابونصر فارابی چنانچه از کتاب جمع بین الرأیین
ظاهر است. این معنی مستنبط می شود لیکن از روئے غرابتِ مقام نقل عبارات ایشان مناسب ننمود
فی الجمله افلاطون و رواقیین بلکه همه اهل اشراق بحدوث عالم قائلند و با وجود آن معتقد قدم نفس
اند پس هرگاه تقدم و تاخر جز زمانی پیش این جماعت نبودی این کلام صورت نه بستے. فقط و هرگاه
اقسام تقدم چنین باشند لامحاله تاخر باقسام مشروح الصدر منقسم خواهد بود اما اقسام قدم و حدوث
در ضمن اقسام تقدم و تاخر معلوم می شوند فتدبر. **مقصد دویم** در تفصیل مذاهب و اختلاف در
قدم و حدوث عالم بدانکه اهل ملت مانند مذهب قدیم هنود و مسلمان و عیسائی و طائفه از قدماء حکماء
مانند افلاطون و فیثاغورس قایل اند بحدوث عالم که عالم محدث و مخلوق است یعنی ابداع کرده
است. او را ایزد جهان آفرین و ارسطو و تلامذهٔ او قایل اند بقدم عالم و از فاضل اطباء جالینوس
نقل کنند. که او درین باب متوقف بوده و چون او را وقتِ اختصار رسید بعضی شاگردان خود فرمود
که بنویسید از من که من ندانستم عالم قدیم است یا حادث و نفس ناطقه مزاج است. یا امری دیگر
پس درین شک نیست که این مسئله بغایت مشکل است. فرقه گمان برند بقدم ماده برائے کائنات و دران
اختلاف نموده اند بعضے گویند که اصل آب است که او قابل همه صور است چون منجمد شود زمین گردد و چون

لطیف باشد ہوا گردد و از صفوۂ ہوا نار متکون شود و از دخانے کہ مختلط باین ہوا می شود۔ آسمان ہا متکون

شوند و بعضی گمان بردہ اند۔ کہ اصل ہوائی است متوسط میان کثیف و لطیف۔ چون لطیف شود نار گردد

و از کثیف آب و چون آب کثیف گردد از و زمین تکون یابد و برخی چنین گفتہ اند۔ کہ

اصل زمین است و بعضی بران رفتہ کہ اصل نار است و بزعم قومی اجزاء صغیرہ کروِیہ کہ قبول

قسمت نمی کنند۔ الّا وہما و فرضاً مادہ برائے عالم است، و حکماء ہند چون نیایک یعنی دانائی علوم

نیائی کہ علمی است از حکمت طبیعی و الٰہی و منطق و مناظرہ آفرینش عالم ازین برگویند و این قدیم

شمارند آن را پرمانو نامند و اثباتش دلیلے آرند۔ کہ ہرگاہ اجسام قابل انقسام الیٰ غیر النہایہ بودندی

لازم آمدی کہ یک خردلہ با کوہ در قسمت برابر بودی۔ پس جزوی از اجزاء صغیرہ کہ قسمت انفکاکی

بران لازم نیاید۔ نزد ایشان قابل ترکیب عالم است۔ کہ چون با یکدیگر متلاقی شود۔ صورتی پدیدار

گردد و این از تعریف جزو لایتجزی کہ نزد حکماء باطل است۔ خارج افتد۔ امّا از دلائل حکماء بر قدم

عالم یکے این است کہ صانع بیچون کہ ایجاد عالم بران موقوفست۔ ہرگاہ ازلی باشد عالم ہم

ازلی خواہد بود۔ چہ تخلف معلول از علت تامہ محال است۔ جواب این دلیل منقوض است بحوادث

یومیہ از جہت جریان دلیل درینجا بعینہ چرا کہ عقل فعال قدیم ازلی است علیٰ زعمہم و حادث یومی

مثلاً زید معلول عقل فعال است و حالانکہ حادث است۔ بالاتفاق پس آنچہ کہ در دفع این نقیض

حکماء معتذر می شوند۔ ما نیز در دفع شبہ معتذر باشیم۔ **مقصد سیوم**۔ در اثبات واجب الوجود بدانکہ واجب

لذاته آنست. که ذاتش قابل عدم نبود. بهیچ حال ووجودش محتاج نباشد در وجود ببوئے غیر وبقول متکلم
واجب الوجود عبارت از ذاتیست. که مقتضئ وجود خود باشد. ونزد فلاسفه آنست. که ذاتش عین
وجودش بود یعنے وجودش بود وجودی خاص قایم بذات ومنتزع نباشد. از غیر ونزد صوفیه عبارتست
از وجود مطلق منبسط بر هیاکل ممکنات وچون دلائل بر اثبات واجب الوجود بسیار اند مگر با چند
وجه اختصار میکنیم **دلیل اوّل** اینکه فرض کنیم که اگر نباشد در وجود موجودیکه واجب لذاته باشد
لازم می آید محال بدین قرار که بر تقدیر نبودن. وجود واجب الوجود خواهد بود. همه موجودات یک
جمله که ترکیب یافته باشد وآن جمله از آحاد که هر یک از ان ممکن لذاته باشد. پس لامحاله آن جمله
هم ممکن خواهد بود. جمله را حقیقی غیر از آحاد نیست وهرگاه آن جمله ممکن باشد. لاچار محتاج بود ببوئی
علتئ موجده که آن خارج باشد از آن جمله وموجودیکه خارج باشد از جملهٔ ممکنات ممتنع نمی تواند بود
که معدوم علت موجود نمی تواند بود. پس آن علت موجودیست. که آن را واجب الوجود خوانند **دلیل دوئم**
اینکه بدانکه عقل تقسیم میکند موجود را بسه قسم **اوّل**. موجودیکه نظر بذاتش وجود او واجب باشد وعدمش
ممتنع **دوئم**. موجودیکه نظر بذاتش جایز باشد وجود وعدم او از غیر او **سوم** آنکه عدمش بر وجودش
ترجیح دارد. پس اوّل را واجب دوئم را ممکن وسیوم را ممتنع خوانند وآن لامحاله موجود نخواهد
بود اما ممکن بدیهی الوجود است واما واجب گوئیم که نظر در مفهوم موجود کرده متصور نیست تحقق موجود
مگر واجب الوجود چرا که اگر حصر کنیم موجود را در ممکن. اصلا موجودی متحقق نخواهد شد. ازین که بر تقدیر

حصر موجود در ممکن خالی از دو حال نیست کہ یا تحقق ممکن بنفس خویش باشد۔ سوائے علت و این محال
است و یا تحقق ممکن بہ سبب غیر باشد و آن غیر ہم برین تقدیر ممکن خواہد بود۔ پس لازم آید یا تسلسل
در آحاد یا دور بر تقدیر لزوم تسلسل و دور لازم می آید انتفاء و نمودن تمامی این آحاد برین وجہ
کہ یافتہ نشود فردی ازین آحاد کہ ممکن باشد پس باشد وجود ہر یک ازین ممکنات غیر ہستند
بسوی سببی کہ آن سبب ترجیح دہد۔ وجود آن را بر عدم و آن محال است چہ ممکن تا کہ وجودش
واجب نشود ترجیح نیابد موجود نمی گردد۔ و متحقق نمی شود وجوب وجود در ممکن۔ جز اینکہ تمامی اقسام
عدم در و ممتنع گردد و این قسم امتناع در ممکنات صرف غیر متحقق است۔ و در واجب الوجود متحقق
پس مستحیل شد واجب بودن ممکن بنفس خود متحقق و متیقن گشت۔ کہ بعضے موجود واجب بالذات
است وہو المطلوب ؎

و نیز گوئیم عالم کہ عبارت از ما سوی باری تعالی است محدث است یعنی پیدا شدہ و ہر پیدا شدہ
محتاج بہ پیدا کنندہ است و آن ہم اگر ممکن باشد لازم یا تسلسل یا دور و آن ہر دو باطل است
پس آن پیدا کنندہ قدیم بالذات خواہد بود و آن نیست مگر واجب الوجود و چون سر رشتۂ کلام
بدین جا کشید گوئیم کہ دانایان نیا شاستر کہ ذکرش بالا گذشت چون ادو نیا اچارج کہ
افضل الفاضلین و اکمل المحققین این جماعۂ حکمت پژوہ بود در کسمانجلی کتاب خود کہ باثبات
واجب الوجود تصنیف کردہ می طرازد کہ چون ترکیب اجسام از پرمانو است یعنے اجزائے صغیرہ

که بایکدیگر متلاقی شده صورتے برگیرند ونزد حکماء این طبقه پرمانو جڑ اند یعنے بے جان و بے

حس و حرکت پس گوئیم که در شی جڑ که حس و حرکت درو نیست کریا یعنے استعداد فعل یافته نشد و

پس در ترکیب اوّل که دو پرمانو ترکیب یافته برائے آن اراده ذیحس خواهد بود۔ یعنی در ترکیب پرمانو

فاعلی بکار است که آن را حرکت دهد و علت ترکیب آنها شود و آن فاعل حقیقی است و

هو المطلوب۔ و دلیل دیگر اینکه اوّل که دو پرمانو متلاقی مے شوند۔ دونک می شوند و دران یک پرمان

یعنی مقدار معیّن گردد و پیدا کننده پرمان وت سنگهیا یعنی دریافت یک یک که بعد از ان صفت

دوئی دریافت میشود پیدا می باشد و از ابکهیا بدی پیدائش وت بدین نهج است که در آن

ایکت آن سنگهیات یعنی غیر صفت واحدیت چون دو سه چار بودن علی هذا القیاس میماند

مثلاً سه سبوح اند که دران ترت سنگهیا یعنے سه بودن می ماند و دران ترت سنگهیا ایکت آن

سنگهیات می ماند و ابکهیا بدی حبّت هم ماند۔ هم چنان در وت سنگهیا که در دو پرمانو میماند هم ایکت

آن سنگهیات و هم ابکهیا بدی حبّت می ماند و آن ابکهیا بدی از ایشر است و هو المطلوب

اگر قائلی گوید که این سخن وقتی ثابت میشود که هرگاه بگوئیم که پیدا کننده پرمان یعنی مقدار دونک وت

سنگهیا است و حالانکه ما می گوئیم که پیدا کننده پرمان دونک آن پرمان است که در دو پرمانو

می ماند جواب اگر بگوئیم که پیدا کننده پرمان دونک پرمان دو پرمانو است پس قاعده کلّیه است

که از پرمان پیدا کننده پرمان پیدا شده اتکرشت یعنی افضل باید باشد۔ مثلاً ابتلاقی دو پاره سبوئی

یک سبوئی خواهد شد و پرمان آن سبوئی از پرمان آن پارها البته انگرشت همچنان از پرمان پرمانها
پرمان دونک باید که انگرشت پیدا شود - و بدانکه انگرشت آن وقت می باشد که هر جسمی از اجسام
کبیره پیدائش یابد - هر قدر نسبت بآن اجسام اکبر بود - انگرشت است و همچنان در اجسام صغیره
جسم صغیرتر انگرشت توان بود و حالانکه پرمان دو پرمانو که تو گفتی - اگر بالفرض پیدا کنندهٔ پرمان
دونک بودی لابد است - که انگرشت پیدا نمودی - پس بایستی که پرمان دونک از پرمان پرمانو
صغیرتر بودے و حالانکه از پرمانو باریک تر چیزے نیست و از ترکیب آنها اجسام کبیره پیدا
می شوند - پس ثابت شد که دت سنگهیا پیدا کنندهٔ پرمان دونک است و هو المطلوب

خاتمه - در بیان دلیل بر حدوث عالم بدانکه حدوث عالم که موافق ضوابط حکمیه و قواعد
فلسفیه باشد مبنی است - بر چند مقدمه دیگر مقدّمه اوّل اینکه اوعیه تحقّق اعنی ظروف
وجود منحصر است - در سه امر اوّل ظرف تقضّی و تجدّد و سیلان و فوت و لحوق بالجمله
ظرف تغیّر که آن را زمان می گویند دوم ظرف ثبات محض با جواز سبق عدم ذاتی که آن را
دهر می گویند مثل عقول و نفوس که واقع در دهر اند - سیوم ظرف ثباتی که اصلا مسبوق
بعدم نباشد و سبق عدم در ان ممتنع بود و آن را سرمد می نامند و موجودیکه درین ظرف باشد
منحصر است - در حق سبحانه تعالی و مقدّمهٔ دوم این که وجود واجب عین ذات اوست
زیرا که اگر عین حقیقت نباشد یا داخل در حقیقت واجب الوجود باشد - و آن مستلزم ترکیب واجب

است از جنس و فصل و هو محال و یا عارض و هر عارضی معلل بغیر است و آن غیر یا نفس ماهیت
واجب خواهد بود- یا غیر آن اگر نفس ماهیت واجب الوجود باشد لامحاله علت بر معلول بوجود
متقدم است لازم آید که ماهیت واجب اول موجود باشد- بوجود سابق و نقل کلام بوجود سابق
می کنیم- پس لازم آید تسلسل یا دور و هو محال و اگر غیر ماهیت واجب الوجود باشد- لازم
آید افتقار واجب الوجود در وجود بسوی غیر خود **مقدمهٔ سیوم** در بیان اینکه علت مقدم
بر ذات معلول است و معلول در مرتبهٔ ذات علت نمی باشد- مگر در وجود معیت دارد و
چون این مقدمات ممهد گشت- پس میگوئیم که تقدم واجب الوجود بر کافهٔ ممکنات بالذات است
و معلولات با ذات واجب معیت ندارند- پس عدم معیت ممکنات با واجب در ذات
بعینه عدم معیت ممکنات با واجب است در وجود زیرا که وجود واجب عین ذات است
و تقدم ذات علت بر معلول یا معیت در وجود در جائے ممکن بود که وجود زاید بر ماهیت
باشد- اما در جائے که وجود عین ماهیت باشد در انجا تقدم بالذات بعینه تقدم بالوجود است
و معیت در وجود درین جا کانه معیت معلول با ذات علت است و هو محال پس ثابت شد
که ممکنات در وجود متخلف اند از باری سبحانه چونکه واجب الوجود زمانی نیست- پس این
تخلف دهری سیت- و تقدم واجب تقدم سرمدی این برهان شامل حدوث همه ممکنات است
خواه جواهر باشد خواه اعراض خواه مفارقات باشد- خواه مادیات اما آنکه بر صفحات اخبار رقم

اشتہار دارد کہ آغاز عالمیان را ہفت ہزار سال و کسری سپری شدہ۔ ہر آئینہ قابل قبول عقل معاملہ فہم نیست۔ چنانچہ از خبرہای معتمد و نقل ہائے معتبر روزگار مثل کتب قدیمہ شاستر و خطائیین کہ تصنیف ستون بسیار و تالیف دہور بے شمار است۔ و بنای قواعد نجوم و استخراج تقویم و احکام بر انست دریافت می شود کہ در حینیکہ مبدء وسط و خاصہ و تقدیم و اوج و جوزہرات سبعہ سیارہ در نقطۂ اوّل حمل بود۔ آفرینش آغاز یافتہ چنانچہ بنای سدہانت ہا در استخراج این ہمہ اعمال بران موقوف است و گویند چون اقتران آنہا در نقطۂ آخر حوت وقوع یابد در پیدائیش انقلاب رو دہد و مبدء و منتہای آن را از روئے حساب مرصودہ چہار ہزار ہزار ہزار و سی صد و بست ہزار ہزار سال شمسی یافتہ اند و آن را کلف نامند چنانچہ تا حال کہ سنہ یک ہزار و ہشت صد و بیست سال شمسی حقیقی نامۂ بکرمی است۔ یک ہزار ہزار ہزار و نہ صد و ہفتاد و دو ہزار ہزار و نہ صد و چہل و ہشت ہزار و نہ صد و شصت و چہار سال ازان سپری شدہ است و اوجات و جوزہرات را حرکت ابطاء متخالف یکدیگر رصد کردہ اند تا ہر کوکبے از روئے حساب نقطۂ اوج و عقدتین باندر اس زمان متباین شدہ است۔ حکماء متقدّمین چون خطائیان و فرسیان بران اقرار دارند۔ مگر از روئے رصد در حرکات کہ منشاء خلاف از راستی و ناراستی آلات رصدیہ و ناہمواری و ہمواری زمین رصد و ضعف و قوّت باصرۂ راصد و رقّت غلظت ہوائے مکان رصد اختلاف یافتہ اند۔ بسبب

آن و تعیین مدت بحساب کم و زیاد میرسند. چنانچه دوازده صدم حصه این سالها که سی صد و شصت و ن باشد. خطاتیان ثبات عالم را قرار داده اند و ون باصطلاح آنها ده هزار سال شمسی است و کسانیکه جملگی اوجات و جوزهرات مثل فلک ثوابت بیک حرکت متحرک پنداراند. برین قول معارضه می آرند. گویند مثلاً درین زمان اوج زهره در اول سرطان است و اوج زحل در بیست و سیوم درجه قوس با وجود حرکت متساویه باین اختلاف بنیه رای پیشینیان بدیه البطلان است. و این تخطیه مخطیان خطاست. زیرا که رصد بندان زیج محمد شاهی که از حکمای هندی و انگلیسی و طرازندگان طرز یونانی در تدقیق و تحقیق متوافق الرای بوده اند. حرکت اوج و جوزهرات در جمیع کواکب متباین یافته اند و اگر ان حرکات حرکت فلک ثوابت منقوص شود برای آنکه متقدمان متعرض آن نیستند. چنانچه در زائچه حضور ممدوح وضاحت آن کرده آید. باقی حرکتی بسیار بطی خواهد ماند که هر سیاره را جداگانه باشد. حکمای الهیه اوایل این کلف را یک روز برهما قرار و هند و صد سال که هر سالی سی صد و شصت روز باشد. عمر برهما شمارند و آن برابر یک روز سری شن است و صد سال اوشان بدین حساب مساوی یک روز شیو است. و صد سال شیو با طرفة العین ماپا که ارادت و قدرت باری است برابر باشد. این معنی مرموز بآن است. عالم که ظهور قدرت قدیر برحق است متصف به بدائیتی و نهائیتی نیست و عالمیان را کون و فساد لازم **فرد**

صبحِ ازلِ شعشعۂ روی او ✣ شام ابد سایۂ گیسوی او ✣

و در کتبِ معتبرۂ اہلِ اسلام از منقولات امام جعفر صادق رضی ہم اشاره بران رفته که پیشتر از آدم
که جدّ ماست هزار هزار آدم بوجود آمده اند۔

ذکرِ انسابِ ملائک انتساب حضورِ جنّت آشیانی از ظهورِ برهما تا وجودِ مقدّس

چنان بطرازند که چون واجب الوجود که ذاتش را ابتدائی و وجودش را انتهائی نیست
قدرت که آن را مایا نامند مقتضی بابداع و احداث شد پیکری قدسی نژاد که آن را برهما
نامند پدیدار گشت و از خیالش هفت تن گرامی مسمّی بمریچی و اتری و انگری و پولست و
پوله و کرتو و بسشت بی رابطۂ صلب پدر و رحم مادر پدید آمدند۔ و بقدرِ استعداد اجسام
ارواح از مبداء فیاض بآنها فائض گشت و در خانۂ مریچی که فرزندِ اوّل برهماست
کشپ تولّد شده و از صلبِ کشپ رکھی و بطنِ ادتی که بنتِ دکھ پرجاپت است۔ فرزند مهر
آگین مسمّی به ویوسوان فروغ بخش زمان و زمانیان گردید و سورج هم نام اوست برای
همین اولادش را سورج بنسی نامند و از صلبِ ویوسوان شرادهدیو که دیواست۔ منون هم آنرا
نامند تولّد شد و در خانۂ ویوست۔ منون مهاراجه اکهواکو که رسوم ملک گیری از و بظهور آمد تولّد
گشت و از پشتِ اکهواکو صد فرزند بوجود آمد که سه تن کلان از ان معروف بنام کوکھی و نمی و دندک

कश्यपः
अदितिः
दक्षः
विवस्वान्
श्राद्धदेव
वैवस्वतमन्व
इक्ष्वाकुः
कुक्षिः
निमिः
दुन्दुक

موسوم اند۔ چنانچہ اکھواکو بیست و پنج تن را از ان ملک جانب مشرق قسمت ساخت و بیست

و پنج دیگر را املاک و امصار طرف مغرب بخشید و باقی چہل و ہفت تن را دیار ہندوستان کہ مابین

کوہ ہمالا و بندہاچل باشد بخشید۔ القصّہ مہاراجہ اکھواکو قالبِ عنصری را گسیخت و بیاد ایزد جہان

آفرین جان عزیز را در باخت۔ راجہ کوخی بانی مبانی جہانبانی شدہ عالم فانی را پدرود نمود و

فرزندش راجہ وکوخی کہ ششادہم اورا نامند بر تخت فرمانروائی نشست و از پشت ششاد پرنجی

نام فرزند نیکو خصال پدیدار گشت کہ اندرواہ و ہم کاکستھ نام اوست۔ برائے ہمیں اولادش

را کاکتستھ نامند و از پشتِ پرنجی انینا نام فرزند خوش مرام پدیدار گشت و در خانہ مہاراجہ او پرتھو

تولّد شُد۔ کہ نام نیک او یادگار عرصہ روزگار زبان زد صغار و کبار است و در خانہ پرتھو ویشہ

راشو و اوراچند ر نام فرزند نیکنام متولّد گردید۔ و در خانۂ او یوب ناش نام فرزند پدیدار گشت

و در خانۂ ایوب ناش شاوست نام فرزند نیک کام تولد شد و بنام خود شہری شاوستی نام آباد ساخت

و علمِ خوش نامی افراخت و از پُشتش برہدش نام فرزند تولد یافت و از پُشت برہدش کبلیاش

پدیدار گشت کہ آن را دھند ومار نامند و گویند کہ دھندو نام راکس ناکس را ہلاک ساخت

مسمّی بہ دھند ومار گشت۔ و در مہابارتھ کہ تاریخ معتبر خاندان عالیشان راجگان ہندوستان

مینو نشان است چُنان برطراز ند کہ یک صد پسر ازو پدیدار شد و در محاربہ دیو پریو نود و

ہفت تن کشتہ شد سہ تن ازان باقی ماندہ کہ مسمّی بہ دھڑراش و کیلاش و بندراش اند۔

त्रिकुक्षिः
शशाद
पुरञ्जय
इन्द्रवाह
ककुत्सः
अमीनह

पृथुः
त्रिसराश्व
चन्द्र
यवनाश्व
शावसत्

वृद्धाश्व
कुवलयाश्व
दुन्दुमार
विहन्दुः

दृढाश्वः

हर्यश्व
निकोनभः
संहताश्व
कृशाश्व
प्रसेनजित्
यवनाश्वः

بنجاشہ دہٹراش کہ فرزند کلان بود ہرجسو و پسرش نکومبہ و از پشت نکومبہ سنگتاش و از صلبش
کرشاش و از خانہ کرشاش پرسین جت تولد گشت و در خانہ مسطور جب ناش تولد شد۔ چنان برطرازند کہ راجہ
مسطور بنجانۂ خود صد زوجہ ساخت و ہیچ فرزندے پدید ار نگشت و ازین سبب دلش مایوس و
خاطرش محزون شدہ بریاضت ایزدِ بیچون بصحرا شتافت۔ چنانچہ مرتاضان خداپرست
و زاہدان زہد آگشت ازین قصہ آگاہ شدہ شروع بہ جگ اندر کردند و بر کوزۂ آبے افسون ہا
و وظیفہ ہا خواندند۔ قضارا راجۂ سادہ وش بحالت تشنگی و عطش آن سبوئی پر آب را نوشید
چون صباح طشت زرین از تتق افق نمودار شد طشت از بام افتاد و مرتاضان مذکور از قصۂ
مزبور واقف و مطلع گشتہ امر فرمودند کہ بقدرت ایزدِ بیچون و تاثیر وظائف میمون آبی کہ
نوشیدے موجب حمل و گرانباری رجل گردد۔ چنانچہ ہمان نوع بوقوع آمد تا شکمش چاک

मान्धाता
त्रसद्दस्यु

کردہ رجل بیرون کشیدند و مسمّی بہ مان دہاتا شد کہ ترسدسو اورا نامند۔ چہ وجہ تسمیۂ آن
چنان گویند کہ وسو بزبان سنسکرت وزدان را گویند یعنے وزدان از و خوفناک بودند

मान्धाता
पुरुकुत्स
अम्बरीष
मुचुकुन्द
यवनाश्व

گویند از پشت راجہ مان دہاتا سہ فرزند بوقوع آمدند۔ کہ نام یکے راجہ پورکتس و نام دوم امبریک
و نام سیوم مچکند است و چنان برنگارند۔ کہ امریکھ را راجہ جب ناش جدِ نامدارش تبنّی بنام
خود ساخت بعد از رحلتِ راجہ مان دہاتا راجہ امریکھ بر تخت جہانگیری نشست و مدّت ممدود

हारीत्

بر وسادۂ فرمانروائی متمکن بود۔ بعدش ہاریت بر عرصۂ جہان حکمران ماندہ۔ حق بمرکز قرار گرفت

یعنی از پشت پورکتس ترسد وسو و از پشت ترسد وسو هرجس و بخانهٔ او ارن پیدا او ارگشت و
بخانهٔ اوست برت پیدائیش یافت و ازو ترشنکو و در مشکوی ترشنکو نور چشمی که چون چشمهٔ آفتاب
روشنی افزای دیده روزگار تواند بود مسمّی بمهاراجه هرشچند رتولّد کرد دیده عالم صورت را چون
ملک معنی نظارت بخشید از غایت خوبی زمان پیر نشئهٔ جوانی در سر گرفت و پشت دوتای
گردون راستی در بر پذیرفت - دل بستگان عشرت را آیین نشاط تازه تر گردید و آرزومندان
شوق را روح انبساط در قالب امانی و آمال در دمید و چون روزگار سلطنت معدلت افروز
آن نورپرور آلهی چون ایام نوروز رونق گرفت بدار و گیر و شبانی و بسر کردن کاروبار پاسبانی
پرداخته شش جهت گیتی را از شعشعهٔ تیغ روشنائی دیگر افزود و از آب شمشیر سلطنت را
آبروی دیگر فرمود آفتاب با این تاب و شتاب از عملداری او بیرون نتافتی و قمر با
چنان سرعت سیر بجز مملکت آن جای نیافتی جهان و جهانیان را ازین سلطنت بهار جان در تن
بمبارکبادی آمد و عالم و عالمیان بزبان حال تهنیت گویان و شکرگذاران انبساط ربیعی کردند
از داد و دهش و دهش داوش هر غمگساری از ناز و نعم با یار انیس و عشرت باز و باز باصعوه
بیک آشیانه و مساز و از هر طرف ابواب نشاط بر روی زمانیان باز و باز هر وضیع و شریف
بدعای دولت او بصد نیاز کار پرداز هر سپاهی ازو در وفاداری یکه تاز و هر متنفسی در مدح و
ثناخوانی او زبان دراز کو دشمنی که از پر سهم خارا گذارش پر سهم نگردیده و کجا مخالفی که از آب شمشیرش

त्रसद्दस्यु
हर्यश्व
सत्यव्रतः
त्रिशंकु
हरिश्चन्द्र

آتشی ندیده الحاصل هفت کشور از وچون نوعروس کل هر هفت آراسته و هر هفت اقلیم از
انصاف او بسان شگوفهٔ نوروزین پیراسته بنا بر آرام مسافران چنان مسافرخانها ترصیص
ساخته که در زمستان حمام در حمام آرام یافته و شاهین عدل و انصاف او در شکار قلوب
دادخواهان بال کشاده چنان پرداخته که در قلمروی او پریشانی نماند مگر زلف پریشان محبوب و
هیچ بیمارے با تب و تاب نه مگر چشم بیمار یار و خاطر بیقرار عاشق و در مملکتش هیچ عیبے نماند لیک
آهو در بر و در سلطنتش هیچ چشم گریان نبود مگر چشم ابر چون چندے با چنین داد گستری و معدلت
پژوهی چنانکه مقتضای عدالت و انصاف بود در انتظام عالم و عالمیان کوشید و طنطنهٔ نکونامی
که عمر ثانی و حیات جاودانی عبارت ازین است بلند آوازه کرد دوران که بصد طلسم
سازی بهر دم از پردهٔ خانه بازی تازه بیرون آورد چنان نقش نو آئین از پردهٔ بوالعجبیها
بر آورد که روزے مهاراجهٔ نیک فرجام در هنگام بتاثیر صبح که از صبح ازل تا روز ابد صبحے
باین آئین از افق آفاق بر نتافته بر رخش برق ورخش که بجلد و جمال از فرس اعظم فایق تر
بود و بجلد روئی و جلوریزی جلوه در دیدهٔ نظارگیان میداد چون قمر که بشرطین در آید بعزم شکار
سوار شده سریع السیر گشت و در بیابان از همراهیان که همرکابی نصیبهٔ وافر داشتند جدا گردیده
دل که با خدا پیوسته پیوسته داشت از مملکت ظاهری برداشته متوجه بصید اخروی
داشت که ناگاه آوازے نوحهٔ نساء که اگر ندای قضاش بطراز م رواست واگر صدای

آسمانی بر گوی تیم سزا ابسامع علیه رسید و باقتضای رعایت ملهوفان و حمایت مظلومان که دامنگیر خاطر
عدالت پژوه داشت همگی همت و تمامی نیت تقاضای آن کرد که تفحص حال نوحه نماید که آیا کُدام
قطاع الطریقی دست تظلم به پیره زالی دراز ساخته و یا سفاک ناپاک بیباکانه بخونریزی نساء
پرداخته لهذا خواست که شکار ظاهری را گذاشته پی صید عُقبی اشتابد چون چنان ساخت دید
که سیاح پیدائی ناپیدای طریقت و سباح دریای بی کنار حقیقت زبدهٔ مرتاضان زمان و عمدهٔ
عارفان جهان موردِ غرائب کراماتِ و صاحب اعالی مقامات بشواهتر رکهی که کلاه چار ترکی ترک
دُنیا بر تارکِ دل داشته و آستین هفت طراز استغنا بر شروه هزار عالم افشانده بیاد آلهی از
خویش گذشته و به تجلیات ذاتی و اجلاء مجالی انوار صفاتی بحق پیوسته و از تجرید گزینی
مستغرقِ بحار توحید و از توحید پسندی خلوت نشین تجرید است. و اشٹ سدهی که باصطلاح
طبقهٔ مرتاض هنود عبارت از مدارج کشف کرامات و خرق عادات است. و مجردان طریقت
و موجدان حقیقت این طبقه آن را از موانع معرفت شمارند. پیش آن پیر و قافلهٔ توحید رسیده
بزبان حال بعجز و نزاری زاری بودند و آن اکمل الواصلین که سلطان دل را بشهرستان
خیال که درمعنی واسطه میان مجرد و مادیست متمکن نموده و تا تجردی با تعلق و اطلاقی با تقیید
حاصل نماید دست ازین مقصد باز داشته بود قضا را آواز ستم ستور بگوش حق نیوش آن کاشف
حقائق کونی و آلهی رسید گونه درحضورِ دل و استحضار خیال اختلال رد داد و دید که مهاراجه کوه شکوه

تاج خسروانی بر سر و قبای زعفرانی دربر **بیت** کمر بربسته و ابرو گشاده * کلاه کیقبادی کج نهاده

بافرّ وافر کمان در دست و تیر در زه چنان کرده که شاعرے گوید - **بیت**

بنوعی گرم و سوزان میرود از دل بدن تیرش || که از بوی کباب افتد بفکر زخم نخچیرش

باآئینے که باین توزین بر زین بکران جهان فارسی نبوده چون تیر تیز تر می آید و بدیدن آن عارف را نفس بحرکت آمد و خونِ دل بجوش عتابانه استفسار کرد که تو کیستی و درین خلوتکده چرا آمدی که من از مدتِ صدها چله و هزار خلوت کرده باین لذتِ سرمدی حظ وافی اندوخته بودم و بیک آمدن تو در حضور قلبی من فتورے راه یافت مهاراجه جواب داد که بال کشایان هوای جهانبانی و صدر نشینان انجمن کشورستانی را که همای دولت بر مفارق اعتبار سایه گسترده و شاهین اقبال شهپر اقتدار بصید تذرو مملکت کشوده همواره خاطر همایون در هر جائیکه باشند بر حق رسانی مظلومان و حمایت ملهوفان مصروف داشتن از واجبات است و ازینجاست که این نیازمند درگاه که دل را بذکر نعمتهای حقیقی در وجد چون صوفیان صاحب حال دارد و بلقائے پر ضیای پیوسته عارف گفت غیر ازین امر که آئینه نمای چهرهٔ دولت اخروی باشد چیست - مهاراجه که طبع عالی چون ابر نیسان بارور جوشش داشت فرمود هر محتاج که باحتیاج استحصال مایحتاج بدر راجه در آید و آمان آرزوی او را بلا اهمال به لآلی متلالی آمانی و آمال مالامال نمائید - رکھی از شنفت چنین گفت شگفت

گفت کہ اگر این مملکت وجہانبانی کہ تراست باہمہ گنج ہائے زر وسیم وتخت وو ہیم بمن وہی
وچون من گلیم فقر و کنج نشینی برخود کشی سزاست مہاراجہ از روے ہمتی کہ از سر عالم توان گذشت
ودلی کہ سردست از دو عالم برفشاند۔ ہمان ساعت در دادن سلطنت داد سخاوت داوہ مملکت
وجہان داری کہ داشت مع غلامان غلمان روی وکنیزان یاسمن بوئے اسپان تیزرو وفیلان کوہ
شکوہ باو حوالہ ساخت وخود بصوب کاشی شتافت **نظم**

از فرق کلاہ فشاند چالاک   وز تخت قدم نہاد بر خاک
آتش زدہ بر ہوا علم زد   چون باد برہنہ پا قدم زد

آرے چون بخواستہ قادر بیچون چنان نقش نو از طلسم خانۂ دہر ناپائدار پدیدار شد
چگویم کہ امرائے والاجاہ و وزرائے نیک رائے ورعایا و برایا راچہ شگرف حالتی روداد
کہ ہرکس را تن نزار وچشم زار گشت وہریک رابدل درد وبروئے آہ سر وپیچید۔ القصہ
مہاراجہ تا چند سال در بنارس طیلسان نیکنامی بردوش داشت کہ دوش رکھی در آنجا رسید
وگفت کہ از سر زمان عوض دکھنا از شما گرفتنی دارم و وعدہ داشتہ بودم کہ ہرگاہ درکارم
باشد خواہی داد اکنون وقت آن رسید کہ وعدہ وفا کنی۔ مہاراجہ فرمود آرے زن وبچہ
دارم و بتو سپارم رکھی گرفتہ بدست دنیاداری بچند دینارے فروخت وچون قیمت برابر
نیافت بازپیش مہاراجہ درآمدہ بیان ساخت۔ مہاراجہ گفت حالا من حاضرم عارف بعد

خواری مہاراجہ را بدست کناسی فروخت و آن کناس خناس بر کار اخذ رسوم سوختن لاشِ

مردگان گذاشت **نظم**

بر خاک نشست چون غریبے ٭ از یار و دیار بے نصیبے ٭ گسترده بساطِ خاکساری ٭ بر چہرہ نشستہ گرد خواری

و بریں چند روز گذشتہ بود کہ فرزند دلبندش کہ بدست بی سامانی فروخت شده بود از نیش مار

جان بہ ایزد جان ستان سپرد **بیت** افسر و ز نیش مار خونش ٭ جان رفت ز کالبد برونش ٭

ورانی با خاطر بریان و چشم گریان نعش او را بسوختن آورد **فرد** نالان زغمش براه میسوخت

و ز نالهٔ او گیاه می سوخت ٭ مہاراجہ کہ از طرف کناسی در انجا بر اخذ رسوم تہ زمینی مقرر بود دید کہ

نور دیده اش چشم از جہان پوشیده و کفن پوشیده می آید **فرد** از جوشش خون گرم پیوند ٭

شد دیده بدیده دل بدل بند ٭ ورانی از سوزِ جگر دوز لخت جگر آہی می بر آورد و میگفت **ابیات**

ای مردم دیده خواب تا کے ٭ دلتنگ و جگر کباب تا کے
ای پردگی نہفتہ پیکر ٭ از پرده برا حجاب تا کے
پوشیدن عارض چو خورشید ٭ چون مہ بتہ سحاب تا کے
رفتی بشتاب اگرچہ گفتم ٭ آہستہ ترک شتاب تا کے
بی چشم تو ز آب چشم بودن ٭ بیتاب میان آب تا کے
بی عنبر کاکل تو رفتن ٭ در چنبر پیچ و تاب تا کی
بی بُست تو رنجہ کردن دل ٭ از رنجہ آفتاب تا کی
بی سرو سمن برت کشیدن ٭ از سیر چمن عذاب تا کی
سوزیم ز تاب سینہ تا چند ٭ سازیم بالتہاب تا کے
باز آی بطبع آرمیده ٭ در دیده نشین چو نور دیده

سخن کوتاه گویند مہاراجہ از وی رسوم تہ زمینی کہ بود خواست ورانی کہ از ستمرانی زمانہ

ستمگار جان فگار واز تهیدستی نادار بود عذر ناداری بمیان آورد - اما مهاراجه از وفاداری و حق شناسی نگذاشت وکفن از بالای لاشه برداشت - درین اثنا ملهم غیب آواز داد که ای مهاراجه از بدو آفرینش مثل تو مردی نه برخاسته ونخواهد شد - آفرین برهمت وصد تحسین بر سخاوت تو بشوامتر رکهی هم در آنجا بشهود در آمده آفرین گویان زبان برکشاد که ای مهاراج محض بنائبر امتحان تو باین کار مرتکب شدم - اکنون هرچه میخواهی از من بخواه وسلطنت ودیعت تواست برو وبراورنگ جهانبانی که زیبا تراست بنشین - مهاراجه جواب داد که دادهٔ خویش نستانم رکهی هماندم امرت خواند وشاهزاده را روح نو در قالب دمید و وارث تاج وتخت گردید ومهاراج مع جمیع خادمان بوساطت سخاوت جمیله خویش وبسکون نفس باجساد عنصری و اشباح هیولائی بدار الملک قدس وعالم تقدس خرامید **فرد**

زعالم چنین خیر مندی نخاست   که خود رفت و آثار خیرش بجاست

وپورش راجه روهت نام بر سادهٔ ملکرانی نشست وبخانه روهت هرت نام فرزند فرخ خصال रोहितः
بااقبال پدیدار گشت - وچندے سکهٔ ملکرانی بکام خود زده جهان سست بنیاد را درگذاشت हरितः
وبجائیش چنپک نام فرزند نامدارش بر مسند فرمانروائی نشسته چنپه نام شهرے بنام خود चम्पकः
آباد ساخت وبدار عقبی شتافت وبجائیش سدیو نام فرزند نامدارش زیب بخش وسادهٔ सुदेवः
حکمرانی گشته چندے بکار جهان مصروف ماند تا شربت ممات چشید وبجائیش بجی نام विजयः

فرزندش که در ملک گیری و فتح پذیری اسم بامسمی بود بر مسند سلطنت نشست و ازین دیر ناپایدار

मरुकः رخت بربست و از پشتش مرک و بخانهٔ مرک برک پدیدار شد۔ و بآئین پدران جهان گذران را

वृकः वाहुकः بنامداری پدرود کردند و بجائیش باہک نام بر مسند فرمانروائی نشسته بعد مدت ممدود ملک و

ملک خود را بمخالفان سپرده بے نیل مرام بطرف ویرانه شتافت و از سلطنت بهرهٔ نیافت

و از پشتش فرزندے بعد مماتش پدیدار گشت۔ گویند یکی از ازواج و تاج راجه بجهد دلی

सगरः زهر قاتل بزوجه حامل بوقت حمل در داد و اثر پذیر نشد۔ لهذا فرزندش را سگر نام نهادند

چه گر بزبان سنسکرت زهر را گویند یعنی بازهر تولد شده۔ چندین مدت بآستان اهرو رکهی

پرورش یافته علوم جنگ و تیراندازی از و تعلیم و تلقین ساخت و بقلاوزی بخت بیدار

و مرحمت حضرت دادار در عرصهٔ کارزار بر مخالفان خود فتح و فیروزی یافت اکثرے را

از ان جمله موی تراشیده علامت تازه بر سر شان برگماشت و بعضے را ریش تراشیده

در گذاشت و چنان برنگارند که فرمانروای تمام عرصهٔ زمین تا دیر زمان کرد و از صلبش

فرزندان بسیار پدیدار گردیده چون راجه سگر در جگ اشمیدہ تجسس اسپ فرزندان را

कपिलदेवः بهر سو تعیین ساخت۔ قضارا کپل دیو نام مظهر آثار الهی و مصدر صفات نامتناهی بیاد

ایزد جهان آفرین پرداخته بود۔ فرزندان مسطور سنجیدگی را بکار نبرده در عبادت آن

مطرح انوار ایزدی اختلال پذیر شدند و بقهر جهان سوز کپل منی خرمن هستی شان خاکستر دار

سوخت و از بطن زنی دیگر اسمنجس نام فرزند کلانش باقی ماند و فرزند اسمنجس مسمّی بانشمان بآستان — असमञ्जसः

کپل منی شتافته عفو تقصیر اعمام کنانید و از پشتش راجه دلیپ کسوت ظهور پوشید و از صلب او — अंशुमान् / दिलीपः

بھگیرت نام باسعادت تام تولّد گشته بزهد تمام در ریاضت مالا کلام دریای گنگ را از — भगीरथ

بہشت برین بر عرصۂ زمین آورد و بخانه راجه بھگیرت راجه شرت پیدائیش گرفت و از پشت — श्रुतः

شرت سندودیپ بظهور آمده و از پشت سندودیپ ایتایو پسرش راجه رت پرن و بخانه — सिन्धुद्वीपः अयुतायुः / ऋतुपर्णः

او سرب کام نام که آرت برنی هم نام اوست چندے بکام خود اشهب رانده گام فرسائی — सर्वकामः

عرصۂ انعدام شد و از صلبش سداس که کلماکھ پاد هم نام اوست پدیدار گشت — सुदासः / व.कमाषपदोवा

و مدّت العمر در کشت زار روزگار تخم اعمال کاشته بدار البقا شتافت و بجائیش اشمک

وسادۂ سلطنت آراست و عرصۂ دراز حکمرانی کرده رخت حیات بربست و از پشت

اشمک مولک که نار کبیچ هم نام اوست پیدائیش یافته در خانۂ او دشرتھ نام فرزند خوش مرام پدیدار

شد و از پشتش ایڈوڑ و از پشت او وشوسه و از پشت وشوسه راجه کھٹوانگ که در مهابھارتهه نامش مسمّی دلیپ

رقم پذیر گشت پیدائیش گرفت گویند بعدالت و شجاعت تمام جهان را مسخر ساخت و زمزمۂ نیکنامی در جهان باقی گذاشت و بجائیش راجه دیرگ

باهو که در مهابھارتهه رگو هم نام اوست چنانچه تا حال اولادش رگھوبنسی نامند رسوم جهانگیری

و فرمانروائی از وتازه شد و از صلب او راجه اج فرزند ارجمند تولّد یافت و بآئین پدران

متمکن وسادۂ حکمرانی بوده جهان را به نیکنامی گذاشت و از صلب او پیکرے قدسی نژاد مسمّی

براجه وشرتهه که ثقه زبان وراست بیان بوُد بابخت بیدار به تخت ملکرانی نشسته سنون

بسیار وده‌هور بے شمار زیب بخش وساده فرمانروائی وحکمرانی بود و ایوان زندگانیش بیفروغ

وشبستان حیاتش بے چراغ ماند ازین معنی دلش در اضطراب وخاطرش در تب وتاب

بوُد باستدعای دولت فرزندکه فی الحقیقت طالع همایون وعمر روزافزون عبارت

ازنیست. تضرع وخشوع بدرگاه ایزدبے چون می نمود ومی گفت **نظم**

خداوندا بنور شمع ذاتت	بگوهرهائے دریائے صفاتت
بآن پاکان که چون گل پاک رستند	درون ازچشمهٔ خورشید شستند
که تاج دولتم را گوهرے بخش	سپهر رفعتم را اخترے بخش
زماهی ده شبستان مرا نور	که ظلمت هائے عالم راکند دور
زخورشیدی برافروزان وجودم	که افتد نه سپهر اندر سجودم
بقائی ده بجان غم پذیرم	که گرصد ره اجل آید نمیرم

الحق چیزے که حیات بی بدل رابدل وعمر گرامی راعوض تواند گشت فرزندخلف

وجانشین مسند شرف است. چنانکه ازعطایات ایزدبیهمال نخل امانی وآمالش بارور و

ایوان زندگانیش منوّرگشت. درزمانیکه گل رخان گلزار بصدناز ونعم بر مسند زمرّد فام گلبن

تکیه زده بزم خورمی وشگفته روئی برروی جگرگوشه گان گلشن آراسته ومشاطه بهار بگلگونه شمیم

مشکبار ہر یک از سرو قدان چمن رابگونان گون آب و تاب پیراستہ نزہت آباد جہان
مقرر کوکبۂ جاہ و جلال دارای فریدون فر فرورین گشتہ و قلوب جہانیان بفرط فرحت و
بشاشت زعفران زار خندہ سرشار شدہ و نورسیدگان بہار باافتخار بسیار بارا ک
بساتین مجلسی ترتیب کردہ تاج صدبرگی برسر و جامۂ انگوری دربر ساختہ و کج کلہان گلزار
بافر وافر با نونہالان چارچمن گیتی برخوردہ دایۂ صبا دوشیزگان گلشن رابدوش محبت پروردہ
واعتدال ہوا مہر فرزندی بنوزائیدگان گل مرگ بسر کردہ غنچہ ازبس عشرت گلگل گشت و
گل ازکمال بہجت باغ باغ شگفت۔ گل آفتاب آفتاب از حدیقۂ افق تابان و شگوفہ
صبح ازشب سوسنی نمایان گردید ونسیم عشرت متبسم ازاہیر بوستان عالم شد **بیت**

زجوش خرمی کہ اندرجہان بود　　زمین رانازہا بر آسمان بود

اعنی طلوع نیر اعظم آسمان جاہ و جلال و شہود صبح روشنی افزای زمانۂ حال و
استقبال مصباح مکامن یقین و مفتاح خزائن دین اکمل مظاہر تجلیات ذاتی و اجلی مجالی
انوار صفاتی منہل متعطشان زلال وصال مقصد متحیران طریق کمال مہبط اسرار قدرت یزدانی
مظہر آثار حکمت سبحانی سری رامچندر جی اوتار کہ آسمان بایں رفعت سلمی است از　श्रीरामचन्द्रः
کنگرۂ جلالت شان و دریای محیط نمی است از بحر ذخار عاطفت جناب ایشان **فرد**

نمایان از رخش فر آلہی　　رسیدہ نورش از مہ تا بماہی

پس سخن باین فروتنی باکنگره حمد حضرت شان چسان آویزد و مقصدے که آسمانیان را دیر
فراچنگ آید از خاکیان چگونه بحشاید وسه برادر دیگر که چون ارواح بتحقیقت متحد و باعتبار
محل متباین بودند از بطون ملکات قدسی مخدرات سراپردهٔ عصمت چون چهار
گوهر وفضایل اربعه از کمن بطون بمنصهٔ ظهور آمدند وزمین از برکت ایشان بصد مرتب
فوق بر عرش برین یافت وعالم ناسوت از شرف آستین استغنا بر عالم لاهوت افشاند آرے
چون چرا نباشد که فلک اعظم با چنین رفعت خانهٔ غراب است وزمین مقدم آنجناب
الحق اگر آفتابست آفتابه بردار بارگاه مقدس شانست وگر ماهتابست ماهچه لوائی فلک
سائی آن باعث نجات جهان وجهانیان عاقل داند که ثبات وفراخ حوصلگی که در زمین است
ازین است وتردد وبیقراری که بهفت فلک علی التوالی متواتر بسبب محروم بودن از دولت
چنین الحاصل اگر جناب قدسی ایشان را حبیب حضرت حق طرازم بمعصیت گرفتار باشم
که به تمهیدی نقص نفسانیت در ذات خالق النفس و آفاق که از نفس وجسد پاکست گفته
آید واگر نتیجهٔ جناب باری گویم دیده وریرا بکوری فروخت سازم بمقتضای الذی لم یلد
ولم یولد وگر غیر حق نگارم گنهگارم واز حق برکنارم که اعجاز وخرق عادات که در خورد سالی
ازان نور مطلق بر چهرهٔ آفرینش پرده کشائیش یافت مثل آن دیده روزگار ندیده اشعار

نے دو باشد تا توئی صورت پرست   پیش او یک گشت کز صورت برست

چون بصورت بنگری حسّیت دواست | تو بنورش در نگر کان یک تو است
لاجرم چون بر یکے اُفتد بصر | آن یکے بینی دو ناید در نظر
نور هر دو چشم نتوان فرق کرد | چونکه در نورش نظر انداخت مرد
ده چراغ از حاضر آید در مکان | هر یکے باشد بصورت غیر آن
فرق نتوان کرد نور هر یکے | چون بنورش روی آری بشکے
در معانی قسمت و اعداد نیست | در معانی تجزیه و افراد نیست

اکنون جای آنست که ترانۂ نشاط بر ساز و زمزمۂ شادمانی بر گیرد- اعنی حرفی از کتاب کارکرد آن وسیلۂ نجات بر نویسد و لختی نورسان گلشن سرائے مضامین دلاویز را تازه ساماں دہد که هر گاه سن شریف آن دستگیر فرو رفتگان لجۂ معصیت از هفت سال تجاوز نفرموده بود- که بنفس نفیس دیو پرپور را که از سهم آن جهانے در غریو بود به تیر خارا گذار آن هرزه کار را در گذرانیدند و در محفل راجه جنک که در دغا و جنگ خنگ عدو افگنی او از
जनक:
فرمانروایان آن زمان تیز تر بود- کمان که از دیر باز بیگمان هدف آزمائش و امتحان قوّت بازوئی راجگان زور آزما بود تا گوشه گوش کشیده از میان شکستند نظم

زده دست آن کمان ابرو بقربان | کمان بر گوشۂ ابروش قربان
کمان شکست و تیرش بر هدف زد | چو مردان گوی از میدان بدر برد

نہ تنہا رام بشکست آن کمان را ✤ کمر ہائے ہمہ زور آوران را ✤

جہان مدعی را دل شکستہ ✤✤ بچشم حاسدان تیرش نشستہ

راجہ عرش آشیانی بمقتضای محبّت فرزندی و ریحان شباب و عنفوان جوانی آن مخترع قواعد کشورستانی را وارث سریر حکمرانی دانستہ بزم طرب ترتیب دادہ خواست کہ بر اورنگ جہانبانی بنشاند چنانچہ روزیکہ بنا بر جلوس قرار دادہ بود از نیرنگی زمانہ دون و شعبدہ بازی گردون کہ در ہر طرفۃ العین طرفہ بازی بروئے کار آورد **نظم**

دوران کہ بصد طلسم سازیست ✤ در پردۂ او ہزار بازیست

از پردۂ این طلسم خانہ ✤ صد رنگ بر آورد زمانہ ✤

कैकेई

کیکئی نام رانی مہاراجہ فرّخ رائے باغوای کنیز کے کوزہ پشت کہ چون قوس قامت را دوتا ساختہ حرف تلخ و درشت چون ناوک زہر آلود بجاہہای مستمعان میزد۔ مہاراجہ را کہ باوی عہد ساختہ بود کہ دو سوال تو ہرچہ خواہی منظور کنم۔ برین آورد کہ بیک سوال این پیکر قدسی نژاد را از تخت و دیہیم نہی فرمودہ بھرتہ فرزندم را اکلیل

भरथ

فرماندھی بسر نہی و بسوای دیگر کار دیگوشۂ جگرش زدہ گفت کہ جگر گوشہ خود راہین دم از تاج و تخت و دولت و بخت محروم کردہ جلای وطن سازی کہ تا مدّت چہاردہ سال در دشت و بیابان با تن عریان چون آب روان آن روان جہان ہر سو روان باشد۔ چنانچہ مہاراجہ

که صید دام زلف سیاه آن سیاه باطن و تیره روزگار بُود غزال دلش نخچیر چشم آهو آن آهو کار چار
ناچار اقرار برین کار ساخت و آن دُرّۃ التاج سلطنت کبری و صاحب و بہیم خلافت عظمی
را که عالمی انتظار جلوس ایشان بُود بزبان خاموشی برین ناگفتنی اشاره کرد و کیکئی که ہر حرفش
کے بر دل و جان جہان نہادی پرده از میان برداشته گفت **نظم**

ازجبرت دو وعده داشتم پیش | کنون بہر وفائی وعدهٔ خویش
بفرقِ بھرتھ باید داد نش تاج | تر اتا چارده سال است اخراج

چون این سخن از زبان آن زبان اندوز دارین بر آمد و مہاراجه که رام آن و لا رام بُود بر آمدن
شری رام جی چون جان از تن پنداشته و بے دیدن روئ شان آرام نه انگاشته بحالت غش
در آمد و آن رضا جوئ بے غش والدین سلطنت و جہانبانی و مملکت و کشورستانی و گرد آوردن
گنجہائ زر و سیم و آراستن تخت و بہیم چون خس بے وقار دانسته بفرمودهٔ پدر بزرگوار
ہمان لحظه تنے را که از دیبائ چین نیاسوده چین بر جبین می آورد و قامتی که قماش و حریر را
خوش نمی کرد و سرے را که افسری در غور نبود و جسمیکه تاب بار لآلی آبدار نمی کشید و پائیکه
بتصور آن عابدان را پایه می افزاید و نسرین و نسترن بآن می خلید ورق توز پوشیده و
از سر و پا عریان گردیده باتفاق ملکه قدسی ملکات و مالکه سماوی برکات پرده نشین سرادقات
آسمانی سیتا و قوّت بازوئ فتوّت و بازوئ فتوّت راقوت لچھمن از شہر بر آمدند و ازند و جواهر

सीता

लक्ष्मणः

گنجے کہ فراہم بود۔ بکنج نشینان افلاس وتہیدستی بخشایش یافت وچینے کہ بسواری رتھ آسمانی سیر

از شہر دل سیر شدہ بسوئے وادی روئی آوردند۔ ساکنان آنجا بے لقای ایشان در خانہاے

خویشان ماندن از دنیا ودین در ماندن انگاشتہ غبار وار از پی شتافتند ومہاراجہ کہ دیدہ بدیدن

آن مردمک دیدہ از بالا بام بنا داشت۔ چون دید کہ چون نظر تیز رود ور تر رفتند واز چشم

پنہان شدند۔ در ہجر آن نور بصر آہے کہ نفس واپسین راہنفس بود بر آورد وبفراق لخت جگر

جان بجان آفرین سپرد۔ **نظم**

دوران فلک کہ بے مدار است ۔ زوگاہ خزان وگہ بہار است

این بادہ کہ روزگار دارد ✦ یک مستی وصد خمار دارد ✦

گہ مہرہ دہد بدست وگہ دُر ✦ گہ شیشہ تہی کند گہے پر ✦

گہ بر دفراز از نشیبش ۔ ہش دار کہ میدہد فریبش

ببین کہ فرزندان از جان عزیزترند وجان از فرزندان راجہ درست عہد ہر دو را از

دست داد واز سخن برنگشت۔ الحاصل ہرگاہ نیّر اعظم مانند آفتاب عمر مہاراجہ غروب

گشت وشام کہ ہمدوش اعمال کیکئی بود بروی عالم نمود ارشد آن جناب والا در بیابان

توقف فرمودہ بدلجوئی ہمراہیان کہ بہمراہی ایشان از خویش گذشتہ بودند التفات فرمودند

وبنا بر سفر در وطن ہدایتے رفت وشبانگاہ از انجا عازم پیش بودہ از ساحل دریای گنگ رتھ

که از راجه جسرته بود واپس نمودند وغوه ناخدا که بخدا پرستی ونیک مشربی برگزیده روزگار بود وبشوق
آن بحر فخار عطوفت از جهان وجهانیان جدا ماندی ورو وایشان را از دولت غیر مترقبه بهره داشته
مستفیض ملازمت گشت و بمزید صدق وسداد در کنار عنایت جا یافت و از آنجا بسواری فلک
از دریا عبور شده شب در نشیمن آشنای غوامض توحید وسباح دریای تجرید یکتای خلوتکدهٔ
نور ونور افزای نهانخانه حضور مورد غرائب کرامات وصاحب عالی مقامات بینای
روابط تقیدی واطلاقی دانای رموز انفسی وآفاقی بادبان سفینهٔ دریای بے سروبن حقیقت
ودریائے مواج تجرد طریقت بهار دواج ریشی گذرانده. ودروشت کوه چیتر کوٹ توقف
فرمودند. چون سخن بدینجا رسید گویم که هرگاه اطلاع این واقعه به بهرته رسید آن ملک ملک
سیرت از نواح پوٹھوار که معروف به راولپنڈی است وخانهٔ نیاگان مادرش بود بطور
ایلغار متوجه اجودهیا که معروف بفیض آباد است گردیده دید که بے فیض قدوم سری رکبیر
همتای کلبهٔ احزانست از فرط حزن در دولت سرا در آمده. والده را که مترصد دیدارش بود
بزعم رغم آن زیان کار بعتاب پیش آمد گفت که بی لقای سری رام آرام رمیده ودولت دنیا
که بقای را درخور نیست بنظرم از کاه حقیرتر گردیده. اکنون همان بهتر که همین لحظه خود را بدیدار
آن لب لباب که بحز دیدارش جانم بلب رسیده رسانم. هرچند وزرای دانش آرای بایما وکنایه
از سلطنت وفرمانروائی ومملکت وکشورکشائی سخن راندند آن سعید کامل هرگز گوش بآن نداده گفت

فرد تصرّف چون کنم بر من حرام است که این دولت نصیب بخت رام است

از نیک نیتی و بلند همتی سخن طرازم یا از حقیقت بینی و بے طمعی حرف سرایم ۔ مختصر اینکه آن غرّۂ ناصیہ صبح ہدایت مملکت جهانبانی را نظر حقیقت بین ہیچ پنداشته بنا بر حصول دولت ابدی و سعادت سرمدی آستان بوسی عازم چیترکوٹ گشت و بشرف ملازمت شریف بهره وانی اندوخت و آن منهل تشنگان وصال بر ناکردنی والدۂ آن راست کردار خیال نکرده ۔ قصور ایشان را بزلال عفو و صفح محو ساخت و از ماجرائے مهاراجه بزرگوار تفحّص فرموده بمقتضای نشائۂ پیدائی رقّت دل پیدا گشت و بر زبان الهام ترجمان گذشت که والدۂ کیکئی خوش و دیگر والده ها بخیر اند و لختے از نظامت که در حقیقت آئین مهین سلطنت است استفسار رفت و آن این است فرمودند که سالک مراحل دینی را که بصلاحیت اوضاع و اطوار متّصف باشد بتواضع پیش می آئی و بکار خیرات شخصی را که باقسام مبرّات علم حاصل است و خوش نیّت و نیک نهاد باشد مفوّض داری و احوال رسیدن آن بغربا و مساکین بتو میرسد و نیاگان و ارکان دولت و پزشک و موبدان را بقدردانی داعی از سلوک میکنی و بامشیران با تدبیر که شجاع و بردبار و مشّاق و کم طمع و موقع دان و فراخ حوصله که بخ سلطنت اند کار داری تا که با جهلائی غرض دوست و به بسیار خفتن و تن آسانی و آرام پسندی میل نداری و وقت بیداری بیدار و وقت خواب خواب میکنی و آخر شب در تدابیر مهمّات سلطنت از دل بیدار تدبیر کار میجوئی و تنها برائے خود و خور رای

مستعد کار نمی شوی واز بسیارے مشورہ کار نمی جوئی و رازکہ در خلوت با وزراء مشورت میکنی مردمان را بران وقوف نمی شود نہ دو ر سر انجام امریکہ موجب فوائد تو باشد تاخیر نمی سازی واز رای تو فرمان روایان دیگر را اطلاع نمی باشد و از کاریکہ ہنوز تدبیر آغاز اوست دیگران را خبر نمی رسد چنانچہ کار سلطنت باید کہ نخست بجائے خود بخوبی انتظام و قرار پذیرد باز دیگران را برو آگاہی باشد و امریکہ بخلوت میکنی در عام بطریق استفہام از اطوار و اوضاع تو بکسے ایماء و اشارۃ علم نمی باشد و شخصی کہ برمز و اشارہ سخن گوید بمغز آن سخن میرسی و اگر یکسو ہزار نادان و یک طرف یک دانا باشد۔ قول دانا را بر ہزار جہلا ترجیح میدہی یا نہ کہ سخن یک دانا فائدہ بخشد و گروہ ہزار نادان ضرر رساند آیا نہی کہ نیک محضر و قوی حافظہ و شجاع و محنت آور و از آئین فرمانروایی آگاہ اگر راجہ یا ولیعہد برائ آن کار فرما باشد۔ ہر آئینہ اقبالش را زوال راہ نیابد۔ بلکہ ہر روز افزون تر گردد۔ و در مہمات سلطنت ہر یک را لیاقتے دیدہ و بفراخور استعداد آن مفوض میکنی و قدیمان خویش را کہ از آباو اجداد بدیانت و خیر خواہی کاربند بودہ اند بمناصب جلیلہ از نو ملازمان تازہ وارد مفتخر داری و منصب داران و متکفلان کار تو از نیک و بد و اخبار خبردار ہستند و شخصی را کہ غیور و بے محابا و شلطاق و پرکید و فریب و دلیر باشد بخود راہ نمیدہی و طبیبی کہ زر بندہ و حریص و بدنیت باشد از مداوا۔ آن احتراز میکنی و کسے کہ از ملازمان عیب ترا پیش کسان اظہار کند و بر تو بد گوید۔ آن را سیاست می نمائی یا نہ و بمنصب سپہ سالاری

شخصے را کہ فراخ حوصلہ و باسطوت و شکوہ و شجاع و جنگ آزمودہ و خوش نیّت و خیر خواہ سلطنت
و خلیق و در وقت مشکل ثبات و قرار از دست ندہد و از تدابیر نبرد نیکو واقف باشد و از انبوھے
دل تنگی نکند و آرام طلب نباشد و چست و چالاک و محنت کش و قوی ہمت و با نیرو بود مقرر داری
و دلاوران عرصۂ وغا را کہ در چندین جا داد مردانگی دادہ اند و در فن سپاہ گری دسترس دارند در
حضور خود طلبیدہ از ایشان استفسار حال میکنی و لشکریان را مشاہرۂ کہ مشخص کردہ ماہ بماہ
بلا اہمال و تقاضای شان میرسد و اشخاص کفو تو از تو برخلاف نیستند و سفیری کہ متوطن قلمرو خود
و صاحب علم و خوش تقریر و حاضر جواب و ثقہ و شیرین زبان باشد بر سفارت تعین داری و
از حال اعیان سلطنت و کارکرد ایشان غافل نیستی - و کسانیکہ بر اثبات وجود حضرت واجب الوجود
قایل نیستند و بدلایل دھریہ دہر را فاعل مطلق می انگارند بار نمیدہی کہ از براہین لاطایل
ایشان اختلال بدین تو راہ یابد و از احوال رعایا و برایا مملکت باخبر ھستی کہ تا احدے
زبردست بر زیردست تعدی دراز نکند و بکار ملک ظالمان را نگذاشتی و کشاورزان
مشغول بکشاورزی و زراعت اند و ھرکسے از رعایا و برایا از تو آسودہ اند و مخدرات سراپردۂ
دولت را از خود خوش داشتہ و استار اسرار از ایشان میداری و کلام آنہا را مدار کار سلطنت
تصور نمی کنی و ہنگام دربار بلا پوشش لباس درباری و داب دربار آئی نمی نشینی و وقت سواری
از مشاہرہ عام نمی گذری و اہل حرفہ بخوف بدربار نو بار نیابند و یا کلیۃ بار نمیابند و در

قلاع وحصون از اقسام اسلحہ و اذ خار و کاریگران اشیائی حرب فراہم داری۔ دعوائد بر خرج تو افزونست وخرج از عوائد کم ومال باسراف ضایع نمی کنی وبمحل خرج بمحل نمی سازی۔ وہنگام عدالت از فریقین اگر شخصے مالدار ودیگر مفلس نادار باشد۔ مالدار را در عدالت پاس نمی نمائی۔ کہ آہ مظلوم موجب تلف جان فرزندان وزوال اقبال است **بیت**

دولتِ صد سالہ کند پائمال ؏ نیم شبے آہ کشد پیرہ زال ؏

وبطمع زر ظلم بر غربا ومساکین نمی فرمائی۔ کہ **مصرعہ** آہ مظلومان کند فرزند ظالم را کباب وشخصے کہ اوقات عمر را بصلاحیت ونیک روئی صرف کردہ اگر کسے آن را ماخوذ ومتہم بہ تہمتی کند بے ثبوت بعقوبت گرفتار نمی کنی وکسے کہ مجرم باشد بطمع زر رہا نمی سازی ووزیران و دیوانان تو در عدالت بے غرض وراست کار اند یا نہ وہنگام وحرم کار ارتھ وبوقت ارتھ کار دھرم نمی نمائی وبکام اعنی معاشرت این ہر دو را از دست نمیدھی ومیدانی کہ غربا ومساکین و برہمنان مرتاض ترقی اقبال نواز خدا میخواہند یا نہ وحذر کنی کہ چار دہ کار باعث تخریب بنیان دولت اند زنہار بران اقدام نمائی۔ **اوّل**۔ خدا را ندانستن دوم دروغ گفتن وعہد شکستن سیوم۔ بے باعث غضب کردن چہارم تغافل ومدہوشی در امور **پنجم**۔ سہل انگاری وامروز و فردا کردن بہر کار **ششم** ناقدردانی ارباب کمال **ہفتم** آرام طلب وآسائش پسند بودن راجہ **ہشتم** مشغول بودن بلذات نفسانی **نہم** تنگبار بودن واز کار و ارباب کار بر کنار شدن **دھم**

مشورت کردن با نادان یازدہم شروع کردن کار و سرانجام نہ کردن آن دوازدہم مشورت

کردن بخلوت وظاہر شدن بعوام سیزدہم اطاعت وعبادت نہ کردن حضرت خالق زمین وزمان

چہاردہم یک دفعہ بہ بسیار جا یورش آوردن و فوج کشی کردن وہمچنان دہ سُخن را نمی سازی

نہ اوّل کردن شکار بسیار دویم باختن قمار سیوم خوابیدن بسیار در روز۔ چہارم کردن وشنیدن غیبت

پنجم بے سیاست بودن۔ ششم مشورہ کردن با زنان۔ ہفتم بافراط سماع سرود ہشتم دیدن رقص

نہم۔ بہر کوچہ و بازار بے آئین گردیدن۔ دہم از حرم بیرون نیامدن وسوار نشدن و پنج مقام

را زیر نظر میداری یا نہ نخست مکانیکہ در آب وافر بود دویم مسکنی کہ بجبال مرتفعہ باشد سیوم

جائیکہ در دشت بُود۔ چہارم مکانیکہ در بیابان باشد۔ پنجم آنکہ در ریگستان بُود و چار چیز دیگر کہ در

آئین فرمانروائی روا ست مطمح نظر میداری سام یعنی مصالحت دان یعنے زر دادن ونڈ اعنی

سیاست بہید اعنی نفاق کنانیدن میان مخالفان و بہفت شرائط دیگر عروس مملکت ہر ہفت

پذیرد۔ اولاً حاکم محکم۔ دویم وزیر دانا۔ سیوم کار پردازان خیرخواہ۔ چہارم خزانہ وافر پنجم باخبر

بودن از احوال قلمرو ششم درستی قلاع۔ ہفتم آراستگی فوج واز ہشت چیز کہ از ذمائم خصائل اند

اجتناب میکنی۔ اوّل شُنیدن غمازی دویم ناسنجیدہ بکار پرداختن۔ سیوم دغا چہارم حسد پنجم

عیب جوی بوُدن۔ ششم نقص پذیرفتن در خدمت ملازم ہفتم بدگوئی ہشتم افراط در سیاست

وبہ صفت دیگر کہ عبارت از ثالث بالخیر است موصوف ہستی یا نہ اوّل سطوت دویم حسن تدبیر

سیوم عزم درست چون صدف گوش پھرتھ به لآلی آبدار اندرز پرگشت بفرط ارادت دل را
خالی ساخته درج دهان را بدُر افشانی التماس کشوده و لعل لب را بیاقوت ریزی سخن وانموده عرضداشت
که ملک ملک خاص و مال مال جناب قدسی ایشانست - ما را آن سروکارے نیست و باین کارو
باری نه مادرم راه و نیم زده و پدرم آئین بزرگان برهم کرده تو ئی - امروز که جانم از معصیت نگهداری
و معصیّت از جانم فرموُوند که فرزند را از فرمان پدر تجاوز کردن حز ان نشاتین است و بوصیت
پدر کار فرما بوُدن مورث سرافرازی و ازین پس مارا هرگز واپس شُدنی نیست و نه دولت
دُنیا راپیش آوردن - القصه پھرتھ نعلین چوبی را که از پائ مبارک پایهٔ استوار داشت بفرق
فرقدین سائ داشته رخصت بجانب اجودھیا گشت و بدل عهد بست تا مراجعت جناب
ایشان نعلین مُبارک را برسریر جهانبانی داشته بذات خویش در بجا آوردن دار و گیر شابانی و
سر کردن کار و بار پاسبانی سرگرم مانم و درویشان وار موئ بسر واشته سرمُو در عقیدت و
بندگی تفاوت نکنم پس همچنان کرد و از لذتِ نفسانی فارغ زیست و آن سیاح بید اے
ناپیدائ توحید از چترکوت بسوئ دیگر بیابان ره نورد گردیده تا سیزده سال دشت و
بیابان از قدُوم ایشان رشک افزائ فردوس برین بُود که روزے شورپ نکھا همشیرهٔ راون
که بحُسن ظاهری در مثال کردار راون بے مثل بوُد بناز و نیاز در حضوُر ایشان رسیده از خود
ستائ و نابخردی خواست که آن خدیو عالم را کدخدائی کند - چون پذیرا انگشت بهلاک کردن سیتا

خیال فاسد بسر آورد لچهمن جی بجا بکدستی گوش و بینی آن خودبین را بسزای کوتاه بینی بُریدند آرے

فرد بیچارهٔ خر آرزوے دُم کرد نا یافته دُم دو گوش گُم کرد

القصّه آن عفیفه که بیشتر بکریه منظری و گنده مجازی کنده ناتراشیده بود و چون که گوش و بینی او تراشیده شده از یک برده افزُود و نزد برادر نامدار خود رسیده ظاهر ساخت ـ که سوگند عصمت دارم اگر دروغ گویم و باین شرم و حیا که مراست. شرمسار باشم ـ اگر خلاف حرف زنم که در گوشهٔ بیابان زاهدی تازه وارد است ـ دستی که توصیفش بقالب گفت در نیاید ـ همراه شانست و این مه جبینان که تو می بینی پیش آن هیچ ـ قدرے ندارند و برائی آوردن آن بشما میکوشیدم که آنها بے گناه گوش و بینی مرا بریده از پیش خود کشیدند ـ پس ترا اگر بُوے از حمیت است و هوائے از معاشرت ستی موصوفه را از آنها کشیده بیاری که من برائی خود محض برائی تو این قدر مذلّت کشیدم از آنجا که اجل آن اجلّ شیاطین قریب آمده بود برین ناکرونی کمر بسته دل عالمی را شکست اعنی ماریچ نام دیورا که باآهو کاری و بد اطواری سُستی روزگار بود فرستاد که بشکل آهو در آمده ایشان را از مکان بُود و باش دور برد چنانچه مسطور بدین ارادہ بدازانجا بدر آمده بحوالی بنگاه خاص بجر یدن کاه مشغول گشت تا که سیتا را بابو نگاه اُفتاد و برائے صیدش بجناب قُدسی ملتمس شد ـ چون ارادت کامله حضرت بیچون بران رفته بود ایشان بتعاقب آن تشریف فرما شدند که ناگاه صدا ازان دیو پریو مشابهه بآواز شان

برآمد و ملکهٔ قدسی ملکات را دل بدرد آمد و برفتن سری لچهمن جی اصرار فرمود. هرچند که آن قدسی
پیکر گفته بود که کسی را بروی زمین نیروی نیست که بران مهبط اسرار سبحانی چهره روی یابد و
این آوازه که مستمع است از ریو دیو پرغریو است مگر آن مالکهٔ سماوی برکات پذیرا نساخت
و فرمود که اگر از دید سری رگبیر دور ماندم. یقین دان که بآب فرو خواهم شد و یا بزمین در شوم و یا
جان بجان آفرین وهم خصوص بنار در آیم و میدانم که این تاخیر که تراست باخیر نیست. چون
لچهمن این سخن از زبان قدسیه شنید همان لحظه برون آمد و راون که بجاه و حشم تارک افتخار باسمان
سودی و از مکر و ریااش کار عالمی چون ایام عمرش تنگ تر بودی از ابلیسی تلبیس تغیّر لباس
برهمن پیش جناب تقدس احتجاب در آمده زبان بسوال کشاد و آن خاتون سماوی برکات از
ضمیرش آگاه شده دیدند که درمیان نور و نار اگر تبدّل دل شود هر آئینه نار نور و نور نار گردد
لهذا به پیکر قدسی بآتش کده در آمدند و از میان نار صورتی بشکل و شمائل ایشان برآمد. چنانچه
شارح رامائن این معنی را بدلائل و براهین شرح داده وهم در قورم پوران به اوترکنڈ دسی
و چهارم ادهیا ازین داد سخن داده اند. الحاصل راون آن ناری پیکر را که بصورت نار در آمده
بود چون اجل که بعمرش همدوش بود و عمر به اجل همراه خویش به لنکا برد و آن مطرح انوار سبحانی
بعد از کردن شکار معاودت کرده چون بمقر خاص تشریف ارزانی داشتند انگاشتند که گرچه
انفکاک صورة از هیولی و ضیا از شمس ممکن نیست. لاکن باقتضای صورة هیولائی و علّت

غائی آمدن در وشت و بیابان تقاضای وقت چنان است که بجستجوی در آیم پس جویا از آنجا
برآمدند که در راه جتایو نام جانورے بخاک وخون غلطان بمشاهده درآمد وچون ازو استفسار رفت
بیان کرد که راون پیکری نورانی را ازین راه می بُرد و از زبان آن نفس قدسی لفظ رام رام بگوشم
رسیده چنانچه همان زمان بآن تبه کار کار بچنگال ومنقارم رسید اما آن اهرمن کُجا ومن وپرو
بال من از کُجا لاچار برزمین اُفتادم وآن دیو به لنکا رفت چون این سُخن از زبان آن نیک کردار
برآمد مرغ جانش از آشیانه قالب پرواز نمود وچون ازان پیش تشریف فرما شُدند سگریو نام
میمونے بابخت میمون وطالع همایون درآمده دم مطاوعت زد و از جفاکاری برادر بیداد گر
دادخواست وآن ماوائی درماندگان بدین خیال که سرزنش غول بیابان را هیچو هیکلے درخور است
بتسخیر قلبی او پرداخته بیکدم بالی را به تیر خارا گذار بزاویهٔ عدم فرستادند وآن رم گزین رام
احسان گردیده چاکران خویش را بنابر تجسس وتفحص راون بهرسو روانه ساخت وبعرصهٔ قلیل
دریافته عرض کرد که آن شوربخت آنروئے آب دریائی شور به لنکا امن خویش سر
بشورش برداشته است ومن بنابر تدارک آن اهرمن مع فوج خویش همرکاب ظفر
انتساب آیم بو که در اندک زمان بُوئے ازان نماند پس از هرسُو جوق جوق وفوج فوج میمونها
فراهم آورده همرکاب گشت چون بساحل دریائی شور نزول موکب اقبال شد دیدند که او هام
بلندی پیمازین قلزم بے کنار عبور نتوان کرد و از امواج فلک سا وگردابهائی جان رُبا که

نہ جائے کشتی و نہ جای گشتی در آنجا بود گذر کردن محال و از مجال بشری بیرون و بیرون از مجالست
بنا بران فرمان کہ از قضا و قدر قدر افزون داشت از زبان الہام ترجمان شرف اعلام یافت کہ
سنگہاء فراہم آوردہ در آب باہم متصل نہند و اسم شریف بر سنگ ہائے مسطور ثبت کنند کہ تا
بآب فرو نشوند۔ چون چنان کردند بروے آب سد بندی نمودار گشت و پلے کہ زمین ہین و آسمان
ارتفاع بود بطول چار صد و بعرض چہل کروہ در عرصۂ پنج روز تیار شدہ حیرت افزائے دیدۂ
روزگار گردید آرے این چہ دریافتنی است شرف و شناختنی شگرف کہ در کالبد قیاس نگنجد
و بمکیال سخن در نیاید پس جائے آن است کہ دست ازین مقصد باز داشتہ دل بحاصل
را بہ نزہت گاہ مدعا در آرم۔ کہ چون راون آن ناری پیکر را از شب تار بخت مظلم و طالع
سیاہ خویش نشناختہ ہمراہ آورد در راہ کالبدش سوختن گرفت۔ ناچار در باغ گذاشت و زمانے
برین نگذشتہ بود کہ خجستہ پیکرے مبارک لقا آتش بہ لنکا داد و بیکدم اکثرے از طلا
پوشان طلا نوش و طلا نوشان طلا پوش را از بستر نرم بر خاکستر گرم نشانید و نقاب از چہرہ معنی
برداشتہ آمد یعنی این نار ہمان نار بود کہ آن خانہ خراب برائی سوختن خرمن زندگانی خویش
ہمراہ بردہ۔ الحاصل ببہکہن برادر راون کہ بخت بیدار داشت۔ بالتجا و ملازمت مادر پیوست
भभीषण
وسعادت فرمانروائی و دولت حکمرانی یافت و آن دیو پریو بیکدفعہ بشور و غریو آمدہ لشکر
خود را بدفع افواج ظفر امواج فرستاد و در جنود مسعود ملہم غیبی صدائی نصرت در داد **نظم**

ای آنکه لشکرت زده از شش جهت پره ۞ هر یک بزور اژدر و باشور قسوره

چندین هزار صف استاده صف بصف ۞ کآوازشان بر عدنماید مکابره

بر اوج رخش نور فشان شو چو آفتاب ۞ تا روز خصم تیره شود همچو شب پره

پیل افگنان شیرشکن طرف میمنه ۞ شیر اژدران پیل فگن سوی میسره

تا دود غو و جو تو پیچیده بر هوا ۞ یا از زمین صعود نمود است انجره

جان حسود را از حصار بدن چه سود ۞ کافواج غم نمود بگردش محاصره

دشمن که ذره سراست چه خاک افگند بسر ۞ جائیکه خاکمال خورد از تو سمدره

تا آنکه ترک چرخ نهد تیر در کمان ۞ تیرت گذاره باد ازین حصن نه دره

القصه عسکری بسیار و لشکری بے شمار از دیوان آدم خوار و اهرمنان جلادت شعار که هریک ازان باصمصام اژدر کار و رمح آبدار و کمان تیر بار و خنجر حنجر گذار مسلح بود بمقابله آن سیف مسلول معرکهٔ عدو افگنی و رمح مصقول محاربه صف شکنی در آمد و نبرد که پیش طاق محاربات قویم بود رو داد و چگویم که از نعره هائے رعد خروش دیوان شور محشر برخاست و از بانگ ناقوس آوازهٔ صور اسرافیل تا گنبد نیلگون رسید بهادران پیکار جو و محاربان آتش خو از جانبین کشش هائے سخت و چپقلشهائے درشت بروی کار آوردند و از بارش تیر و ریزش ناوک که چون ابر بهاری جاری بودند کیفیتی شگرف و شگرف کیفیت بظهور آمد گویند تا چهار ماه عرصه

دغا از خونریزی دلاوران لاله زار بود و از جنود منصوره هر که جان بجوانمردی داد به برکات آن نفس

قدسی روح تازه در کالبدش دمید آخر کار آن قدسی پیکره ستہ قوس و تیر که قوس و تیر فلک

قربان او بود بدست گرفته لیس که بگرفتن آن مخالف لیس می شد. و سوفار آشنا بزه چنان فرمودند

که شعر او ستاد برلاے اوست **مصرعہ** فلک گفت احسن ملک گفت زہ +

آن مخذول را که عقل و اقبال ترکش کرده و از غایت غرور از سہم خار گذار ہیچ سہم نساخته

بجنگ پرداخته بود. بیکدم در گوشہ عدم فرستادند و ہمچنان فرزند و برادرانش از بار سر سبکدوش

گردیدند و چون چنین فتحے که سرشار فتوحات توان گفت قرین حال فرخنده مال گشت و

ببیکهن را که از برادران او مایه سعادت داشت بتمامی مملکت تاج بخشی فرموده اند و

آتشے که روشنی افزاے دیده کم بصارت سیہ باطنان کوتاه بین و مشعله افروز طریق ره

پیمودگان یقین تواند بود افروخته بنابر انتباه گم شدگان مراحل تحقیق و سرگردانان شب تار

نادانی ایما رفت که اگر آن ملکه ملکی صفات و مالکه سماوی برکات باعصمت است درین

آتش کده درآید و بصورت اصلی برآید چنانچه ہمچنان گشت و چون مدت چہارده ساله از ہجرت

اجودهیا برابر شده بود و فرموده والد بزرگوار بعمل آمده از آنجا بصوب اجودهیا چتر اقبال

افراشته آمد و تا مدت بسیار بعدالت پژوہی گره کشای دل بستگان و مرہم ناسور جگر خستگان

بوده جہان صورت را چون عالم معنی آرائشے بخشیدند و درین عہد ہمایون ہیچ پسری پیش از

پدر راه عدم نه پیمُوده و ہیچ جوانی چشم از جہان نه پوشیده و چون روزگار برین نہج مُدّتے بسر آورد
شبے گاذر بدمشرب بزنی خود از ناصافی و سیه درُونی که بشب تار جہل و نادانی آسُوده بُود خروشیده
گفت که من رام نیستم که سیتا وار ترا بخانه گذارم۔ صبحگاه که از زمانۂ جفا رکار جامۂ صبح را دریده و
گاذر فلک۔ کالائ شب را بر سنگ خارا زده مخبران درست کردار و جاسُوسان راستی کار که بر
اخبار دیار و امصار مامور می داشتند از سرگذشت شب بموقف عرض رسانیدند۔ لہذا
آن جناب مقدّس آن قدسی قباب را که گل در چمن از آب شبنم باطہارت شده بر عفّت
شان سوگند عصمت میخورد و نار در آتش کده برہان انار پیش می برد۔ و در نیستان مهاجرت معبد
بالمیک رخصت کردند۔ ای جویائ اخبار سر رشتۂ سخن را نگهداشته ساعتی گوش بمن دار و شنو
که آن مہبط اعطاف قدسی سرائیت چه قدر نظر نیکنامی و حذر از بدنامی فرمُودند۔ پس ما ارباب ظاہری را
بنا بر تحصیل نیکنامی که حاصل زندگانیست۔ چه قدر جد و جهد می توان بکار آورد۔ القصّه بعد از ان
جگ اشمید که عبارت از قرُبانی اسپ است و بکیش ہنود برین جگ فرمانروایان روئ زمین
که ماہچه رایت گیتی کشا شان از اُفق تا آفاق تافته باشد به صرف زر بسیار و خزاین بے شمار
که از کروڑ متجاوز باشد۔ ہمتی عالی بکار آورند تجویز فرمُودند و آن تقدّس احتجاب در آن
جگ رسیده قسم فرمُودند که اگر عصمت بجاست ہمین دم از دیدۂ ظاہر بینان صورت پرست
به نقاب ارض متواری شوم بقدرت ایزد بیچون زمین شق گشت و آن قدسی قباب در حجاب

زمین محجب گردیدہ تا سخن از کجا بود و بکجا رسید بہتر آنست کہ قلم را بر سر مطلب آرم کہ از صلب آن
قدسی پیکر دو فرزند سعادتمند مسمّیٰ لو و کش شرف ولادت یافتند۔ و از پشت کش اگرچہ فرزند
بسیار شدند۔ امّا پسر کلانش اتہتی نام اورنگ نشین خلافت گردید و خلفش نکہد و پسرش نل و فرزندش
نب و ولدش پنڈریک و پورش کہیم دہنوان و ابن او دیوانیک کہ ازو کارہائے سترگ و مقدمات
بزرگ صادر شدہ از پردۂ خفا بمنصۂ ظہور آمدند و از پشت او اینہ و پسرش پاریاتر و از پشت
او بل و از صلبش ستہل و ابن او اوکتہہ و خلف بجرنابہ و پسرش شنکہہ کہ کہگن نامند و از پشت
او بجتاشو و ابن او بدرت و پسرش ہرنابہ و خلف او دروہ سندیہہ و فرزندش سودرشن و از پشت
او دو فرزند مسمّیٰ بہ اگنی برن و دیگر اگنی گر بظہور آمدند۔ اگنی برن مدّت بسیار مسند آرائے
आग्निभार
گیرو دار بود و پسرش شبگر و خلف او مروت و ولدش پرسشرت و ابن او سندیہہ و فرزند او
امرکھن و او را اناشرت نیز نامند و پسرش مہسوان و خلفش وشساہہ و پسر او پرسینہ جت و
پسر او برہدبل کہ در جنگ مہابارتھ از دست ابہ منو فرزند ارجمند ارجن بکمال شجاعت و مردانگی
پیکر عنصرے را گسیخت و خلفش برہدرن و پسر او اورکریہ و فرزند او وتسہ برو و ابن او
پرتی بیوم و از صلبش بہانو و فرزندش دیواک و از پشتش سہدیو و خلفش برہدش پسرش
بہانومان و پور او پرتی کاش و ابنش سوپرتیک و از پشتش مرودیو و فرزند او سونہکہتر و بن او
پشکر و۔ فرزندش انترکھ و خلف او سوتپاہ و ولد او امترجت و از پشتش برہدراج بظہور آمد

लवः कुशः
अतिथिः
निवधः नलः
नभःपुण्डरीकः
क्षेमधन्वा
देवानीकः
अनीहः
परियात्रःबलः
स्थलःउक्थः
वज्रनाभःशंखः
खगणोवा
विगताश्वः
विधृतिः
हिरण्यनाभः
ध्रुवसन्धिः
सुदर्शनः
अग्निवर्णः
शीघ्रःमरुत्प्रसु॰
श्रुतःसन्धिः
अमर्षणः
अनाश्रितोवा
महस्वान्
विश्वसाहा
प्रसेनजित्
बृहद्बलः
बृहद्रणः
उरुक्रियः
वत्सवृद्धः
प्रतिव्योमः
भानुःद्दिवाकः
सहदेवः
बृहदश्वः
भानुमान्
प्रतीकाशः
सुप्रतीकः
मरुदेवः
सुनक्षत्रः
पुष्करः
अन्तरिक्षः

वर्हिः कृतञ्जयः داین او برہی وخلفش کرتن جی وپسر او رتن جی وولدش سنجی وازپشت سنجی شاکیہ گویند ملت بوہد

रणञ्जयः संजयःशक्यः اختیار کرد وپسرش شندہو پدر بوہدہ است کہ ملت بوہد از دست وخلف اولانگل واز صلب

शुद्धोदः लाङ्गलः او پرسین جبت وابنش کھدرک واز پشت او رنک بظہور آمد وپسر او سورتھ وفرزندش سومتر بود۔

प्रसेनजित् क्षुद्रकः پشت بر پشت وصلب بر صلب زیب بخش وساده فرمانروائی وحکمرانی بودند اما چون راجہ اگنی

रुणकःसुरथः सुमित्रः برن کہ اسمش رقم پذیر کلک وقایع نگار شده تندخو وآتش مزاج بود۔ ازین رو اخوان وبرادرانش

بر داشتہ خاطر وآشفتہ حال بوده گام فرسائے کنارہ گزینی وعزلت گیری گشتند آری حق است

بیت اگر حنظل خوری از دستِ خوشخوی به از شیرینی از دست ترشروی

अग्निगिरिः از آن جملہ اگنی گر برادر حقیقی او بہدایت ایزد کارساز ورہنمونی طالع سازگار رسالک مسالک

حقیقت شده بقولی ۵ صد سال وبقول دیگر الف مضاف بران قبل از ظہور دورۂ کلجگ از

اجودہا برآمده۔ مدت معدود بالقائی اجمیر بر لب دریائے گنگ گذرانیده از آنجا براه نگرکوٹ

در ممالک کوہستان سوالک نقل کرده طرح اقامت انداخت وبتوفیق بخت بیدار ومرحمت

حضرت دادار آنسرزمین را تسخیر ساخت۔ وچندے نرد حکومت باختہ جہان فانی را گذاشت

वायुश्रवाः وخلفش بابو شرب نام قائم مقام مسند شرف شد واز واخلاف بسیار از کمن بطون عالم وجود

परामित्रः آمدند چنانچہ پرمیتر نام خلف کلانش باتفاق اخوان وبرادران امصار ودیار

पूर्णसिंहः قرب وجوار در حیطۂ اختیار واحاطۂ اقتدار خود در آورد وپس از پشت پرمیتر پور راجہ پورن سنگہ

نام بظہور آمد۔ پسرش لاکھو وخلفش کہات جوبن و ولدش راجہ اگنی گربھ ولادت یافتند واز
صلب اگنی گربھ ہجدہ[۱۸] پسر نیک اختر موسوم بہ باہو لوچن و داارن لوچن وکرشن لوچن ورام لوچن و
ہیم لوچن وغیرہ فروغ بخش کاشانۂ زندگانی گشتہ لیکن از ان زمرہ باہو لوچن رائیت افراز حکمرانی
شدہ از اتفاقات زمانہ با راجہ چندرہاس والیٔ مدر دیش کہ ملک پنجاب را گویند صف مصاف
آراست و در مقابلہ و مقاتلہ جام فنا را نوش جان ساخت وچون پسری نداشت بجائیش
جامبو لوچن حکمران شدہ بتائیدات ایزد بیہمال و توفیقات قادر بے مثال اسباب جدال
و اسلحۂ قتال بہم سانید با راجہ چندرہاش ہنگامہ پیکار آراست و بعون ایزد او بیچون کہ فتح و
ہزیمت بدست اوست نصرت و فیروزی یافت و چندرہاش را از جان و جہان درگذاشت
و الکای پنجاب را با طراف و اکناف قابض و متصرف بود می خواست کہ عمارتی دل نشین
کہ نزہت و فرحت قرین و مبنی حصن حصین باشد بنام خود معمور سازد و باین خیال چاکران
متجسس بہر سو برگماشت۔ اتفاقاً روزے بتقریب شکار کہ باعث تفرح خاطر فرمانروایان
نامدار است **بیت** شہان را ضرور است مشق شکار   کہ آید پئے صید وہا بکار
سوار شدہ بر کوہسار متوجہ شکار بود کہ شیری از اقسام ببری و آہوئی از آہو بری باتفاق
آب از تالاب می نوشیدند چون نظر راجۂ شیردل برین نخچیر رسید۔ بدیدۂ عجائب نگار دیدہ
نخچیر دام حیرت گردید و عنان عزیمت بصوب خرگاہ پیچید۔ القصہ قصۂ سیر و مشاہدۂ آہو۔ و

लखु
क्षातजोसनः
अग्निगर्भाः
बहुलोचनः

जाम्बोलोचनः

पूर्णकर्णः

شیر با ندیمان ہمنفس و وزرای مجلس یک بیک درمیان آورد - وزرای مسطوره رای خود ہا متفق
برین عرض کردند کہ این مکان نزہت امتزاج لایق بود و باش مہاراج است - چنانچہ راجہ نیک
فال دران مرز بوم شہرے بجو موسوم بنام خود ترصیص ساخت و عمارات سنگین دران سر
زمین برافراخت تا دیر زمان باحشمت و شان کارفرمای حکومت بوده - جہان گذران را پدرود
کرد بعدش پورن کرن پسر کلان راجہ مسطور زیب بخش مسند ریاست گشتہ اسمش براجہ جمو معروف
شد و از پشتش دو فرزند بوجود آمدند - دیاکرن و دھرم کرن چنانچہ راجہ جمو دیاکرن فرزند جانشین
خود را بدرخواست مرزبانان خطۂ دلپذیر کشمیر کہ از اقلیم رابع بعرض سی و چہار درجہ تقریباً
از خط استوا و طول یکصد و ہشت درجہ از جزایر خالدات است بسرکردگی عساکر منصوره
مامور و متعین ساخت چنانچہ در تواریخ کشمیر مذکور است کہ در ابتدا در کشمیر برہمنان
ریاضت پیشہ در کہیان صفوت اندیشہ بود و باش میکردند و چون از مخالفت طبایع عوام
الناس دانستند کہ سررشتۂ انتظام و استیناس انام بے مدبر یکہ فرمانفرما باشد ربط نمی گیرد پس
پیش راجہ جمون کہ بعدل مشہور بود درخواستند کہ خلف خود را بنا بر حکومت کشمیر تعین کند
راجہ با عاقبت اندیشی کہ ہرگاہ بچۂ من بغرور جوانی و فخر حکمرانی گونہ ستم بر عایا روا داشت
ہمانا مستوجب مکافات بدخواہم گشت از قبول این معنی اسرتافت مگر برہمنان دست بردار
نشدند - لاچار راجہ جمون نظر بر ابرم و الحاح آنہا پسر کلان خود را ہمراه کرد گویند از اولادش

پنجاه و پنج تن بحکومت کشمیر زیب افروز چار بالش فرمانروای و دار و گیر بوده اند۔ اما راجه دهرم کرن
بر حکومت جموّن و مسند پدر نشست و ازو اولاد بسیار بوجود آمد و هر یک را بلاد کوهستان تقسیم
فرمود و از پشتش کرت کرن و ابنش اگنی کرن و ازان پس شکتی کرن زیب بخش مسند حکومت شده
مضافات کوهستان تا کوه بانهال در حوزهٔ تصرف در آورد چون نیک محضر و بفضایل علمی
آراسته بود اکثر احکام بقرار روایت شاستر جاری می ساخت و بخوض مراتب دین و
رسوم خویش بسا اوقات می پرداخت ازین رو اسمش براجه شاستری بپای نسبتی معروف
شد خط ڈوگره از اختراعات اوست القصه چون راجه نیک رائے ازین سپنجی سرای پدرود
ساخت. فرزندان و فرزندزادگانش آئین پدر تازه داشته ره نورد بادیهٔ اجل شدند و نوبت
براجه شب پرکاش که از پشت پنجم راجه جنت آشیانی بود رسید. راجه شل طغای پانڈوان
که ولایت پنجاب تا حدِ قندهار در تحت تصرف و احاطهٔ اقتدار او بود صولت و زور بهم سانیده
بمفاصلهٔ شش فرسنگ از جموّن قلعه سنگین بنام خود تعمیر ساخته موسوم به شلکوٹ کرده دار العدالت
خود قرار داد و به یورشهائے متواتره شهر جموّن را خراب ساخت ازین ممر رؤسائی قوم جموال
که ناموس پرست و ننگ دوست بودند ازین حادثه قافیه تنگ شده در جبال مشکله نقل
کردند و دران سرزمین تا چند پشت دفع الوقتی می ساختند. چنانچه بعد از انقضائے سنون بسیار
و اوقات بے شمار در سنه چهار صد و هشتاد و چهار کلجوگ جوتی پرکاش داعیهٔ ملک گیری را

धर्मकर्णः

कीर्तिकर्णः
अग्निकर्णः
शक्तिकर्णः

शिवप्रकाशः

ज्योतिप्रकाशः

بیاو آوروه بجمائیت اُلس چاڑکان ملُک موردثی خود را ور قبضۂ تصرّف در آورد آب رفتہ بجوئی
آمد و شہر خراب آب و تاب تازہ گرفت۔ مُدّت سی و پنج سال باکمال استقلال کار فرما بُودہ
بچوگان نیستی دو اسپہ شتافت و پسر کلانش پوکھپہ پرکاش زیب بخش مسند فرمانروائی شدہ چوُن पुष्पप्रकाशः
بن شباب رسید از پیران کہن سال متفحّص این حال شد و بر داعیۂ انتقام و قصاص نیاکان
میان جان بر بستہ با راجۂ شلکوُٹ صف محاربہ آراست و بار سرش بر زمین انداخت از
ساکنان شلکوٹ کو تنفسی کہ خنجر قہرش ندید و ہیچ تشنہ مرگ نہ کہ آب تیغش نچشید القصّہ شہر
شلکوٹ را نسبت خانہ زنبور دادہ عنان عزیمت منعطف ساخت و پنجاہ سال کوس نصرت
و فیروزی نواخت بعد چندے پیالۂ عمرش تہی گشت و ساقی اجل دُرد ممات بکامش ریخت
و رتن پرکاش نام خلف کلانش کہ اورا دھرم پرکاش ہم نامند سر رشتۂ سلطنت بدست آوردہ रत्नप्रकाशः
اکثر اوقات با مردم دانا و اہل علم جلیس می بُود۔ و نسخۂ متبرّکہ رامائن رامی شُنید۔ چنانچہ چہل و سہ धर्मप्रकाशोवा
سال کاربند عدل و داد بُودہ از دستِ خود قشقۂ خلافت بہ بہولہن پرکاش خلف جانشین خود
بخشید و خود عازم ہردوار گردیدہ بعالم تقدّس و ملک بقا پیوست و پش بوکہن پرکاش भूषणप्रकाशः
مُدّت شصت سال علم افراز حکوُمت بودہ جہان فانی را گذاشت و پسرش برہم پرکاش ہم
بطور خود کار فرما بودہ ازین دیر ناپائدار سلوُک براہے کہ ہمہ را ناگزیر است اختیار نمود و گویند ब्रह्मप्रकाशः
در عہدش طوفان بسیار و سیلاب بے شمار در نواحی پنجاب رو داد کہ از دریائے شتلج تا دریائے

چناب تمام زمین ته نشین کرهٔ آب گردید۔ القصه راجه برهم پرکاش تا مدّت چهل و یکسال متمکن وساده

حکومت بوده دنیای فانی را گذاشت و از پشتش پنج فرزند خلعت وجود پوشیده ازان زمره جام

پرکاش مدّت پنجاه و یکسال متکی اریکهٔ گیرو دار بوده ازین جهان گذران درگذشت گویند که امصار جान प्रकाश

پنجاب تا کشمیر و سند در حوزهٔ تصرّف او بود و از وی دو فرزند یکی مسمّی به کشور اندر و دویم مسمّی به بند اندر किशोरेन्द्रः

که اورا سندی و سندیو هم خطاب کنند بظهور آمدند۔ چنانچه راجه کشور اندر بر مسند جمّون نشست

و سندیو پسر دیگرش ولایت پنجاب و ملتان و چونه گهر را متصرف بود و از وی فرزندان بسیار متولد

شدند اما راجه کشور اندر در ممالک کوهستان چهل و سه سال فرمانروا بوده سالک مسلک

عدم گردید و بجایش اجیندر بیست و پنج سال و از پشتش رجیندر پنجاه و پنج سال و پسرش زندر अजेन्द्रः रजेन्द्रः नरीन्द्रः

ده سال و بعد او بجیندر سی سال بر اورنگ جهانبانی نشست و بعدش هرشچندر نام تا مدّت बजेन्द्रः हरिश्चन्द्रः

چهل سال و چند ماه بدولت دنیا ممتاز بود و خلفش هرنه کمل سی و یکسال و فرزندش کمل برن چهل و हिरण्यकमलः कमलवर्णः

یک سال آیین بزرگان را برپا داشت و بعدش داتو برن هفتاد سال و ولدش تیج برن بوجود धातुवर्णःतेजवर्णः

آمد چون کاشانهٔ حیات تیج برن بی فروغ و نهال امیدش بی بر ماند بیست و پنج سال اکلیل

آرای حکومت بوده برادر زادهٔ خود را که بلی برن نام داشت بر مسند فرمانروائی نشاند बलीवर्णः

و راجه بلی برن تا مدّت بیست سال زیب افزای مسند فرمانروای بود آخر کار بودهارجن बोधार्जुनः

پور مهین خویش را بدست خود بر سریر جهانبانی نشانیده بیاد جهان آفرین دل بست۔ گویند راجه

بوہد ارجن بسا کارنامہ ہائے عظیم ومقدمات فخیم بروئے کار آورد - چنانچہ سحبان بیانی نکتہ آرا ای
لالہ گنینداس کہ ساقی طبعش با اساقی سخنان پرطیب ترطیب دماغ خشک مغزان عالم معنی نمودہ و
حریف کلکش اکواب رحیق بر بادہ گساران می تحقیق ہمپودہ بسیارے ازان در ضبط عبارت
درآوردہ کہ راقم این شگرف نامہ را در رد وقبول آن تامل است - لاکن بنا بر سیرابی سخن نگار
مضمون را بغازۂ نگارش می آراید کہ روزے سوداگری شہر آشوب شیرین کار فرہاد وار
کوہ فرسائی مسافرت گردیدہ - و در چہار طرف ربع مسکون نیکو گردیدہ در مجلس آن خسروزمانہ
حاضر آمد وتصویر پری پیکرے گل اندام ونازنینی لالہ فام کہ سلک دندان آبدارش را لولو
بندۂ لالانام ولب یاقوتش را کہ یاقوت ویاقوت مرجان جہان بود - لعل بدخشان غلام ہابی
سراپا خطا کردم - کہ از زلف مشکینش سنبل تابدار بخود می پیچید واز گیسوئی عنبرینش تسلسل نزد
حکما ثابت میگردید - غنچہ دہانیکہ بکلام نکتہ گو نقطۂ موہوم را دو نیم ساختی وموئی میانی کہ از
تصور نازکیش سخن بہ موی تنگانی پرداختی پیشکش کرد وراجہ بمجرد دیدن تصویر آن نگار بادام
چشم نخچیر دام زلف مسلسل گردید ونقش عشق آن جادو نگاہ بدلش جا گرفت ارغوان چہرہ
اش از ہوائے مہر جان شوق زعفرانی گشت ودل بے صبرش از گرمی کانون محبت بریانی یافت
لہذا ازان سوداگر مشتری خصایل نشان آن زہرہ جبین استفسار رفت وآن عرض نمود
کہ این قمر طلعت دختر راجہ سراندیب است - پس راجہ عالی جاہ قاصدے دانشور را مامور

ومقرر نمود که رفته خواستگاری آن پسته دهن که دل را بتار زلفش بسته داشت نماید چنانچه آن تیزرو بعد قطع منازل صعب وطی طرق دشوار بشهر سراندیب رسیده بخدمت راجه به تمهیدے مناسب پیغام را برزبان بیان آورد و از آنجا که راجه مست بادهٔ غرور بود چهرهٔ قهر را بیفروخته میانجی را بدرکشید و قاصد بی نیل مقاصد واپس شده آمد و حقیقت را بموقف عرض راجه بوبهدارجن رسانید راجه که عارض حال را بغازهٔ مردی و مردانگی رنگین داشت بدل نقش بست که تا بوسه بر رخ شمشیر آبدار ندهد عروس مراد در بر نگردد پس از کمال شجاعت فوجے از بهادران صف شکن و مبارزان تهمتن تن آراسته اعلام نصرت اعتصام بجانب سراندیب بیفراخت و از تائیدات غیبی و توفیقات لاریبی جمیع سروران و سرکشان وسعت آباد هندوستان غاشیه عقیدت او بردوش کشیدند و چون در حدود سراندیب نزول موکب فتح وظفر گشت راجهٔ آنجا مع فوجے کثیر و جمی غفیر تقابل درزید و ازین طرف محاربان عرصهٔ کارزار و مبارزان هنگامهٔ پیکار در میدان وغا در آمده از صراحی صمصام خون آشام چهرهٔ معاندان را گلناری و لباس مخالفان را زعفران زاری ساختند۔ و از ارغنون تیر و تفنگ چنان ترانه و مقامات جنگ برروے کار آمدند که جانهای لشکریان جانبین از جامه ابدان بدر آمده جلسه آرای وجد و رقص شدند مشاطه قضا دست شان را بحنای فنا رنگین ساخت و ساقی اجل از خون خون ریختگان لبالب ساتگین گشت از آب شمشیر آتش بجز من زندگی معاندان در گرفت و از کجی تیغ مخالف راه راستی

پذیرفت یعنی آخر کار لشکریان سراندیب رارنگ برروی شکست وشکست روداد وراجه آنجا
طوعاً وکرهاً دادن دختر راگوارا ساخته بزم طوی را آراست وآن زهره جبین قمرطلعت رادر
هنگامیکه تثلیث سعدین در برج شرف بود بآن برجیس برج جاه وجلال کتخدا کرد وراجه
بوهدارجن ناظورهٔ آرزو را هم آغوش ساخته آن ماه جبین را که بعشرت کدهٔ دل جائی داده بود
ودر بهارستان طلعتش محو شده همراه گرفته بجون درآمد وزمانه نوید این پیوند عروس شادی
گرفت وعروس مراد بعرس دولت جا پذیرفت وتا مدت هشتاد سال باکمال استقلال بوده
कमलनाभः جهان فانی را پدرود نمود وکمل نابهه پور مهین آن فلک مکان پنجاه ونه سال بر وسادهٔ سلطنت
वज्रनाभः نشست وازان پس بجر نابه فرزند گرامی کمل نابه پنجاه سال کار فرمای حکمرانی شده ولایت
शिवनाभः بسیار تا حد تاتار در حوزهٔ واحاطهٔ اقتدار درآورد وبعدش شب نابه خلف او هفتاد وپنج
कलिजनाभः سال بر مسند سلطنت نشسته کلج نابه فرزندش سی ودو سال قائم مقام او بود پس ازان کمل
कमलवल्लभः सरूपवल्लभः بلب برادر خوردش پنجاه وچار سال جانشین شد وپسرش راجه سروب بلب چهل سال و
होमवल्लभः राजवल्लभः خلفش هوم بلب هفتاد سال کسوت وجود پوشیده مسندنشین بود وراجه بلب فرزند گرامی
او بیست وپنجسال کلاه گوشه حکومت را فلک فرسا داشت ودر محاربه راجه منگل چند کتوچ در
भानुदक्षः مصاف جسروٹه در عین مصاف کشته شد وچون پسرے نداشت عم زادهٔ بهانو دکهه شصت
समुद्रयक्षः हरितयक्षः وهشت سال بر سریر فرمانروائی نشست وپسرش سمدر جکهه پنجاه سال وخلفش هرته جکهه سی

سال زیب بخش و سادهٔ حکومت شدند اما پسران هرته جکهه از بے استعدادی و نالیاقتی از
سلطنت و حکمرانی محروم ماندند۔ وتُنگه هرن که سلسلهٔ او براجه بهانو جکهه میرسد۔ بهمت بلند وطالع
ارجمند پنجاه سال زیب بخش اورنگ مملکت گردید و پسرش مرگ هرن بیست و شش سال و بعد
ازو دهرم برما که برادرش بود۔ هفتاد و پنجسال زیب بخش مسند ملکرانی شد و پسرش جی کار بیست و
پنج سال و ابن او دیوکار شصت سال فرمانروا بود و آدی باراه خلف جانشین دیوکار پنجاه
و یکسال و خلفش راجه بهوم دت هفتاد سال با فر و شان بوده از دنیای ناپائدار رو گذشت
و بهی دت پسر مهین اوست که اورا بهودت نیز گویند هفتاد و پنجسال و ابن او کورم دت که
معروف به پورن دت است شصت و چهار سال و از صلبش کهیم دت که اورا کوسمه دت
نیز گویند بوجود آمده هشتاد سال در رسوم جهانبانی پرداخت و بعد ازو جے دت سی سال و
پسرش بجے دت بیست و پنجسال۔ و بجائیش دامودر چند برادرزادهٔ جے دت سی و هفت سال
عنان اختیار بدست آورده۔ او دے چند چهل سال و لچهمن چند پنجاه و سه سال فرزند و فرزند
زادهٔ او یک بردیگر قائم مقام فرمانروائی شدند۔ و خلفش سمدر بهوکهن که عشرت دوست و لذت
پسند بود جانشین شده اوقات گرامی را پنجاه و یکسال بحصول لذات فانی و رغبت شهوات جسمانی
ضایع ساخت و بدار البقا شتافت و جگت سنگه فرزند گرامی اوست که بیست سال در داب
جهانداری و دادگستری پایهٔ بلند داشت و بهگت سنگه پسرش که اورا شکتی بهوکهن نیز نامند ـ

सिंहहरणः
मृगहरणः
धर्मवर्मा
जयकारः
देवकार
आदिवारह
भूमिदत्तः
भयदत्तः
भूदत्तोवा
कूर्मदत्त
पूर्णदत्तोवा
क्षमदत्त
कुसमदत्तोवा
जयदत्तः
विजयदत्तः
दामोदरचन्द्रः
उदयचन्द्रः
लक्ष्मणचन्द्रः
समुद्रभूषणः
जगत्सिंहः
भगत्सिंहः
शक्तिभूषणोवा

गजसिंहः

بعد از پدر چہل و دو سال بر سریر فرماندهی نشست و از و گج سنگه بوجود آمد ـ تا مدّت سی و پنج

अजयसिंहः

سال حکمران بُود و در خانه گج سنگه اجے سنگه نام پسر نیک اختر شرف ولاوت یافت وچون پدر پش

قالب عنصری را گسیخت وزرائی نیک محضر باتفاق رائی قشقه راج باو داوند ـ گو بند تا چہل سال

विजयसिंहः

زیب آرائی تخت و دیہیم بُود و از صُلبش بیجے سنگه چہل و ہشت سال و از پسِتش دیوه گوفت

देवगुप्तः

रामगुप्तः

پنجاه و دو سال و از صُلب او رام گوفت ہفتاد و پنج سال و پسرش چندر گوفت شصت

चन्द्रगुप्तः

नन्दगुप्तः

سال و از پُشت او نند ه گوفت شصت و سه سال و از و راجه آدرائی چہل و نه سال کار فرمائی

आदिराजः

देवराजः

سلطنت و فرمانفرمائی شد ـ و بعد از و دیورائی پنجاه و دو سال وبجائے دیورائی راجه

گندهرب رائی چہل و دو سال اورنگ آرا شد و بعد از وفات او راجه قدم رائی که او را

गंधर्वराजः

कटम्भराज ः

کرم درما نیز نامند چہل و شش سال بر مسند دولت نشست و پسرش کرم رائی ہفتاد و چہار

कर्णवमात्र

कर्मराजः

سال و از و کہیر رائے خلف الصدق او بظہور آمد که تا بیست و پنج سال ہنگامه دار و گیر را

क्षीरराजः

گرم داشته ازین دیر ناپائدار گذشت و فرزندش کھکھر رائی سی و دو سال و از پشتش راجه

खिखरराजाः

سندرائی پنجاه سال فرمانروا شده جگت رائے فرزند نامور سندرائی شده بیست سال

सिंधुराजः

जगद्राजः

خرمن نیکنامی اندوخته جہان فانی را پدرود کرد و بخانه جگت رائی راجه دو درائے سریر

दोदराजः

آرا شده سی سال به نیکنامی گذرانید فرزندش راجه جوگ رائے بوقوع آمد که پنجاه و ہفت

योगराजः

سال افسانه بسیار از و یادگار آمد لیکن در خانه راجه جوگ رائی دو فرزند سعادت مند شرف —

ولادت یافتند۔ یکے ملہن ہنس و دیگرے سورج ہنس گویند ملہن ہنس کہ من ہر ہن نیز اور انا مند صاحب
मल्हनहंसः
قوّت بود و از صلبش فرزندان بسیار بوجود آمدند۔ لہذا لبطور تمغا و جاگیر بہر کس چند دہ تقسیم کردہ داد چنانچہ
اولادشان بمرور ایّام و امضائے زمان برخلاف آئین راجپوتان جموال قلبہ رانی را شعار خود ساختند چنانچہ
موضع پرگوال و چپراڑ و تہب بنام نامبردگان نامی شدہ الحال بقوم منہاس بہ السنۂ روزگار معروف و مشہر
اند الحاصل ملہن ہنس در حیات پدر نامدار ازین جہان گذران در گذشت۔ پس راجہ جوگ رائی
قشقہ راج جمّون بہ سورج ہنس پسر صغیر خود داد و راجہ سورج ہنس شصت و سہ سال زیب بخش — सूर्यहंसः
تاج و تخت شدہ۔ پسرش گنگادھر چہل و پنجسال و فرزندش دیولادہر چہل و نہ سال و از صلبش — गंगाधरः
دہ فرزند ارجمند بوجود آمدند و از ان زمرہ پور مہینش سرپہلادھر پنجاہ سال بر مسند دولت واہت — देवलाधरः
نشست و دران ایّام فقیر صاف ضمیر روشن دل راز آگاہ روشن ولی نام بروش سیاحانہ ولباس — सर्पलाधरः
فقرانہ در ارگ جمّون رسیدہ با راجہ سرپہلادھر ملاقات ساخت و اعلام نمود کہ درین نزدیکے
جنود مجید اسلامیہ بر تسخیر ولائیت وسیع ہندوستان قدم کشا خواہد گشت و بہمین توفیقات غیبی
گزندشان بہ سکّان این شہر نرسد۔ و از دست ستم و جفاکاری شان امین و مصؤن ماند چنانچہ
مزارش بر دروازہ گومٹ پائیدار است۔ الحاصل راجہ سرپہلادھر بدست خود افسر فرماندہی بر
سر کرت دہر سر بلند اختر نہاد۔ گویند راجہ کرت دھر شجاعت و جوانمردی طاق و در مروّت و
سخاوت شہرۂ آفاق بود۔ چون در سنہ ہفت صد و بیست و چہار بکرمی راجہ بکرم پال برای تلوک — कीर्तिधरः

فرمانروائی دہلی فوج ظفر موج تعیین ساخت ۔ راجہ کرت دھر باکمال شان و فر فوج متہور
باعانت و کومک رائے تلوک چند مامور کرد قضارا در رزمگاہ راجہ بکرم پال زخم کاری خوردہ
ہلاک شد و رائی تلوک مزبور غالب و منصور گشت ۔ چنانچہ عرصہ یکصد و چہل و چار سلطنت ہند
وابستہ خاندان رائی موصوف بود درین عرض ہمیشہ ابواب رسل و رسایل دوستانہ درجانبین
مفتوح ماند پس راجہ کرت دہر تا عرصہ شصت سال کاربند عدل و داد بودہ رخت اقامت
بربست و خلفش اجے دہر پنجاہ و نہ سال کارفرمائی سلطنت و نامداری ماند و پسرش بجے دہر پنجاہ
سال و خلفش بجرلا دھر تا مدت پنجاہ و سہ سال سریر آرائی اقبال بودہ و راجہ سورج دیو خلف
نامدار بجرلا دھر است گویند جملہ امور فرمانروائی و کارگذاری را بر ایام ہفتہ ہفت بخش فرمودہ
بہ سبع وکیل تفویض نمود کہ بروز مقررہ خود عتبہ بوس شدہ استمزاج و استہدا نمودہ کاربند کار
می شدہ باشند ۔ چنانچہ کارخانہ بیوتات و تیاری عمارات وغیرہ مصرف سرادق نشینان عفت
قباب بیک دیوان تفویض فرمودہ دوم وکیل رعایا کہ بوارسی رعایا و برایا و ضبط مہمات مالی و
ملکی وا رسیدہ بموقف عرض رساند ۔ سوم ۔ سالار لشکر کہ حل و عقد امور عساکر تعلق باو باشد نامزد
فرمودہ ۔ چہارم ۔ وکیل دفتر کہ عہدہ دفتر و سررشتہ حضور نویسی برائے زرنیش انتظام یابد مقرر نمود
پنجم ۔ وکیل عدالت کہ رتق و فتق مقدمات عدل و انصاف حصر برو باشد مشخص ساخت
ششم ۔ طایفہ نغمہ سرایان جادو نفس و مغنیان خوش الحان بیک تن تفویض کرد کہ بروز جمعہ

अजयधरः
विजयधरः
वज्रलाधरः
सूर्यदवः

آن طایفه را در حضور می آورده باشد هفتم - بتفحص حال وزروان وسیاست قطاع الطریقان یک
کس را گذاشت. القصه هفتاد و دو سال نقاره جهانبانی نواخت و بهوج دیو فرزند مهین भोजदेवः
اوست که شصت و پنجسال خاتم داد و دہے در دست داشت و از صلبش چهار فرزند ولادت
با سعادت یافته موسوم به کهرن دیو و اوتار دیو و کهرک دیو و پهلاد دیو شدند اما راجه کهرن دیو
بعد از پدر بر سریر فرمانروائی نشست و بیر دیو فرزند سعادت مند از و بوجود آمد و خلفش کابو دیو
و پسرش اہل دیو و فرزندش مانک دیو کسوت وقوع پوشیدند - چنانچه مانک دیو جاگیر خود را
منکوٹ نام نهاد - اما در خانه مانک دیو خلف باتمیز مسمّی به اودے دیو پدیدار گشت او را
ناگر دیو پسر شد - از او اوتم دیو و پسرش هرچند و غیره چند پشت بوجود آمده - الحاصل راجه
بهوج دیو صاحب خرّم و دور اندیش بود - بهر طرف راستی و بهر سو آشتی داشت خصوص
با مهاراجه جیپال والئ پنجاب مراتب یک جهتی و اتحاد و یکتا دلی دو داد منوط و مربوط نموده
بود چونکه بارادت ازلی و خواهش لم یزلی که چون و چرا را در قدرت کامله اش گذاری و
قیل و قال را در حکمت بالغه اش دخلی نیست **بیت**

مراد ار سد کبریا و منی + که ملکش قدیم است و ذاتش غنی

در سنه یکهزار سی و دو بکرمی مطابق سه صد و شصت و پنج سنه هجری سلطان ناصر الدین
سبکتگین فرمانروای غزنین با جنود بسیار و عساکر بیشمار بعزم تسخیر و تصرف مملکت هندوستان

تاخت آوردہ گل زمین کابل را مضرب خیام ساخت و بسا بیگناہان مشرب قدیم ہنود را با تیغ

جفاکار بر خاک فنا انداختہ بنائے تعصّب و تغضّب در میان گذاشت چارو ناچار راجہ

شجاع میدان کارزار گروہ مشہوران جلادت کیش و راجپوتان شجاعت اندیش را فراہم

آوردہ بمقابلہ و مقاتلۂ آن عدوئے پرکین و دشمن دنیا و دین زمام عزیمت مصروف گردانید

ःपवतारहेवः و راجہ بہوج دیو قشقۂ راج بہ راجہ اوتار دیو خلف الصّدق دادہ خود بکومک و پشت گرمی

راجہ جیپال شامل عساکر اقبال گردید۔ و جان شیرین را بر مراتب وفا و شرائط محبّت وولا فدا

ساخت۔ پس راجہ جیپال رائے مراتب صلح و آشتی را بمیان آوردہ۔ پس پا شد و بر راجہ اوتار دیو

ابواب مدارا و مواساہ زیادہ از پدر مفتوح ساخت۔ الحاصل چون ناصر الدّین سبکتگین از

بار حیات و زندگانی سبکدوش شدہ از تنگنائی ہستی بر آمد و از جہان فانی بعالم جاودانی شتافت

سلطان محمود پسرش سامان جنگ و اسباب رزم بہم رسانیدہ در سنہ یکہزار و پنجاہ و ہفت

بکرمی داعیۂ تصرّف و تسخیر ہندوستان را پیش نہاد نمودہ بجناح استعجال تاخت آورد و از ین

طرف راجہ جیپال ہمبہ بہلا دیو کہ از طرف راجہ جموّن معاون و مددگارش بود بمقابلۂ سلطان

شتافت و نصرت نیافت۔ آخر الامر راجہ پولا دیو کہ پولاد بازو و شجاع عرصہ کارزار بود۔

جی کنان در عرصۂ کارزار آمدہ چنان کارنامہ رستم و افراسیاب بر روئ کار آورد کہ ہنگامہ

نبروش بروز داروگیر قصب السّبق برد الحاصل دران رزمگاہ تیز کارے خورد و جان بحق

سپهر دولتش برای شکست یافت ورای دل شکسته بدست مخالفان خونخوار گرفتار آمد و سلطان محمود
باطالع محمود و بخت مسعود بجهت تسخیر هندوستان هینو نشان عنان عزیمت مصروف ساخت هرچند راجه
ایندرپال ولد راجه جیپال چند سال بجدال وقتال پرداخت. آخر تاب نیاورده باکمال تب و تاب
بکوهستان مخفی و متواری شد. مختصر کلام چون مهره باز فلک نرد نصرت بکام سلطان درباخت
گویند سیزده بار بارگے عزیمت بسوئی هندوستان جلوریز ساخت چنانچه باری شهزاده بالشکر
موفور و متهوران پرغرور از طرق و شوارع کوه دامن عبور و مروری ساخت که راجه او تاردیو برین
قضیه پرغصه وقوف آورده دلیرانه وار مستعد پیکار وصف آرای کارزار گردید چنانچه از اتفاقات
زمانه در هنگامه رزمگاه شهزاده را تبر به پهلو رسید. و فوج شاهی رسوائی هزیمت کشید راجه با فرو شان
بصوب دار الامارت جمون مراجعت فرموده مدت چهل و چهار سال اشهب مرام بکام خود تاخته
جسدیو نام فرزند گرامی خود را بر مسند سلطنت نشانید و چون راجه جسدیو که شهر جسروته ترصیص کرده یशदेवः
اوست سی سال بانصاف مروت کار فرما بوده. راجه سنگرام دیو فرزند کلان را افسر فرماندهی بر संग्रामदेवः
فرق نهاده. تا مدت چهل و یکسال دیهیم ابهت آراست. چنانچه راجه جسکر دیو که او را چکدیو यशस्करदेवोवा चकदेवः
نیز نامند فرزند ارشد اوست. و در ۵۱۰ هجری هفتاد سال با وامر و نواهی ملک پرداخت. و در
عهدش ملک خسرو از اولاد محمود غزنوی بر خسروی هند کامروا بود. و ازان بعد سلطان شهاب الدین
غوری اعلام جهانگیر را برافراخت و بشرف نگهی و غور رسی بصلاح صوابدید راجه جمون قلعه

वृजदेव:

سیالکوٹ را تعمیر ساخت و بعدش راجہ برج دیو بر مسند امارت نشست در سنہ پانصد و ہشتاد و ہشت ہجری مطابق یکہزار و دوصد و سی و ہشت بکرمی سلطان شہاب الدین غوری بر رای پتورا کہ عشرت دوست و از رتق و فتق مہمات بے خبر بود و اکثر اوقات عزیز راجہ خواہش لذات جسمانی و رغبت شہوات فانی ضائع میکرد۔ بمقتضای این ابیات **نظم**

دو آفت بود شاہ را ہمنفس | گدا را نباشد بآن دسترس
یک آفت ز طباخ چرب دست | کہ شہ را کند چرب و شیرین پرست
دگر آفت از جفت زیبا بود | کزو آرزو ناشکیبا بود
ازین ہر دو شہ را نباشد بہی | کہ این پر کند طبع و آن تن تہی

تاخت آوردہ او را دستگیر ساخت و چشمش را کہ خوکردۂ جمال و شیفتۂ حسن مہوشان پری تمثال بود میل نابینائی کشیدہ و عین بی نور گردانید گویند رای پتورا خواہش ایزدی را بسروچشم منظور نمودہ بچشم امید منتظر وقت بود روزی در بزم سلطان از کار فن تیراندازی و نشانہ بازی بمیان آمد شخصی کوتاہ بین در حضور سلطان عرض نمود کہ رای پتورا در فن ہدف اندازی و تیر بازی چنان طاق است کہ بر آواز تیر بر نشانہ میرساند قضارا سلطان بے گمان رای را در حضور طلب ساخت و تیر و کمان خاصہ بدست او داد رائے گوشہ کمان را تا گوشہ گوش کشیدہ از کمین گاہ قصاص ہدف را بدیدۂ دل دیدہ و فہمیدہ بی سہم ناوک بجانب

سلطان راند۔ کارش تمام ساخت آرے **مصرعہ** دشمن نتوان حقیر و بیچاره شمرد

الحاصل راجہ بج دیو در ۱۲۲۱ بکرمی بر مسند امارت نشست و مدت پنجاه و یکسال با فر و استقلال
بوده ازین دار الفنا انتقال نمود و نرسنگدیو پور مهین او چہل و دو سال مسند نشین گشت و پسرش نृसिंहदेवः
ارجن دیو پنجاه و پنج سال و خلفش جودهدیو چہل و هفت سال مربع نشین چار بالش خلافت و جهانگیری अर्जुनदेवः
شد و راجہ مالدیو پسر گرامی جودهدیو تهمتن تن و خصم افگن بود و عمارات منڈی بنا کرده اوست योयदेवः
و گویند در سنہ هشت صد و یکم هجری حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان لوائے فتح و मालदेवः
فیروزی را برافراختہ از بلاد ترکستان روئے بهندوستان آورد و خانہ ہائے سکان هندوستان
بخاک فنا برانداخت و تمام ملک هند تا حدود دهلی ویران و پامال سم ستوران کرد قریب
پنجاه هزار راجپوتان خصم افگن و محاربان دشمن شکن بدست سپاه نصرت اعتصام گرفتار آمدند
و فرمان قضا توامان محتوی بر قتل عام بلاد هندوستان جاری فرموده از آنجا عنان عزیمت
بسوے هردوار منعطف نمود۔ اتفاقاً آن روز روز تحویل نیر اعظم در برج حمل کہ بزبان هند
آن را بیساکی نامند بود و مردم مشرب هنود جوق در جوق بہ هردوار فراهم و مجتمع بودند پادشاه
قهرآور حکم قضا جهت قتل بیگناہان هنود داد و بر مشرب هردوار هزاران جان بیگناہان در
ورطۂ فنا انداخت۔ و از انجا زمام مراجعت را منعطف ساختہ براه کوه دامن عازم
ترکستان شده چون متصل کوهستان جمون نزول رایت اقبال گشت راجہ مالدیو معہ جماعہ

راجپوتان پیکار طلب بعزم شبخون بہ قشون شتافتہ وگل زمین جمون را از لشکر گورکان کان
گورساختہ بافتح کمال و نصرت بیہمال تارک استکبار را برافراخت. چنانچہ در روضۃ الصفا
کہ از تواریخ معتمد روزگار ہست مذکور کہ چون خاطر انور حضرت صاحبقران والا گہر از غزوات
حدود کوہ سوالک باز پرداخت رایت سعادت و اقبال بجانب ولایت جمون برافراخت
و در مقابل قریہ بابلیانہ از اعمال آن موضع نزول فرمود شیخ محمد ایکوتمور مبشر و اسمٰعیل برلاس
را بتاخت آن دیہہ فرستاد مردم بابلیانہ بغایت شجاع و دلیر بودند وجنگلہا استوار داشتند
چھپرہائے در کنار جنگل مرتب ساختہ آمادۂ جدال و قتال شدند مجاہدان دین خواستند
کہ بے تاخیر بدار و گیر مشغول شوند و سزا و جزاء مخالفان در کنار ایشان نہند امّا در آن حال
از موقف جلال خبر آمد کہ بہادران بر جنگ مبادرت ننمایند و چندان توقف نمایند کہ روز
دیگر چتر زرنگار سایۂ وصول بر آن دیار اندازد۔ روز ہفتہ ہم جمادی الآخر سنہ احدی و
ثمان ماتہ حضرت صاحبقران سپہر احتشام بر سمند گردون خرام سوار شدہ و لشکریان صفہای
کشیدہ بر انغار و جرانغار و قول بیار استند و آواز تکبیر و تہلیل باوج فلک اثیر رسانیدند
مخالفان دین بمجرد استماع طنطنۂ نقارہ و کوس و سورن سپاہ ظفر قرین دیہہ را بگذاشتند
و بگریختند بسان این رو در بیشہ ہائے و جنگل ہائے ماوا گرفتند شیران بیشۂ ہیجا چھپرہا
برداشتہ و در مقابل جنگل توقف نمودند تا سپاہ ظفر پناہ از سر امن و فراغ پا در قریہ نہادہ

غلّهٔ فراوان بدست آوردند۔ دیگر سپاهِ ظفر پناه ۳ قریهٔ معمور معتبر را تاختند و خاطر خود را از
علف و علوفه چند روزه فارغ ساختند و لشکرِ فیروزی اثر بعد از قطع چهار فرسخ که مجموعهٔ آن کشتزار
بوُد در دره که منبع آن جمون است در آمدند و چند نوبت از آب بگذشتند۔ و در دامنِ کوه
بطرفِ دستِ چپ قصبه جموّن بوُد۔ و بجانبِ دست راست قریهٔ منون در هر دو محل گبرانِ
قوی ہیکل بالا بلند تنومند زورمند بوُدند۔ کوه ہائے و جنگلہائے در غایتِ متانت و حصانت
داشتند۔ چنانچہ روندگان عبُور بر آن موضع از محالات می پنداشتند و آن جہّال عیال و
اطفالِ خود را بقلال جبال فرستاده رائے ایشان با طائیفه از متھوّرانِ بیباک پناه به موضع
حصین از کوه بُرده ایستاده بُودند و تیر می انداختند و نعره می زدند۔ رائے عالم آرائے بنا بر
مصلحتے که ملاحظه فرمُود فرمان داد که ایشان را بحال خود گذاشته ہیچکس از لشکریان متعرضِ
آن جماعت نشوند۔ امّا قریهٔ منون را تاخت کنند سپاه ظفر پناه بموجب فرموده عمل نمُوده آن
دیہه را غارت کردند و رایت نصرت شعار از انجا در حرکت آمده روز جمعه بست و یکم ماه از
آب جمّون عبُور نموده چار گروه رانده در مرغزارے که چار فرسخ علف خوار بوُد بر کنارِ آب
چناب فرود آمد چنانچه شاعری بتاریخ آن گفته **نظم**

زفتح شاه که مجموع مثمری تاریخ | شود مُعیّن و خورشید بُد جدی آرا
توباز گر نکنی کارِ ہندوان بنگر | زشدتے که بایشان رسید سال رفار

ز آبیاری نصرت بباغ دولت شاه   بسال خار گل فتح هند شد بویا

مختصر کلام راجه مالدیو مدت چهل سال کاربند شجاعت و نامداری بوده در سنه یکهزار و چهار صد و پنجاه و شش بکرمی ازین جهان گذران درگذشت و پسرش راجه جمیدیو تاج امارت بسر گرفت و بیست و شش سال بر مسند حکومت مسلط بوده در رزمگاه شیخا کهوکهر در وفاداری مبارک شاه فرمان روای دهلی که راجه همیر دیو را بسیار دوست داشتی و ملقب بهیم دیو نهاده فرمانروای بیست دوراج که ازان یازده در دوآبه جالندهر یعنی کانگره که نگرکوت نیز نام اوست و یازده این روی دریای راوی اند بنام اختیار را و حواله ساخته بود جام فنا را نوشجان ساخت و بجائیش راجه اجی دیو که او را عجب دیو نیز نامند مسندنشین گشت و مدت سی و یکسال زیب بخش مفرش حکومت بوده کوس رحلت نواخت و خلفش راجه بیرم دیو جانشین مسند شرف گشت و بعد چهل و پنج سال با فر و اجلال بوده جهان بی بقا را پدرود نمود بعد رحلتش راجه کهوکهر دیو مربع نشین چار بالش راحت و اقبال گردید گویند دران عهد بمور نه صد و سی و دو سال هجری ظهیرالدین بابر بادشاه از دریای سنده عبور عساکر فرموده بنا بر تسخیر ولایت وسیع هندوستان توجه همت بر گماشت و براه بهلول پور و سیالکوت گذر فرموده در میدان پانی پت کرنال با سلطان ابراهیم والی هندوستان برزم و جدال پرداخت و نیز در آن ایام سالک مسالک توحید و عارج معارج تجرید و مقتدای شوارع وحدت صدر

نیشن اریکهٔ معرفت باباگورو نانک جی شرفِ بروز آوروند القصه راجه کهوکهر دیو بیست و نه سال
مراسمِ عدل و داد تازه تر داشت و ازین عالمِ فانی بعالمِ جاودانی شتافت و بجایش کپور دیو در سنه
نهصد و سی و هفت هجری کلاه خسروی را بر تارک نهاده بجاه و فنا قدم کشاد چهل و یکسال
سریر آرائے شوکت بُود دو فرزند گرامی ازو یادگارِ دهر ماندند. یکے جگدیو دوئیم سمبل دیو راجه
جگدیو سریر آرائی باهو گردید مدّت مدید حکمران بُوده شربتِ ممات چشید و راجه پرشرام که کرشنه دیو
هم او را مانند پسر اوست. ولدش عظمت دیو و پرتهوی چند و بنجانهٔ پرتهوی چند پسرے بُود
برادرزادهٔ او کرپال دیو مسند نشین گشت. پسرش ننت دیو پشت بر پشت حکومت باهو کروند
اما سمبل دیو که فرزند دوئیم کپور دیو است بیست و پنجسال بر مسندِ رفعت ریاست جموّن بجائے
پدر نشست و چوُن آزاد طبع و ساده وضع بُود بکار ریاست سلیقهٔ بهم رسانید. و خلفش راجه سنگرام دیو संग्रामदेव:
که خوش مرام و نیکنام بُود سی سال نیکنامی را که نتیجه زندگانی بلکه حیات جاودانی است بنیاد ساخت
و بعدم خانه شتافت و راجه بهوپ دیو فرزندش در سنه یکهزار و سی و شش هجری بر مسند भूपदेव:
فرماندهی نشست. مدّت بیست و شش سال متمکن وسادهٔ اقبال بُوده کالبد عنصری را گسیخت و راجه
هری دیو فرزند گرامی اوست که همردیف عساکر اقبال عالمگیر پادشاه در سفر دکهن مرحله پیمائے हरिदेव:
بادیهٔ اجل گردید و سی و شش سال تارک حکومت برافراشت و خلفش گجے سنگه پانزده سال गजेसिंह
و چند ماه زیب بخش وسادهٔ حکومت شد ازپشتِ او دو فرزند یکے مسمّی به اندر دیو دوئیم مسمّی

धुवदेवः به دهرب دیو بوجود آمدند - اتفاقاً اندر دیو از اسپ افتاد و جان شیرین در داد و راجه دهرب دیو سموت
یکهزار و هفت صد و شصت بکرمی بر تخت حکمرانی نشست و بیست و دو سال و چند ماه بر مسند
रणजीतदेवः حکومت متمکن بوده جهان فانی را پدرود نمود و شبستان دولت و اقبال او بنور جهان فروز چهار
شمع روشن و منور گردید - یعنی چهار پسر بلند اختر از و بوجود آمدند - اول راجه رنجیت دیو - دوم
میان کهنسار دیو سیوم میان صورت سنگه و چهارم میان بلونت سنگه اما مهاراجه رنجیت دیو
بعد از انتقال راجه دهرب دیو بر سریر فرماندهی نشسته - اگرچه در اوایل چندی از کلفت
اعدا ترسناک مانده به بهاگ که کوهیست مشکله بجوالی کوه ترکٹا رفته طرح اقامت انداخت
واز انجا در لاهور نزد خان بهادر صوبه دار لاهور بملاقات رسیده تا عرصهٔ دوازده سال نظربند
بود و میان کنسار دیو بجائے شان بر مسند حکومت کار فرما ماند و میان صورت سنگه هم بوی
پیوست لاکن عاقبت کار راجه فرخ رائ از انجا آمده راج جمون و الکائی پنجاب که عنقریب
گذاروه آید بحوزهٔ تصرف در آورده بعدل و داد شهرهٔ آفاق گشت وطنطنهٔ نکونامی را
که نتیجه زندگانی بلکه حیات جاودانیست درچارسوی عالم بلند گردانید - چنانچه اندک از بسیار
حوالهٔ قلم وقایع نگار میشود گویند در عهد همایون راجه عرش آشیانی شاهوکاری مالدار جهان
ناپایدار را درگذاشت - وفرزندی که قایم مقامش می شد نداشت ازین رو مردمان هرسو
در حضور مهاراجه عرض کردند که مال بسیار لایق خزینهٔ سرکار است راجه بلند اقتدار بجواب

آن فرمود که بیت المال حق فقرا و مساکین است نه سزاوار گنجور سلاطین شایان آنست که حکم اشتهار
بنام کارپردازان امصار و دیار رقم پذیر گردد که اگر احدے از وارثان فلان شاهوکار موجود باشد
بارگه حضور رسیده بلا اهمال متصرف مال گردد چنانچه مشهور است که پیره زنی از مضافِ ملتان
کہ بے نوا او از کفو شاهوکار متوفی بود رسیده قابض و متصرف مال مسطوره گردید در روزے
گاذری به نیت شستن پارچه بر مشرب دریای توی رفته بود و پس زوجه آن طعام پخته از
خانه برده بمشار الیه رسانید و بمجرد تاکل آن جانش از جامهٔ بدن بدر آمد مردمان را احتمال
زهر دادن بنسبت بزن مسطوره گردید چنانچه مهاراجه صاحب در تحقیقات این امر اجازت فرمودند
که از شرکا و محله داران تفحص و تفسر روبه زوجهٔ گاذر کرده شود چنانکه حالی رائے عالی شد که زن
مزبوره از ذمائم نفس پاک و معرا است و از آلایش رذائل مبرا از آنجا که فکر وقاد و دانش خداداد
رکن رکین منزلِ انصاف و داد است مهاراجه دوربین با دلِ انصاف گزین فهمیده و بژرف
نگهی وا رسیده حکم جهان مطاع فرمودند که بجائیکه زوجهٔ گاذر طعام مذکور از خانه برده گذاشته
بود بنظر غور مشاهده نمایند بر طبق آن مستفسران بقرب و جوار آنجا از چار طرف ملاحظه
کردند از گرد آن ماری زهر آگین زیر سنگی مرده دیدند که مورچه ها بر آن جمع شده اند
و از آنجا بر سنگ که محل داشتن نان بود فراهم گشته القصه ازین ماجرا واقف بوده بموقف
عرض رسانیدند که بآلایش زهر مار که بآن قرب و جوار زیر سنگی افتاده سرایت زهر در نان شده است

پس عورت مسطوره از کشاکش ناحق بیباک وازو سخ تہمت پاک گشت واخبار عدالت وداد

راجه فرخ نژاد بر صفحه روزگار رقم اشتہار یافت آرے **فرد**

شاه را به بود از طاعت صد ساله زهد   قدر یک ساعت عمری که در وداد کند

گویند اکثر اہل مکنت ومال آوازه نیکنامی مہاراجه فرخنده آل شنیده طرح اقامت بشہر

جموّن انداختند که تا عرصه یک ونیم کروه بازار دلفریب وسوق تمام زیب آبادی تازه و

رونق بے اندازه گرفت ونقش نیک نیتی راجه ملک خصال چنان بدل مردمان جای گرفت

که احدی بروز روشن اخفای مکنت ومال واستار دولت ومنال نمی ساخت بلکه حضرت ملکه

مقدسه ارشکوی محمد شاه پادشاه که نعش بنت را گرفته آمده بود از وقوع خروج وآشوب سنگهان

در ممالک پنجاب رفتن شاه جهان آباد قرین مصلحت ندانسته راجه والا اقتدار رامناص خود

تصور یده بارک جموّن بمه مال واسباب خطیر که داشت پناه آورد گویند مردم سفله ودون

همت در خدمت مهاراج گذارش کردند که زر خطیر ومال کثیر مفت بخانه مانند حلوا در دهن

رسیده مهاراجه دوربین باکمال عتاب خطاب فرمود که بنظر انصاف گزین مال دنیا را اقتداری

وزر جهان را اعتباری نیست ونگفته اند نیکنامی که باعث حیات جاودانی است ازدست

دادن کار خرمندی نه **نظم** مرد از پے لعل وزر نپوید * طفلی است که زرد وسرخ جوید *

زر چیست جز آتش فسرده * خاکی بیمار بلکه مرده * وچون پیوسته حمایت پناه یافتگان

پیش نہاد ضمیر والا امید اشت رای سنگہ راجہ چمبہ کہ راجہ بجراج دیو داماوش بُود نزد مہاراجہ
رنجیت دیو آمد ملتمس شُد کہ قلعہ پٹیار را راجہ کہمند چند کٹوچ از نشا خود کامی کہ داشت بتصرف
خود آورد۔ التماس او مقرون باجابت شدہ۔ راجہ بجراج دیو را معہ رائے عظمت دیو
منگوٹیہ و شمشیر چند پنتال و راجہ امرت پال فرمانروائی بسوہلی و شاہ پور کہ داماد راجہ رنجیت دیو
و بزیور عقل آراستہ بُود و راجہ رتن دیو جسروٹیہ و راجہ جے سنگہ بندرال معہ عساکر قاہرہ
بسرکردگی میان رتن دیو منڈی والہ ولد میان جسونت سنگہ تعین ساخت چون آنروئے
آب دریائے راوی در منزل مچھی بہون واقعہ علاقہ نورپور نزول لشکر گشت راجہ پرتھی سنگہ
نورپوریہ باستقبال درآمدہ شامل لشکر راجہ بجراج دیو شد. وازانجا در منزل تالاب راجہ
فروکش شدند و راجہ گوردہن چند گلیریہ پناہ خواستہ غاشیہ اطاعت بردوش کشید و در
منزل جوالامکھی راجہ گوبند چند دوتارپوریہ آمدہ شامل گردید. و راجہ رای سنگہ چمیال نیز معہ
فوج خود آمدہ ملاقی شد و ازان طرف کہ راجہ کہمند چند معہ راجہ ابراج سنگہ جسوال آمادۂ
پیکار گشتہ درمقام کلیسر پای استقامت افشردہ بُود۔ چون راجہ بجراج دیو از دریائے
بیاس بگذر گوپی پور ڈیرہ عبور ساخت ۔ راجہ کہمند چند ہیچون و چند از کلیسر گریختہ رفت و
پرگنۂ چنور و گوماسن را راجہ بجراج دیو بہ آتش دادہ غارت کلیسر کرد و در نادون رسیدہ
آن را نیز بآتش سوخت از انجا راجہ کھلوریہ را طلب داشتہ بتفقد و مدارا پیش آمد و راجہ

منڈی ہم حاضر شدہ امان خواست وملک راجۂ کٹوچ براجگان کہ حاضر شدہ بُودند منقسم گشت
پرگنۂ چنور وگوماسن وچہکر وہتیار براجہ گلیر و پرگنہ پالم براجہ چمبہ شامل قلعہ پٹھیار واگذار گشت
و درنادون تھانۂ خود مقرر کردہ پرتھی پور جاگیر راجہ گوبند چند دتار پوریہ مشخص شد و راجہ
دیوی چند کھلوریہ را پرگنۂ مہل موریان عطا شد واز انجا مراجعت در کلیسر کردہ بر راجۂ کوٹ
لہریان وسیبہ لشکرکشی ساختہ تاخت وتاراج ملک شان کردند. القصہ راجہ نرائن چند سیبہ
والا آمدہ حاضر گشت. وچوُن راجہ کہمند چند در علاقہ راجہ جسوال رفتہ پناہ یافتہ بوُد لہٰذا بنام
راجہ ابراج سنگ جسوال قلمی رفت کہ کہمند چند را از علاقۂ خود بدر کنند تا گوپی پور باشیان
معاف خواہد ماند. واِلّا لشکر والا بر سر خود رسیدہ دانند. چنانچہ راجہ جسوال بہ دوُر اندیشی ہا
کاربند شدہ حاضر گشت. واز گُناہ استغفار ساخت. وایشان بہ تعظیم ومدارا بادی سلوک
کردہ پرگنۂ گوپی پور و پرگنہ کوٹ لہریان باو جاگیر مشخص نمودند. القصّہ راجہ کہمند چند چون
دید کہ بغیر از حاضر شدن چارہ کار نیست. لاچار آمدہ زنہار خواست وچوُن آثار ندامت
از ناصیۂ احوال او ظہوُر داشت. راجہ بجراج دیو از بلند ہمتی از تقصیر او درگذشت وملک
او باو گذاشت وکھڑک چند پور رہین او ہمراہ راجہ بجراج دیو بنا بر عتبہ بوسی مہاراجۂ
رنجیت دیو بجموُن درآمد وچون میان رتن دیو ہمراہش وعدہ کردہ بوُد کہ یک شب ترا بجموُن
ماندن است لہذا مہاراجہ بنظر ایفاء وعدہ روز دوم بدادن خلعت فاخرہ رخصت فرموُدند

و راجه رام شرن راجه هندور که باستیلای اعدا از ریاست جدا شده بود آمده دولت عتبه بوسی
یافت و باعانت و مددگاری راجه بجراج دیو بر مسند ریاست متمکن گشت - چنانچه راقم این
شگرف نامه وقت رفتن در شمله از زبان خودش برین ماجرا آگاه گشته است - از انجا که غیرت
و ناموس پرستی و تهور و زبردستی راجپوتان شهرهٔ آفاق است خصوص شجاعت و جوانمردی
و جلادت و دشمن نوردی راجپوتان جموّن از همه فایق تر روزے مهاراجه رنجیت در خلوت کدهٔ
خاص زیب آرای سریر حکومت بودند و راجگان حوالی قلمرو ڈوگرو جالندهر در مجلس حول
چار بالش جاه و جلال مربع نشین بر سبیل گفتگو از زبان مهاراج بر آمد که درین زمان از
راجگان جالندهر راجه غیور مثل راجهائے سلف احدے نیست - گویند این معنی بر خاطر
راجه پرتهی سنگ نورپوریه که داماد مهاراجه بود گران آمد و بعد چند در نورپور مشکوی خاص
در احوال راجه بجراج دیو مزاحمت گونه آغاز ساخت - ودرانی جوال از بلند پروازی راجه
برآشفته خط خود بخط ڈوگره بطرف والد نامدار خود نوشته ارسال کرد که راجه نامورم از
بادهٔ خودکامی سر رشتهٔ هوشمندی را گسیخته سخن ناز یبا را که بقالب گفت در نیاید بے
محابا در باره ذات شریف و خاندان والا بر سر زبان آورده اکنون غیرت خاندانی
تقاضای آن میکند که بدیدن نوشته هذا لشکری شائسته باین ناحیت مامور فرمایند تا
راجه خودرای از نشهٔ خودکامی فرود آید سخن کوتاه چون برید منزل بریده بحضور مهاراجه حاضر

آمده حقیقت را بوقف عرض رسانید. هانگاه مهاراجه والاجاه راجه بجراج دیو را که فرزند خلف
وجانشین مسند شرف بود معه میان رتن دیو در حضور خود طلب داشته حکم فرمود که همین وقت
عساکر منصوره بنا بر سرزنش راجه پرتهی سنگ نورپوریه که به نسبت دودمان والا باینکه نسبت
فرزندی دارد سخن نا ملایم بر زبان رانده مامور شود وایشان سرگروه لشکر منصور اند. چنانچه
بفرمان مهاراج راجه بجراج دیو معه میان رتن دیو بلا توقف واهمال عازم مهم گشت وبعد قطع
مسافت از معبر جلاله گذر یافته تاراگهر معسکر جاه وجلال ساخت. وازان طرف راجه نورپور
بنامه وپیغام راجگان جالندهر وسرداران کهنیه وسردار جے سنگه را متحرک این سلسله ساخته
باخود معاون کرد. چنانچه از هر سوی راجه ورای وفوج خالصه جمع آمده داخل نورپور گشتند. مگر
راجه بجراج دیو از جمع کثیر وجم غفیر دشمن گونه پرواه نه داشته صف مصاف آراست
وهنگامهٔ کارزار گرم ساخت گویند از سرحد نورپور تا ستدوان لشکر راجه بجراج دیو تعاقب
معاندان کرده از صبح تا شام چنان مقابلهٔ طرفین گشت که فوج جموال مانند موج دریا جان
مخالفان را در ورطهٔ فنا غرق می ساخت وازطرف مخالفان هم در جوانمردی ومردانگی تقصیرے
نشده از گولهٔ توپ وتفنگ چنان آتش در جاڑ ستدوان اشتعال برگرفت که گویا تمام جنگل
رشک آتشکده شده بود وبهادران میدان وغا داد جوانمردی داده راهی ملک بقا
شدند وصدها مورچهڑ وسورج مکهه که نشان راجگان کوهستان است بزیر پا پامال متهوران

عرصهٔ رزم گردیدند وهم میان کرم سنگ نبیرهٔ میان رتن دیوجان شیرین فدا ساخت مگر میان
رتن دیو که از صبح تا نصف نهار در پوجا و پرستش ایزد کردگار مشغول و متوظف می بود بسنوح
این سانحه هیچگونه متاسف نشده بیاد ایزد بیهمال مصروف ماند چون وقت عصر گشت بکمال
قوت دلی وثبات متوجه کارزار شد واز طرفین کار بشمشیر رسید. چنانچه قریب دو هزار کس از جانبین
شربت اجل چشیده جان نثار کردند پس راجه بجراج دیو فتح ونصرت یافت وراجه پرتهی سنگ
تاب جنگ نیاورده - در قلعه نورپور محصور وقلعه بند گردید وتا عرصه دراز هنگامهٔ کارزار از طرفین
گرم بود - آخر کار قلعه گیان لاچار شده بامان درآمدند القصه راجه پرتهی سنگ همراه راجه
بجراج دیو بخدمت مهاراجه رنجیت دیو آمده مشرف گشت ومهاراجهٔ نیک رای بعواطف
جلیلهٔ استمال فرمودهٔ راج نورپور بدستور باو معاف داشت ودر ایام سلطنت احمدشاه
درانی که راجهٔ سوکه جیون صوبه دار کشمیر از خمار خودکامی سررشتهٔ وفاداری را گسیخته بود در
زمانیکه شاه دوران ارک لاهور را مضرب خیام کرد مهاراجه رنجیت دیو را بوساطت شاهولی
خان یاد نمود ووزیر مسبوق الوصف فرزند خود را که ولیعهدش بود برای آوردن مهاراجه
بجمون روانه کرد. چنانچه بحسب طلب شان روانه لاهور شده ملاقات ساخت. ودر ملاقات
اول از طرف شاه مراتب مواسات ومهمانداری ادا شدند ودر ملاقات ثانی فرمایش تسخیر
کشمیر گشت واین معنی را مهاراجه منظور داشته رخصت یافت وبجمون رسیده راجه

بجراج دیو پور مہین خویش را مع میان رتن دیو که سپاه سالار لشکرش بود براہ بانہال مامور کردہ
براہ راجور و پونچھ لشکر پادشاہی بنا بر سرزنش سوکھ جیون مقرر گشت چنانچہ راجہ سوکھ جیون
از خوف پادشاہی دست و پا گم کردہ از مکان چیرہ آوور گریختہ بدست آسیابان گرفتار شد
و بجلدوے این خدمت جاگیر مقدار شصت ہزار خروار شالی بمقابلہ مبلغ یک لاکھ و بیست و پنجہزار
روپیہ نسلاً بعد نسل بمہاراجہ فرخ سیر از کشمیر مقرر گشت پس اگر از کارہای سترگ و کارنامہای
بزرگ مہاراجہ تفصیل کردہ شود کتابی بتطویل پرداختہ گردد۔ و از مقصود باز دارد بنابران
در اثنائے احوال بر سبیل اجمال ذکری نگاشتہ کاشف مدعا ام کہ ببرکات نیک نیتی راجہ
فرخندہ اطوار بسیاری از راجہ ہای مرز و بوم کوہستان ناہج مناہج فرمان بری شدہ غاشیہ
باج و خراج بر دوش مطاوعت گرفتند و ہم در ہنگامہ وغا بظہور عیار اخلاص سخت
کوش مبارزت می بودند مثل میان سوجان سنگ و مہر سنگہ راجہ کشتوار و شمشیر چند راجہ
چنینی و بہادر سنگ راجہ ہنتال و قرمچی و دیا پال راجہ بہدرواہ و پرتھی پال راجہ پہڈد و
امرت پال راجہ بسوہلی و رای سنگ راجہ چمبہ و دیوان اندر دیو راجہ بند التہ و راجہ رتن دیو
جسروٹیہ و دلیل سنگ و اچھر سنگ راجہ منکوٹیہ و رانہ مرہتی و ختال و رایان ڈنگ ہتیل
و پرتھی سنگ راجۂ نور پور و راجہ کرم اللہ والی راجور کہ خاص سرافراز کردۂ دست شان
بود و راجہای پونچھ و ناروواہ و اصالت خان و نعیم خان راجگان بہمبر و دیوان غلام علی

وحید رعلی خان گکھرو راجه میرپور و چوہک وسوخان ملکانه وغیره راجه های کھری وکھریالی و ودیگر اہالی وموالی حلقه اطاعت درگوش کشیدند واکثر سوای سرزمین کوہستان از مضافات پنجاب وغیره چون دولتانگر وکڑیانواله وعالم گڑھ وپرشاه ومارٹی کھوکران وٹانڈه موٹه وغیره دہات درعلاقهٔ گجرات ودربست مناور وپرگنه بہلول پور مع واکثر مواضع نهب ازپرگنه سیالکوٹ وپرگنه بن وارنیه وکتوعه وبرون وپرگنه پسرور وہمیگر وظفروال وموندی خیل وچناری تالب آب دریای راوی درحوزهٔ تصرف وقبضهٔ اقتدار شان بودند وبجهت آسایش رعایا ورفاهیت برایا حصهٔ چهارم ازکشاورزان ومزارعان گرفتن مقرر فرموده همگنان رابداد وانصاف خوشنود نمودند ومدت پنجاه وهفت سال رایت افراز حکمرانی ونقاره نوازنیکنامی بوده عاقبت الامر ۲۲ جیت سنه ۱۸۳۵ بکرمی بجلباب خفا ونقاب فنا مخفی ومحتجب گردیدند آری

فرد دولت جاوید یافت هرکه نکونام زیست ❋ کز عقبش ذکر خیر زنده کند نام را

وازصلب مهاراجه رنجیت دیو دوفرزند ازیک رانی راجه بجراج دیو وازرانی دیگر میان دلیل سنگه بوجود آمدند وبهنگام زندگانی مهاراجه با اختلاف بطنی نزاع باطنی داشتند چنانچه روزی والدهٔ میان دلیل سنگه که بخلوتگاه خاطر مهاراجه جاداشت بنابر فرزندخود درخواست راج نمود- اگرچه مهاراج بدور اندیشهای مدبرانه پذیرا نساخت امابتحریک رانی میان تیغ سنگه بالکنایه گفت که گفتهٔ دلیل سنگه بجا آری وچون میان مذکور از دلیل سنگه جویای مقصد شد بیان کرد

که بکشتن بجراج دیو شریک کار باش میان تیغ سنگه بعقل معاد و معاش و دانش خداشناس مرتکب
این امر که گناه عین و عین گناه بود نشد ازین رو ولیل سنگه را با او آتش غضب افروخته آمد و بعد چندی
فرصت یافته در لکهن پور میان تیغ سنگه را به تیغ جفاکاری بقتل رسانید و ازین حرکت نادرست
مهاراجهٔ والاجاه سخت ناراض بوده باندیشهٔ فتنهٔ برادران او را از نظر خویش دور کرده بطرف
جنگانو فرستاد القصه چون مهاراجهٔ رنجیت دیو را پیمانهٔ عمر سرشار گشت بتاریخ نهم ماه بساکه
سنه ۱۸۳۹ بکرمی راجه بجراج دیو بجای پدر بر مسند حکومت نشست و چونکه از ولیل سنگه برگشته خاطر
بود روزی میان صاحب زوراور سنگه را که جد بزرگوار حضور جهانبانی بودند بکشتن میان ولیس سنگه
باعطای جاگیر و نسال ایما ساخت و اوشان بنظر عاقبت اندیشی و خداوانی این معنی را گوارا
نداشتند مگر میان موٹا و نسال را بجوزهٔ تصرف در آورده مستعد این کار گشت **شعر**

زر دو حرفست هر دو بی پیوند ... زین پراگنده چند لافی چند
ابلهی بین که از بی سنگی ۞ دوست با دوست می کند جنگی

چنانچه میان ولیل سنگه مع بهگوان سنگه فرزند خود بنابر درشن سری بهگوتی صاحبه بجانب کوه
ترکٹا می رفت و ازین سوی میان موٹا مع فوج خویش بهانهٔ درشن را در پیش ساخته بلطایف الحیل
مانند پرده نشینان در پرده در آمده عازم آن طرف گشت و متصل چرن پاتکه که از موضع گٹره
بفاصلهٔ یک و نیم کروه بصوب کوه ترکٹا است دو چار آنها گردیده نایرهٔ جدال را اشتعال د

واز آن طرف میان دلیل سنگه و بھگوان سنگه فرزند او نیز از فرط شجاعت پنجهٔ جرأت از آستین جلادت برکشیده مردانه وار هنگامهٔ خنجر گذاری و تیغ افشانی را آرایش دادند **نظم**

زخون دلیران و گرد سپاه زمین گشت سرخ و هوا شد سیاه

خصوصاً دران نبردگاه بھگوان سنگه پسر میان دلیل سنگه که بچهٔ خورد ساله بود عجب بازار مردمی را گرم ساخت که دلیری و دلاوری بر قوت بازوی آن بازوی قوت جلادت بسا سرهای جوانان خونخوار را نثار نمود آخر کار آن تهورکیش مانند غنچهٔ نودمیده بصرصر جفا سینه چاک شد و دیگران نیز مردانه وار بقتل رسیده بخون و خاک افتاده مگر میان جیت سنگه فرزند خورد میان دلیل سنگه گریخته رفت و راجه بجراج دیو تا عرصهٔ پنج سال بطور خود کار فرمای حکمرانی بود از آنجا که افراختن رایات جهانگیری و کشورستانی و افراشتن چتر اقبال و جهانبانی محض بتائیدات ربانی و توفیقات یزدانی است و تائید ایزدی که از نیرومندی رو تافت سردار مهان سنگه پدر بزرگوار مهاراجه رنجیت سنگه صاحب بهادر که با راجه بجراج دیو دم موافقت میزد و از اندک سخن نارضامند بود به بهانهٔ تعزیه پرسی مهاراجه رنجیت دیو در آمده چونکه راجه بجراج دیو را بیماری طاری بود و اختلال حواس ساری لهذا جموّن را از حاکم ناظم خالی دیده دست تاراج کشود و گویند که راجه بجراج دیو را آدمان و خیرخواهان او در حالت غشی از جموّن کشیده بردند و چون راجه را اندکی هوش بدماغ رسید از آوردن خود بآنها بعتاب پیش آمده گفت که در جنگ مردن ما از آوردن

شناغوب بود الحاصل سردار مذکور جموّن را تاراج کرده رفت و راجه سجبراج دیو باز بجموّن آمده
چون درین اثنا محاربه با این سردار رڈل سنگه و کرم سنگه و گلاب سنگه وغیره سرداران بهنگی بر سر قلعهٔ
رنجیت گهڑ رو داد راجه که عنان مردی را تابنده گوهر و شمشیر جلادت را درخشنده جوهر بود از
کمال شجاعت وجلادت بنا بر امداد و اعانت سرداران که محصور قلعهٔ مسطور بودند شتافته شریک
کارهنگامهٔ کارزار گشت واز جانبین مردان پلیتن و گردان آهنین جوشن آغاز بجدال و قتال
نهادند از غریدن کوس رعد صدا و پریدن تبر جانگزا قیامتی برپا شد و از نعرهٔ هائی دلیران مرد
افگن و آواز اتواپ کوه شکن زمین وزمان را تزلزل روداد **قطعه**

دو لشکر بهم در رسیدند تنگ　　　علم برکشیدند و برخاست جنگ
زمین همچو کشتی شد از موج خون　　　گهی راست جنبان گهی چپ نگون
ز گرد سپه خنجر جنگیان　　　همی تافت چون خندهٔ زنگیان
نه پیدا بد از خون تن رزم کوش　　　که پولاد پوش است یا لعل پوش

الحاصل راجهٔ پلنگ آهنگ بمیدان جنگ خنگ مردی را بیدرنگ می دوانید و سر و بر
جنگجویان را از خون شان مانند چهرهٔ شهامت خویش سرخ رنگ می گردانید **بیت**

تبرزین بخون دلیران کرده غرق　　　چو تاج خروسان جنگی بفرق

آری از هیبت خنجر گذاری راجهٔ غضنفر صولت و از صولت غضنفری آن نهنگ هیبت

کرا یارا که نشانهٔ سهم شهامتش باشد چنانچه لشکر طرف ثانی را شکست اُفتاد و آن بهادُر بی بهادُر تعاقب فرمُوده هرچند اکثری از همراهیان بیوفا در میدان وغا نرد دغا باخته عار هزیمت بر خود گرفتند مگر آن دُرّةُ التاج دلاوری و دلیری اشهب همت در جولان داشت تا که فوج مفرُور از گریز به تنگ آمده دیدند که راجه والاشکوه تنهای آید و از تنها در گریز اند ناگُریز استقامت نمُودند و نقاره مصاف سر نو آواز داد راجه که ساغر زندگانی لبریز و خنجر عدُوکُشی خونریز داشت شیر آسا پنجه ستیز تیز نمود و قضارا شخصی از هیبت حملهٔ آن زینت شیر افگنی و شیری ترسیده نیزه بجانب راجه گُذاشت و چونکه جلّاد قضا نیزهٔ زهر آلُود اجل بر آن رُمح مصقول دُشمن کاهی افراخته بُود همانا بجگر راجه خلید و آن والا آهنگ از زخم پائی پس کشیدن عار ننگ خود دانسته از سبان نیزهٔ خار اشگاف در گذشت و شمشیر بر سر نیزه انداز برگُذاشت و بزخم کاری در گلزار مردمی خنده زنان و خنجر فشان بعالم تقدّس شتافت الحق آفرین بر بازوان تیغ گذارش که زهرهٔ بهرام صولتان شیر شکار را آب گردانیدی و مرحبا بپنجهٔ مردیش که پنجهٔ غضنفر سیرتان پلنگ کردار بهم پیچگی او چون پنجهٔ پنج انگُشت از هم دریدی سُخن مختصر نعش انفرخ سیر در جمُوّن رسیده جهانی از اندوه او تیره گردید گویند رانی چمپیال مخدّره انوالاجاه با وی عهد ساخته بُود که اگر هنگام وغا مشاطهٔ صمصام عارض مهاراجه را بگُلگُونهٔ خُون رنگین کرده باشد بی شایبه خود را پروانه وار در آتش محبّت زنم لهذا چُون از جان باختن راجه هر بر صولت باچنین بسالت و شهامت

شنید و سر و برش از زخم کاری گلناری دید زبان حال را شعله آسا بمضمون این ابیات آتش گردانید

شعر

خونابه بدل زن که شرابی به ازین نیست — لختی ز جگر کن که کبابی به ازین نیست

در پرده بکش ماه رخ خویش چو خورشید — از پرده برون شو که نقابی به ازین نیست

وهمانگاه آن شعله در بر سپند کردار بے باک با آتش سوزناک در آمده ستی گشت **شعر**

سراپا سرخ شد چو روی آتش — دعا سر کرد و سر زد سوی آتش

و پورش سپورن دیو که در آن زمان بعمر یکساله بود بصلاح اعیان دولت راجه مقرر شد و زمام انتظام بدست میان موٹا ماند آخر کار سپورن دیو بسن یازده سالگی بمرض جدری ازین جهان ناپایدار درگذشت. مدت حکومتش ده سال است وچون سر رشتهٔ نسل راجه بجراج دیو منقطع شده بود ناچار راجه جیت سنگه ولد میان دلیل سنگه را که ساده لوح بود برچار بالش حکمرانی نشانیدند. از آنجا که سررشته اذکار راجهٔ رنجیت دیو و جانشینان آن تا این جا کشید اکنون مقصد یکه نهاد خاطر است فراجنگ آورده سخن را فروغ می دهم که میان صورت سنگه جد چهارم حضور جنت آشیانی اگرچه بصورت کوچکتر از همه برادران بود لیکن در معنی بسطوت وشهامت از همه بزرگتر و فرزند گرامی شان میان زورا ور سنگه است که جد سوم حضور فلک مکان بود و از صلب مبارک شان راجه کشور سنگه که آثار اقبال از ناصیهٔ احوال شان پیدا و شعشه انوار از پیشانی اوشان هویدا بود نامور گردید و از صلب مقدس شان حضور فیض گستر

نیر جهان تاب صورت معنی فروغ بزم افروز دانش و داد عالی گهر والا نژاد نور حدقهٔ سطوت
و اقبال نور حدیقهٔ بهارستان جاه و اجلال آب تیغ ملک گیری و کشور کشائی فص خاتم شجاعت
و فرمانروائی مربع نشین چار بالش مکنت و تمکین و شرف بخش تخت و دیهیم دُر درج فتوت
و جهانگیری درّی برج مروّت و عفو پذیری زمین حوصلهٔ فلک وقار دریا دل اقلیم شکار چین
گیر خطا گذار ختن بخش هند سپار شیرین زبان خوش تقریر فصیح بیان ارسطو تدبیر مستوثق بنیان
حکومت و جهان کشائی مستبشر انوار ظل اللهی بلند دبدبه والا آهنگ مهاراجه گلاب سنگه صاحب بهادر
لازال اسمه علی صفحات الایام مرقوما و درّة التاج سلطنت کبری و دیباج مفارق خلافت
عظمی جوهر شمشیر دلیری و گوهر دریای کرامت و سخاوت عطارد خو همایون خصال فرخنده
اطوار ملک مثال راجه دهیان سنگه صاحب بهادر و سیف مصقول معرکهٔ دشمن افگنی و عدوگاهی
و رمح مسلول هنگامهٔ خصم اندازی و رزم آگاهی مریخ صولت عالی فرهنگ راجهٔ صاحب
سوچیت سنگه مانند اعضای رئیسه و ارواح ثلثه شرف ولادت یافتند - ازین نوید زهرهٔ
گردون برقص آمد و زهرهٔ اسد فلک آب گشت قابلهٔ روزگار کنار عافیت باز ساخت و
اتالیق عقل اوّل انگشت قوت عاقله و فطانت افلاطونی مکابید الحق چون چرا نباشد - که
ملک خراب را مالکی پدید آمد و ولایت بی چراغ را ملک خصلت هویدا گشت آشوب
فتنه صورت نظام گرفت. و عطوفت راجه هرشناس خورده بین بظهور آمد آری شرح این سخن

عالی بزبان کلک کے درآید و بسطے بساط انبساط باین سخن کوتاه کجا راست شود المنة بتمه احوال گرامی این سلسلهٔ ابدی اعتصام از ظهور برهما تا این دم گذارش یافت. و نقاب از چهرهٔ تفصیل گشاده آمد اکنون خوشتر آنست که تصویر زائچه طالع فرخنده مطالع حضور جهانبانی برنمایم و مختصرے از دقایق و اختلاف اختر شناسان هند و یونان برگویم برای هنبر محققان دوربین و مدققان حقیقت گزین انطباع پذیر است که آثار ارتفاع و برتری مهر انوار یکه در مدار عالم ثبت جریدهٔ ندرت نگار روزگار باد و اربسیار پایدار ماند از تاثیرات سعادات طالع وقت ولادتش نمودار باشد چنانچه ولادت باسعادت حضور عرش آشیانی بروز جهان افروز پنجم ماه کتک سنه یکهزار و هشت صد و چهل و نه سال شمسی بکرماجیتی مطابق دوم اصطلاحی ربیع الاول سنه یکهزار و دو صد و هفت سال قمری هجری یوم چهار شنبه از اول نهار چهار ساعت و شش دقیقه ساعت ماضی که برابر است

با آنکه از نصف النهار یک ساعت و سی دقیقه مستقبل باشد از کمین بطون بمنصهٔ ظهور آمده بیت

طبع گیتی خنده زد کز نل طرب گشت آشکار
مغز دوران تازه شد کز گل گلاب آمد پدید

در طالع عقرب مریخ در خانهٔ خود است و دلیل است برآنکه مولود را جاه و حشمت بیفزاید و مصدر مهمات

بزرگ و مظهر آثار سترگ شود و عقرب طینتان مردم آزار در پنجهٔ سیاستش گرفتار کردند
صاحب خانهٔ دوم سعد اکبر است در خانهٔ دوازدهم دلالت کند بر آنکه مولود خزاین بسیار
و ذخایر بی شمار اندوزد و بر حسب منقع یکجا بجز پج آرد و بشیرین زبانی و خُلق خوش خلق
را تسخیر گرداند و صاحب خانهٔ سیوم که جدّی است زحل در خانهٔ ششم افتاده دلیلش اینکه
دشمنانش معدوم و مفقود باشند چون نیّرین و سعدین از دوازدهم بخانهٔ سوم ناظر اند استدلال بر
نامداری و بلندی جاه اخوانش بود و آن همه مطیع و فرمان بر مولود باشند و خداوند چهارم که زحل
است در خانهٔ ششم افتاده و سعدین و نیّرین بنظر تثلیث و مقابله بدین بیت و صاحبش ناظر
تأثیرش آنکه مولود صاحب بلاد و املاک باشد و در حوت که خانهٔ پنجم و منسوب بفرزندان است
ذنب افتاده اگرچه تاثیر آن ظاهر است لیکن عطارد از یازدهم برین خانه ناظر است دلیلش بر
اینکه فرزندش فرخنده خو و خوش خصال و مطیع فرمان باشد صاحب بیت ششم مریخ در طالع
بخانهٔ خود افتاده است دلیل است بر آنکه مولود همیشه تندرست و معتدل مزاج باشد بودن
زحل درین بیت دلیل است بر آنکه اعدائیش پامال و شکسته بال باشد و مغلوب و ضعیف
و ذلیل و خداوند ثور که خانهٔ هفتم است در خانهٔ دوازدهم که ششم بیت هفتم است افتاده
تأثیرش نزد دانایان این فن ظاهر و هویدا است خداوند جوزا که خانهٔ نهم است در یازدهم افتاده
و بخانهٔ خود ناظر است و هم مشتری بنظر تثلیث بدین خانه متّصل دلیل بر آنکه مولود بعمر دراز و عافیت

عاقبت زندگانی بسر برد و صاحب سرطان که بیت نهم است قمر و در خانۂ دوازدهم متصل بدرجات
سعدین افتاده است مطلع بر اینکه در لوازم دین وحق شناسی و مراسم ورع و خداپرستی سرآمد
روزگار و یگانۂ ادوار باشد آثار اماکن متبرکه و خداخانها و عبادت خانه ها بنام نامیش بروزگار بسیار
یادگار اہل ادوار مانند و سفرا کمنۂ مطهره و معابد مطیبه باعتقاد دین مبین خود اختیار نماید و عمارات
عالیه بنا کند و خداوند اسد که خانۂ دہم است آفتاب اگرچه در میزان که خانۂ هبوط وی است
افتاده اما از صاحب خانۂ دوازدهم که زهره قوی حال تر است و از سعد اکبر که در وساطت انوار
اتصال زهره است مسعود و مقبول دلالت کند که اقبال و جاه مولود روز بروز بیفزاید و در سنبله که
خانۂ یازدهم است عطارد در خانه و شرف خود واقع است و راس که فزاینده قوت دلیل است
هم در یازدهم با او دلیل است بر آنکه مولود خزاین بسیار و گنج بے شمار بدست آرد و کشت زار
مقاصد صغار و کبار از رشحات نیسان احسانش سرسبز و ریان گردد و در میزان که خانۂ دوازدهم
است نیرین و سعدین مقارن هم افتاده اند از ان جمله زهره بقوت خانۂ خود قوی حال تر است
دلیل بر آنکه مولود بکار نیک و سعید که هم باعث تمتع دنیا و هم موجب سود دین باشد صرف
اموال کند و چون در خانۂ دوازدهم چهار کوکب اند احکامیان آن را از سعادات کبری
دانند و آن را چهتر جوگ خوانند در مبالغات تاثیرش گویند اگر صاحب این جوگ بالفرض بخانۂ
بے سامانی ولادت یابد بدرجۂ سلطنت و جهانگیری مرتقی گردد والحق کارهای سترگ و آثار بزرگ که ازان

عالی نسب خاندان سروری و روشن چراغ دالا دودمان برتری در عرصهٔ عالم پدیدار گردیده روزگار کهن سال
در ازمنهٔ ماضی تا حال نو آیین شاهی بدین شوکت و اجلال بدیده ندیده سخنبندان ارصاد یونان در ریاض
فن ریاضی از استخراج انهار جداول زیج انوار نجوم و بروج را آب و رنگی تازه بر روی کار آورده
اند اگرچه باریکی نقوش احکام نجوم که بر اوراق گلهای بوقلمون امتزاجات کواکب و بیوت منقوش
است بر صفایح بی شمار تحریر نتوان کرد برگ و ریشه برگ برگ از هار جزویات نه پرداخته گل سبدهای
احکام کلیه تحفهٔ تماشائیان بهار تاثیر موثران چار چمن گیتی میگردد صورت زایچه این است

بودن مریخ در بیت طالع ببرج قوس که از خانهٔ خود رونده بسوی شرف است دلیل قوت و شوکت

وتسلّط بسیار باشد و امیر لشکر و حاکم گردد و جاه و جلالش روز بروز بیفزاید و دلیری کند در کارها و راننده
امر و نهی و نماینده شجاعت و حمایت و در آینده در کارهائے سخت باشد و تیزی و تندی و تعصب
بجای خود کند و بسلاح و سواری راغب باشد و بر ضدان و خصمان قدرت یابد و صاحب دوم زحل
است مسعود از سعدین و قمر بسهم السعادت در دوم بہ تثلیث ناظر و به برجیس در ششم و تسبوتیه در پنجم
اتفاق افتاده است و سهم المال در دهم دلالت کند بر آنکه مولود دولت بسیار جمع آرد و ازان برخوردار
باشد و بخشنده بود بجای مناسب و در وقت مناسب و مال از حکومت و سروری بدست آرد
صاحب سوم نیز زحل است دلیل است که با برادران دوستی ورزد متفق باشد و از بودن ذنب
ببرجیس در چهارم پدر و مادر مولود کوتاه عمر خواهند بود چون مستولی بر درجه چهارم مریخ و در طالع
است ملک و میراث بشجاعت و مردانگی حاصل کند و از بودن صاحب پنجم مریخ در طالع و زحل
بتسبوتیه در پنجم و نیر اعظم بمرکز پنجم ناظر دلالت بر آن است که کهین فرزند گرامی وارث ملک و مال
شده ناصب رایات پادشاهی گردد چون صاحب پنجم در طالع است فرزند سعادتمند مطیع
و فرمان بردار پدر باشد چون صاحب ششم زهره مسعود از مشتری است بصحت و سلامتی بدن زندگانی
خوش بگذراند بندگانش مشفق و با اعتقاد باشند صاحب هفتم عطارد و در بازدهم است صلاحیت
و خوبی و الفت صاحب بیت را حاجت به بیان نیست و سهم الاعدا در هشتم است ضدان و
خصمان را باعث هلاکت گردد و بهر جانب که رو آرد اعدا را به تیغ خون آشام بپاره عقارب هم

قمر مسعود از سعدین دلیل است که طایر روح شریفش در یاد رستگاری بخش پرستش گران عبودیت
گزین آشیان گیر فردوس برین خواهد شد صاحب نهم آفتاب در یازدهم است دلیل است که بخشش
پسندیده بُود و راه و روش نیکو گذارد و بسعادتهای عظیم رسد و در دین و مذهب معتقد باشد و صاحب
دهم در یازدهم و راس در دهم دلیل است که جاه و منزلت و منصب مولود روز بروز زیاده شود
در علم آلهی و کلام واقف گردد و پادشاه و اکابر و اشراف بعقل او اعتراف کنند صاحب یازدهم
در دوازدهم و عطارد و آفتاب در وے دلیل است که اُمیدهائیش زود مُیسّر گردد و آیین ہائے
جدید رسم کند و در دوازدهم اتصال قمر و زهره و مشتری بیت و صاحبش مریخ در طالع دلالت کند
بر آنکه ملک و میراث از ضدان و خصمان بمردانگی فراچنگ آرد و در عطایا و سعادات بزرگ اعتقاد
حکمای یونان آنست که اگر کوکبے از کواکب ثابته که در عظم اول و دوم باشد در طالع یا عاشر
مقارن درجه نیّر نوبت یا درجه سهم السعادت اُفتد عطاهای دهد که نه حدّ او باشد و نه حدّ امثال او
درین طالع درجه ممر ساک اعزل که از قدر اول شمالی العرض بر مزاج زهره و عطارد باشد مقارن
آفتاب نیّر نوبت و تسبویته در دهم است اتفاق اُفتاده دلیل است که مولود معروف و مشهور شود
و سعید و غنی بُود و استماع غنا را بخاطر مایل و شادِ دل بُود و حاضر جواب و کافی و تیز خاطر و غوامض
بفکرت خویش استنباط کند و شیرین سخن و کریم عهد و منعبد بود و مال و جاه بدست آرد
جمال اجمال احکام کلیّات زینت تسطیر پذیرفت اگر کلک لو، لو، طراز جواهر زواهر تفصیل

جزویات را در سلک عبارات می کشید ازبس فزونی در حلقهٔ گوش سامعان ندادر کارنامه گران
میگردید پس همین قدر بس باشد لیکن برای تفهیم صاحبان خبرت وبصارت در اختلاف صورت طالع
که مظنه آرائی حکمای متقدمین ومتاخرین در احکام جداگانه است درینجا تمهیدی از علم هیئت اگرچه
لایق مقام نبود تسطیر نمودن ناگزیر است چون دایرهٔ معدل النهار با دایرهٔ منطقة البروج بتناصف
بزاویهٔ حاده ومنفرجه متقاطع است وغایت بعد میان هردو در شمال وجنوب بقدر میل کلی است
دایره که بچهار قطب این دو فلک گذرد لامحاله بهردو غایت بعد خواهد گذشت چون دایره دیگر
بدو نقطه تقاطع مرور کند ازین دو دایره فلک ثامن بچهار ربع برابر انقسام پذیر تصور توان کرد
درمیان هر ربع دو دو نقطه موهومه ببعد متساویه فرض کرده اند تا هر ربع بسه قسم برابر گردد وچهار
دایرهٔ عرض که هریک مارهٔ نظیر خود شود گذرانند تا فلک البروج بدوازده قسم انقسام پذیرد - وهر
قسم را برجی نامند وهر برجی را از اجتماع ستارهٔ چند حکما، قدما، صورتی متوهم کرده اند مثلاً
از سیزده کواکب صورت حمل وازسی و دو ستاره شکل ثور چنانچه تفصیلش در کتب این فن نوشته
اند ایراد آن درینجا باعث اطالت کلام باشد وآن بروج را بنام آن اشکال باسم حال
برمحل مسمی کردند حرکت دور فلک البروج هریکی از اهل ارصاد بتخالف بایکدیگر یافته است
از بیست ویکهزار وششصد سال که در سروج سدهانت وبرهمه سدهانت مدلل است تا سی و
شش هزار سال که رای بطلمیوس صوری است پس راس الحمل که اول شرطین باشد از تقاطع اول

ربیعی بدین حرکت بمرور سنین و شهور دور می افتد - دانایان هند افلاک ممثّلات را که متاخرین
برای حرکت اوج اعتبار کرده اند متحرّک نمی دانند. کواکب را بر تحویل در صور بروج احکام میرانند و
احکامیان یونان رسیدن کواکب را در بروجی که از اوّل تقاطع اعتدال ربیعی منقسم اند مؤثر تاثیرات
انگارند برای تقویم کواکب که مبداء آن اعتدال ربیعی باشد لاچار اوجات و جوزهرات بحرکت
فلک ثوابت متحرک پندارند چه بقدر قوسی که فلک البروج حرکت کرده باشد آن مقدار را بحرکت
ممثّل بر تقویم کوکب افزایند - لامحاله بافزودن متساوی بر متساویات حاصل متساوی باشد انتباه
حکما متاخرین یونانی و اسلامیه هر چند احکام نجوم را بتجربات و قیاسات بامنسوبات بیوت و
کواکب مطابق ساخته. دقایق و غوامض آن را بتعمّق فکر کنجکاو کرده اند امّا نظر انصاف گزین
نگارنده این شگرف نامه مناهج هندیان را درین باب از روی مناسبت احکام براست تر می
انگارند بدین وجه که قدما حکما از هندیان و خطائیان و غیره همه قایل اند بر حرکت فلک ثامن چنانچه
در سدهانت ها و کتابهای قدیمیّه مذکور است با اطلاع آن ملتفت بحرکتش نشده اند جز آنکه
برای دریافت میول اجزاء منطقه و عمل هائیکه بر ان موقوف اند بکار آید و احکام را بر صور تهای
بروج راندن نزدیکتر بصواب دیده اند نه آنست که تا بطلمیوس هیچ یکی از ارسطو و غیره
مطلع بر تعیّن این حرکت نبوده - چنانچه زعم حکمای اسلامیّه است. حکیم بطلمیوس بعد چهار صد و
شصت و یکسال اسکندر رومی طول و عرض ثوابت را در مجسطی آورده است و مقدم الشرطین

شش درجه وچهل وقیقه از تقاطع اعتدال ربیعی دور یافته تا حال که یکهزار و نه صد و بست سال
تامه بکرماوتی است یکهزار هفت صد وچهارده سال تا قصه رومی بران رصد گذشته است
درین امتداد زمان بیست وچهار درجه و نیم تقریبا که نصیب هر درجه هفتاد سال شمسی باشد حرکت
کرده پس طولش بدوم درجه ثور رسیده است هرگاه بطلیموس را بالفرض پی غلط شده باشد
از تفاوت شش درجه و دو ثلث در احکام تفاوتی بسیار محسوس نمی شد اکنون که سی و دو
درجه تقریبا بحساب راصدان متابعان بطلیموس و بیست و دو درجه و نیم بحساب حکماء هند صور
بروج از مبدا تقاطع دور افتاده اند تفاوت بینه روی خواهد داد چه از حلول کواکب در
صور امتزاجی حاصل می شود البته مؤثر تاثیرات خواهد شد چنانچه بطلیموس خود در کلمهٔ نود و هشتم
ثمره اشاره بآن می کند یکاد ا ینکون مایطلع مع کل وجه مشاکلا بالطبیعة وقع علیه اختیار المولود
وکذالک مایطلع مع کل وجه مشاکلا لصناعه یعنی نزدیک است آنکه اختیار مولود بطبع
خویش شبیه باشد بآن چیزها که با درجهٔ طالع او طلوع کند و صناعت او شبیه باشد بآنچه
باوجهی که طالع او در ان وجه باشد طلوع کند پس معلوم شد که صورتهای ثوابت را باعتبار
اجتماع در احکام دخلی تمام است چنانچه بروج دوازده گانه را انسی و سبعی و بهیمی و غیره
مطابق صورت در احکام نسبت می کنند ظاهر است که چون مبدا تقسیم بروج از تقاطع
ربیعی کرده شود تاثیر کواکب یا از حلول صورتها باشد و آنها باقتضای سنین متحرک اند پس

طریقهٔ احکام ثابت نماند یا از حلول اختر در جزوهای فلک باشد و اجزاء فلک را با تشابه احوال
مختلف التأثیر شمردن ترجیح بلا مرجّح خواهد بود. اگرچه درین مبحث بر ابطال آن دلائل بسیار اند
امّا درین جا همین قدر کفایت باشد چنانکه استدلال احکام هندیان و یونانیان با وجود اختلاف
در صورت طالع و تقاویم کواکب در ظهور صفات و شگرف کاری آن پیکر شریف و طبع لطیف
بصواب اقرب است همچنان مجرّدانیکه بعالم حقیقت راجع اند بر غیب خبیر شده از پیش بشیر
بوده اند چنانچه قبل از ولادت باسعادت این مظهر لطف الٰهی پتانام مرتاضی که نزدیک
او تروهنی گوشهٔ عبادت گزیده بود و آئینهٔ ضمیرش از ارادت غیبی منعکس و منجلی باطنش از الهامات
لاریبی منطبع ستم دیدگان آن جهات که از جور ظالمان بفغان و از غارت رهزنان بجان رسیده
استمداد اندفاع شر اشرار بدعای مستجاب آن پرهیزگار کردند۔ آن روشن باطن صبح
نفس بشارت ظاهر فرمود که درین اقرب الآوان سه پسر یعنی در مطلع جمّون سه اختر چرخ
شجاعت و مراحم و مکارم از یک برج طالع خواهند شد که اشعهٔ در راهی نامداری آنها
ظلمت زدای شب دیجور ظلم جفاکاران خواهد بود. معظّم ترین آنها اکثر دیار در احاطهٔ
حکومت و اقتدار در آرد و او تره دهنی که از قدیم مسکانیت ستمگر و عبادنگاهی است
بزرگ د نامش درین جزو زمان در پردهٔ اختفا متواریست از ترمیم و عمارتش بتجدید ظهور
شهرت خواهد گرفت همچنان راز دان صاحب پنڈت منسارام مرازدان که از علوم منقول

و معقول شاستری حظی کافی و بهرهٔ وافی برداشته و علوم رسمی گذاشته علم الٰهی را که خلاصهٔ همه علومست
بحقیقت وا رسیده از قال بحال در گذشته بودند طریقهٔ سلوک و خدا شناسی را برگزیده ترک
کشمیر که موطنش بود اختیار کرده چندے در چنینی و بعده در جمون بریاضات و عبادات کشف غیبات
می نمودند و مردم بسیاری از اطراف و اکناف شرف اندوز دیدار فیض آثارش می شدند روزی
اچرو نام پرستاری آن ذات مبارک را در ایام طفولیت در بر گرفته بحضور پر نور عارف
معارف آگاهی رسانید آن کشاف همه دان و همه بین از جبین مبین آثار ظهور امور غرایب
معاینه فرمود روز دیگر جد بزرگوار حضور جهانبانی را بنوید فرح امید مستبشر کردند که این فرزند
سعادت مند را در کنار مهر و محبت نیک پرورش کن و خوب نگاه دار که کارکنان قدر و قضا
اقبال و اقتدارش صد در کارها ے شگرف سپرده اند چون چندی در گذشت میان موٹا را با راجی
بنداال در حکمرانی وزارت که در پیش مفصل مذکور است غباری بخاطر نشسته بعلت کلفت
از جمون بنقل مکان پرداختند چنانچه میان موٹا در پورمنڈل و میان زورآور سنگھ جد حضور اعلی
در دیاون جاگیر خود تمکن پذیر شدند گویند در آن آوان بسبب عکس کشف و کرامت از عابد عارف
درون استفسار نمودند در زبان وحی ترجمان بپاسخ برگشاد که تا تخم نغزک در زمین بسجد نموی تمام نرسد
و باسق نشود و ثمر و بار ور نتواند بود و رسیدن کار بسامان موقوف بر زمان است **فرد**

تا در نرسد وعدهٔ هر کار که هست   سودی نکند یاری هر یار که هست

بحکم آن ازین بشارت جدید مترصّد وقت می بودند تا ظهورش آشکارا شد ونیز در زمانی که در
مهرومین بخانهٔ میان شام سنگه طرح اقامت انداخته بودند ودر آنجا بابا پریم داس صاحب بیراگی
که موحّدی بود از تعلقات علایق دنیوی وارسته و پیوسته بحق پیوسته دران حال لمعان تائیدات
ایزدی از ناصیهٔ حال این فرخنده فال بنظر معنی باهر و ظاهر دیده روزی پیش خود طلبیده بتفقد و
مهربانی مرشد طریقهٔ عرفانی گردیده بشارتے دادند که ای مرید راجه کلانی خواهی شد این دم یادتو ماند
القصّه چون راجه جیت سنگه بیمار نادانی وسقیم شقاوت بود کار و بارش از رونق بیفتاد و در
انتظام مالی وملکیش اختلال رو داد هرکس بجای خود سروری و هر یک بخیال خویش خودسری گشت
حتّی که رانی هندرال ستورهٔ آن بداقبال دستار حکمرانی بفرق خویش نهاده بی غایله زبان فرمانروائی
و دار و گیر برکشاد و شیرازهٔ انتظام آواره شد و سررشتهٔ نظامت گسیخته گشت آرے مصرع
تا پریشان نشود کار بسامان نرسد * باریک بینان جداول آفرینش و پرگار کشایان الواح
دانش و بینش میدانند که اگر در صورت کار باختلال پیوست امّا در معنی نقاش تقدیر نقش انتظام
بست اعنی بهائی حکما سنگه معروف چمنی که از طرف حضور ثریا جاه کیوان بارگاه سریر آرائے
چار بالش ابهت و ایالت مربع نشین مسند نصفت وعدالت فلک درجهٔ اسکندر آهنگ
مهاراجه رنجیت سنگه صاحب بهادر که بابلندی قدرش ثوابت قدر اوّل پست از گیاه و باسنگینی
حلمش گرانی کوه سبک از کاه برحل وعقد ضوابط تعلقات قرب وجوار جمون مامور و معیّن بود نظر

برضعف صوری راجه جیت سنگه انداخته مغرور تهوّر و مست حکومت شده لشکری شایسته برای تسخیر جونپور فرستاده ازین سو میان موٹا که چک اخوان جد حضور عرش آشیانی بود بجماعه راجپوتان جنگجو مستعد پیکار و خواهان کارزار گذشته بر دروازه گمٹ و دره مهیش که بفاصله ربع فرسنگ از شهر است رخنه سنگ راه فوج بهادر خود رای گشت و تا عرصه چند ساعت از جانبین هنگامه پیکار گرم بود آخر الامر چون از طرف معاندان فوج کثیر و جم غفیر بود و متهوّران عساکر پای ثبات افشرده قدم زن سبقت شدند از آنجا که گوهر قدسی حضور فلک مکانی مصدر جوهر شجاعت و مظهر آثار جهانگیری و دارائی بود با وصف خوردسالی و نابالغی در سن شانزده سالگی در سنه ۵۵۱ بطور تماشای رزمگاه با دل هوشیار و بخت بیدار متوجه شدند **بیت**

همت آنست که موقوف نباشد بشعور * کوست حاتم که بطفلی نخورد شیر جدا

گویند جد حضور از فرط عطوفت و محبت پدری آن گوهر قدسی را که بسایه حمایت ایزد متعال و در مهد صیانت خالق بیهمال پرورش می یافت از خود جدا نمی ساخت تا که آن شهسوار عرصه جوانمردی را عرق جوانمردی بحرکت آمد و عرق دشمن گدازی بر رخ رو نمود بی اجازت جد بزرگوار و بلا انتظار همراهیان آزموده کار با قلاوزی بخت بیدار و مرحمت حضرت واهب که در معنی هزار قافله مدد غیبی و جنود توفیقات لاریبی همرکاب و شامل حال آن فارس مضمار شهامت و اقبال بود در معسکر مخالف تاخته با کمال چابکدستی و دلیری که خاصه آن شیر دل میدان وغا بود چندین

تن را سر از تن جدا ساخت مصرع ع آری طریق دولت چالاکی است و چستی ٭ بهر سو که روی
آورد علم فتح و فیروزی استقبال کرد و نصرت و بهروزی دست بوسی ساخت الحق کارنامهٔ که
پیش طاق داستان باستان و کتابهٔ مبانی تواریخ راستان باشد ازین دلیر عرصهٔ جهانگیری و فرمانروائی
بروی کار آمد چنانچه بارها از زبان فیض ترجمان حضور والا بسامع راقم این شگرفنامه رسیده که هرگاه
بنفس نفیس مستعد شمشیر زدن بر سر مخالفان می شدیم از خوردسالی دست مبارک بسر شان نمی
رسید و از کمال تیزی و چابکدستی از زین می جستیم الحاصل چون اطلاع این نادره کار که حیرت
افزای ارباب البصار و زنگ زدای قلوب عیاربان عرصهٔ کارزار بود بجد بزرگوار حضور اقدس و
اعلی گشت چند متهوران کار آزموده باعانت آن نوبادهٔ گلشن دولت و اقبال روانه ساخت
دلشکریان بهای حکما سنگه چون فهمیدند که رو بجنگ آوردن سر بسنگ زدن است ناچار قافیه
تنگ و شکسته رنگ شده بی دیر و درنگ گوشه خمول را بر گوشهٔ کمان ترجیح دادند و بیگمان
تیر و خدنگ آه بمقابله راست کردند محارسان قضا و قدر بنظر صیانت آن جان جهان از چشم
بد روزگار سپند دیدهٔ حسود را در آتش سوختند و دود از دل نظارگیان برخاست الغرض چون
جد بزرگوار آن فارس مضمار شجاعت بدین نوید غیر مترصد آگاه شد یک بر صد افزود و آن گل
نورسیدهٔ گلستان دولت و اقبال را در کنار عطوفت گرفت و دُر رغر رد عا را نثار تارک
مبارک آن گوهر شهوار ساخت

Lieut.-General His Highness Sri Maharaja Sir Pratap Singh Sahib Bahadur,
Inder Mahindar Bahadur Separ-i-Saltanat-i-Inglishia,
G. C. S. I., G. C. I. E., K. G. C. B. E., LL. D.,
Maharaja of Jammu and Kashmir State.

وفات ۱۹۲۵ء

بر منتظران حال و مستمعان قال مخفی و مستتر نیست که قدرت کامله آفریدگار جل جلاله اقتضای
آن می کند که هرگاه هیچو گوهر عالی که وجود ذی جود ش مصدر مهمات عظیمه و مظهر مقدمات فخیمه باشد
از قوه بفعل آید نخست داعیه بزرگ و غیرت سترگ از عطیه خانه ایزدی بآن عطا شود چنانچه
مصداق این معنی سانحه دلپذیر حضور تقدس و اعلی است که چون سن شریف و عمر گرامی آن آب
گوهر شجاعت و ملک گیری به شانزده سالگی رسید و باقتضای عنفوان جوانی و ریعان شباب اکثر
هنگام طبع همایون مصروف شکار و خواهان سواری می بود روزی اسپ را بلا اطلاع جد امجد بدست
مبارک از زین آراسته یکه و ارعنان عزیمت بصوب میدان مصروف نمودند و ازین رو
که آن شهسوار میدان شجاعت بحلیه قوت بدنی و بازوے شیر افگنی که اخص آثار جهانگیری
است متحلی و متحلی بودند باندک جلو اسپ مسطور شکر پای گشت ازین معنی جد بزرگوار آن سالار
روزگار در خشم شده کنایته بر زبان آورد که هرگاه شما از پائمردی خویش اسپی بهم خواهند رسانید
همانا قدر آن معلوم خواهند نمود ورنه از مال پدر که مفت بنظر تست چه میدانی الحاصل آن بلند
آهنگ سخن جد بزرگوار را تازیانه وار اندیشیده به یکبارگی بارگی غیرت را جلوریز نمودند و شبانه
زیوری چند از والده شریفه بدست آورده منطقه سفر پشاور بر میان جان چست بستند الحق

بیت تا بدوکان و خانه در گردی ❊ هرگز ای خام آدمی نشوی

فیرو جهیور و میان جے سنگه رودال وغیره ملازمان همرکاب نصرت اعتصام بودند چونکه

بسلمع فیض مجامع رسیده بود که شاه شجاع در توقف کابل به نگهداشت سپاه نوملازم مصروف
است عزم کابل را پیش نهاد خاطر فرمودند و چون بر ساحل دریای سنده نزول موکب اقبال گشت
ملازمان مسطور که از مشرب هنود بودند. از رفتن پیشاور و از ترس میان موٹا صاحب عذر آوردند لهذا
آن نونهال بوستان اقبال صلاح وقت اندیشیده از انجا معاودت فرمودند و چون دیوان
خوش وقت رای قوم زرگر ملازم سردار نهال سنگه اٹاری واله به کارپردازی پرگنه رسوکھو جاگیر سردار
مسطور مقرر و مامور بود و گونه هنگامه با مردم ملکیه داشت و به تیاری قلعه سانگ و نگاهداشت
سپاه نوملازم می پرداخت بنزد دیوان مسطور رسیدند دیوان معزالیه بنظر نقاد و فکر وقاد ورود
ایشان را موجب مزید افتخار خویش پنداشته خوشوقت و شادکام گشت آری مصرع
قدر زر زرگر بداند قدر جوهر جوهری ✤ چه از زبان حضور عرش آشیانی بر سبیل اذکار احوال
نصرت مآل بگوش راستی کوش راقم این شگرفنامه رسیده است که شخصی جمعدار نوکری چند ساله
جد بزرگوار این حضور را کرده اتفاقاً در انجا موجود بود ازین ماجرا مطلع شده با دیوان از سلسله
خاندان عالی حالی ساخت و دیوان مذکور بدین لحاظ مشاهره این جانب را معین نکرده دوصد
روپیه مع سپاهیان همراهی مشخص نمود الغرض درین اثنا مردم زمیندار متصل قلعه سانگ با فوج
دیوان سر شورش برداشت و فوج دیوان دیوانه وار پریشان و منهزم گشت حضور والا که
شمشیر شجاعت را جوهر و دریائی دلیری را تابنده گوهر بودند مع سپاهیان معدود تمام شب

بقرارِ تمام و ثباتِ مالا کلام پرداخته بضربِ تیغ و تفنگ کار بر مخالفان تنگ ساختند و چون
اطلاع این ماجرا بدیوان خوشوقت رای رسید بر همت مردانه و بسالت رستمانه آن یگانه
زمانه کلمهٔ آفرین و تحسین بزبان آورد الحاصل بدین قرار تا عرصهٔ دو ماه سیر و شکار آن ناحیت
نمودند که درین هنگام آوازهٔ جوانمردی و خصم اندازی آن دلیرِ میدانِ کارزار و شیرِ نیستانِ
پیکار که در جنگ بهائی حکماسنگه چمینی بر روی کار آمده بود آویزهٔ گوش مهاراجه صاحب والی
پنجاب شده فرمان واجب الاتباع باسم میان موٹاسنگه درباره استحضار آن نورس بهارستانِ
جاه و جلال شرفِ اصدار یافت برطبق آن میان صاحب مذکور میان هوشیار امامیه را به
آوردن آن غرهٔ ناصیهٔ حشمت و اقبال روانه ساخت چون دیوان ازین حال اطلاعی
بهم رسانید بطریق دستوری یکراس اسپ پیشکش ساخت و یکراسِ دیگر حضور ممدوح از خود
اشتر اکرده بسرعت هرچه تمام تر بجانب جمون عنانِ مراجعت منعطف نمودند و از انجا همردیف
میان موٹاسنگه در ۱۸۶۶ بکرمی در توقف موضع ڈسکه که ۵ کروه از سیالکوٹ بجانب جنوب واقع
است باردوی معلی رسیده باستقبال انوارِ جهان افروز آن خورشید تمثال قمر آسا نوراندوز
و مستضی گردیدند نی نی غلط گفتم آفتاب را با آنجناب چه نسبت که اگر از کوکبی بآن قران یابد
مظلم و محترق گردد و باین بارگاه هر که باریافت اگر ذره بود آفتاب گشت و در مقابله شمس
اگر قمر در آید هما نا نورش افزاید و بمقابله این مهر سپهر سلطنت هر که به تیرگی بخت دوچار شد

بظلمت کده نیستی در آمد و از پیشگاه حضور محمد فرح بمقدار درجه برچین در ماه آن ماه سپهر بختیاری مقرر گشت و به بیت الشرف مصاحبت که بحقیقت در پایه دویم از خانه شرف آن مهر سپهر اباماهر درجه ثبات داشت جای یافت. بعد چندی چون حوالی روتاس مضرب خیام نصرت اعتصام گشت در سنه ۱۸۶۹ راجه دهیان سنگه صاحب بهادر بتوسل آن بلند صولت بنده سینه رسیده بشصت روپیه مشاهره افتخار یافتند و میان صاحب کشور سنگه والد امجد آن در می سماء ابهت همدرندان روز منطقه ارادت آفتاب جهان تاب سپهر پنجاب بر میان جان حیثیت بست و بقدر ربع دایره در ماه آن ماه اوج سعادت مشخص گشت. و سه ۳ سوار دیگر که عبارت از اوتم دیا و نیه و جوالا چارگ و شام سنگه بهدوال بوده هر یک بر یک یک روپیه یومیه بمتابعت ایشان مقرر شده ❊

ذکرِ فتح کردن وزیر فتح خان ملکِ کشمیر را

در سنه یکهزار و دو صد و بست و هشت هجری مطابق ۱۸۶۵ بکرمی سردار فتح محمد خان بارکزئی والیِ کابل داعیهٔ فتح ساحتِ دلکشائی کشمیر بسر کرده رجوع بسرکار آورد و بایجاب هشت لکه روپیه سال بسال استدعای کومک نمود ملتمس او باجابت مقرون شده لشکری شائسته بسرکردگی دیوان محکم چند مامور گشت و سردارِ مذکور باعانت مهارابانِ جرار بر سردار عطا محمد خان حاکمِ کشمیر ظفریاب شد اما شرائط عهود و مواثیق از دست داده ادای نذرانه و ایفای وعده یکسو نهاده بر کشتن دیوان محکم چند و غیره افسرانِ عساکرِ منصوره کمر بسته خواست که بکید و حیل در کشتی نشانیده بدریا فرو کند لاکن سردار جی سنگه اتاری واله که از خدمت مهاراجه رنجیت سنگه صاحب آزردگی بهم رسانیده بصوبِ کابل رفته بود و باامیر صاحب دوست محمد خان سازش و شناسائی داشت نظر بران امیر موصوف او را برین سخن آگاه ساخت و چون دیوان محکم چند را وقوف بران بهم رسید پای ثبات محکم داشته مستعدِ پیکار گشت ـ ناچار سردار فتح محمد خان چون دید که کار بطرز دیگر گرائید مبلغ هشت لکه روپیه پیش دیوان محکم چند ادا ساخته عساکرِ نصرت قرین را رخصت نمود و چون چندی بران گذشت انتظامِ کشمیر بمحمد عظیم خان برادر خود قرار داده خود نیز عازم کابل گشت و گویند که چون قصبهٔ وزیرآباد مخیم سرادقات اقبال والیِ پنجاب بود وزیر جهان دادخان

نوفل زانی به بساط فیض مناط رجوع آورده کلید قلعه اتک را با اولیای دولت عالیه سپرد و قصبه وزیر آباد بصیغه جاگیر او مقرر گشته لشکری شایسته بنا بر تصرف قلعه مامور و معین گردید و چون فوج به ارک قلعه رسید قلعگیان بپابوسی در آمده دروازه بیرون را کشاده نموده درون قلعه را بر بستند و آن یکه تاز میدان شهامت که شامل عساکر نصرت مآثر بود بحسن رای و فکر صایب در باب فتح الباب چنان ایما و اعلام فرمود که سوراخ قفل را از باروت پر کرده فتیله آتش بآن ونهند چنانچه قلعداران ازین تدبیر از خیال باطل بدر آمده در قلعه را بر کشادند و فوج خالصه داخل شد - درین اثنا وزیر فتح خان که ملک کشمیر را حوزه تسخیر در آورده بود و می خواست که قلعه مذکور بدست آرد و دست برونمی یافت باستماع این خبر بجمعیت لشکر وافر بداعیه نبرد در آمده متصل شمس آباد صف محاربه آراست و ازین طرف دیوان محکم چند مع عساکر جرار برای اندفاع معاندان اشرار از پیشگاه سرکار والا اقتدار دستوری یافت و آن هژبر میدان کارزار هم شامل موکب اقبال گشت گویند مجادله عظیم و محاربه قویم که ناسخ کارنامهای رستم و اسفندیار باشد در آن سرزمین روی داد و از دلیری و جلادت سپاه وزیر فوج خالصه را کار بر جبهت انجامید اما دیوان پای ثبات افشرده فیلبان را گوشه کمان بر سر زد و حکم محکم داد که فیل را از جا پس نسازد و لشکریان خالصه چون دیدند که دیوان با استحکام تمام در میدان ایستاده است چون برق خاطف به لشکر مخالف در افتادند و حضور ممدوح که پیش طاق کاخ شهامت و جهانستانی بودند پیشرو عسکر عدو سوز شده داد مردانگی دادند و راجه

صاحب کشور سنگه دران نبردگاه به تیر و تفنگ زخمی گشتند - الحاصل دیوان محکم چند از وزیر سر فتح خان
فتح بر گرفت و نکبتِ هزیمت به خانِ مزبور و بالِ جان گشت و چون دیوانِ مسطور بعد نصرتِ پیروزی
زمامِ مراجعت بصوب لاهور منعطف ساخت خبر کشته شدن میان صاحب موتا سنگه بگوشِ علیه رسید
که مردمِ سفاک باغوای رانی بهندرال مصدرِ این ناکردنی شدند تفصیلش این است که چون کار
راجه جیت سنگه از رونق بیفتاد و رانی بهندرال معجرِ حکمرانی بر سر گرفت میان موتا سنگه که نبک نهاد
و الانژاد بود بصلاح وقت تعلقه جکانور را وجه جاگیر رانی مشخص ساخت ولیکن بنیادِ عناد از
میان بر نخاست و عباد رانی از اغوا دست نه برداشت که درین کشمکش خبر رسیدن موکبِ اقبال
شاهزاده کهرک سنگه و بهیه رام سنگه در پور منڈل بسامع رانی ویرانی جو رسید و او مقدم شاهزاده
را از مغتنمات شمرده خفیه طور التماس ساخت که اگر لشکرِ جرار سرکار نامدار باین صوب نهضتِ
رایاتِ عالیات کند باندک تردد ملکِ بسیار بقبضۀ تصرفِ خالصه شریفه در آید چنانچه از
ادراک این معنی شاهزاده مع عساکر فیروزی مآثر براه چاه توتان در آمده بمقام نگروٹه نزول
اعلام نصرت ارتسام فرمود و میان صاحب موتا سنگه ازین ماجرا آگاه شده بےچون و چرا عرضی خود
را بخدمتِ شاهزاده ابلاغ نمود که اگر اعلام لشکر سرکار شقه گشائی این صوب گردد همانا راجه
جیت سنگه بخوشی دل و صفائی ظاهر و باطن بپاهِ نصرت اعتصام رجوع خواهد آورد و ازین
نوید غیر مترصد شاهزاده و بهیه رام سنگه از یک دل هزار دل شده به کمال استعجال براه دهونقلی

ورارک جمّون رسیده عرضی مبنی بر وقوع این بشارتِ غیر ماًمول بحضورِ شاه فرمان فرمای پنجاب
تربیل داشتند و بپاسخِ فرمانِ واجب الاذعان لمعه ورود افگنند که بصلاحِ صواب دید میان موٹا سنگه
کاربند مهمّاتِ ملکی و مالی باشند و چند دیهه بقدر دوازده هزار روپیه محاصل وجه کفاف به جاگیر
راجه نامزد کنند چنانچه این معنی باعث گرانی طبع رانی شد و از کوتاه بینی و نادانی سودائی فاسد
بخیال آوردن گرفت دراین عرصه شاهزادهٔ خوش اطوار بمعه سردار با وقار عازمِ لاهور گردید و
دیوان اجیت سنگه کلال ساکن گجرات حکمران ماند و چون رانی بهندرال منتظر وقت و جویای فرصت
بود بجهت تحریک سلسلهٔ فساد از جگانو به پور منڈل نقل نموده بمکر و تدبیر بوساطت کسانِ
دون و شریر بگوش دیوانِ بی تدبیر رسانید که تا پای میان موٹا سنگه درمیان است نقش انتظام
صورت پذیر نگردد و چون دیوانِ مزبور مغرور بادهٔ جهالت و بنگ شربی بود دیوانه وار اعتبار
براین آورده اشخاصِ سفله و کسانِ مجهول را بخود راه داده فی الجمله روزی میان موٹا سنگه بحرم سرا
می رفت که ترهڈو و ستر و نام سفاک باشارهٔ رانی ناپاک و دیوانِ خود پسند و بی باک از کمین گاه
بدر جسته از کمال ناخدا ترسی و جفاکاری بضربِ تفنگ کارش تمام ساختند و استماع
این قضیّهٔ نامرضیه باقتضای بشریّت و نشاء تعلّق باعثِ رقّت و گرفتگی خاطر حضور
جنّت آشیانی شد ٭

احوال شگرف کاری روزگار آن شهر بکار زار و از جان گزرانیدن تنٹهه و نابکار

چون ایزد جهان آرا خواهد که بستان سرای روزگار را آب تیغ والا سری آگاه دل طراوتی بخشد از بدو فروغ اقبال لمعان شمشیر آبدارش بر فرق مخالفان سیاه بخت تابیدن گیرد و سواطع سنان برق کردارش خرمن سوز هستی معاندان باشد تفصیل این اجمال آنکه چون عرصهٔ لاهور مخیم سرادقات اقبال بود شگرفکاری بخت بیدار بر آن آمد که طنطنهٔ شجاعت و خصم اندازی و دبدبهٔ دلاوری و دشمن گدازی آن آسمان شکوه شیر صولت گوش زد روزگار و دلنشین صغار و کبار گردد روزی نورس گلستان همت و سروری و جوهر شمشیر عزت و برتری راجه دهیان سنگهه صاحب مراجعت فرمای منزل خویش بودند و ناعاقبت اندیشان تنٹهه و ستر و از مالیخولیا سری زبان حال را بمقال درشت و ناسزا در باره آن باریافتگان عنایت داور ملوث داشتند اتفاقاً از هرزه درائی شان بگوش راجه صاحب رسیده باعث طیش خاطر مبارک گشت و چون بفرودگاه تشریف آوردند حقیقت را بموقف عرض حضور جهانبانی رسانیده بنا بر سرزنش آن شوربختان خود سر ملتجی شدند هر چند آن زمین حوصله آسمان وقار از مواعظ بزرگانه و اندرز خردمندانه دریغ نفرمودند مگر چون دریای غضب و جوانمردی در تلاطم بود گوارای خاطر نشد روز دیگر که آن سهی سرو جویبار سروری تشریف فرمای دربار بودند قضا را آن قضا رسیدگان با تنی چند متصل دروازه بهاٹی

دوچار شدند چون ناوکِ نگاهِ حضورِ ممدوح بر آن شیطانِ شجیّه و تسلّطانِ سجیّه در اُفتاد عرقِ غضب
بحرکت آمده راجه صاحب را به برکشتنِ ستر و ایما فرمودند و خود از کمالِ طیش متوجه ترهٔ و نابکار شده نعره
زدند که ای کنیززاده باخبر باش و حرفے که دیروز در حقِ ما زده بودی بازگو که اکنون سزای اعمال
بکنارت نهم و همانگاه به تیرِ تفنگ آن مدبر بد آهنگ را بچنگِ فنا سپردند و راجه صاحب تیر
تفنگ زدند مگر چون از ایامِ ادبارش روزی کی باقی بود خطا کرد و آن بدحواس دویده زیرِ فیل که
از آن راه می‌گذشت خزید بمعاینهٔ این حال حضورِ ممدوح از اسپ فرود آمده دست بشمشیر کرده
تعاقبش فرمودند مگر فیلبان بمقامِ بدمستی در آمده فیل را بدان سو تاختن گرفت و اسپِ خاصه
که فتراکش بکمرِ مبارک بسته بود رمیدن جست درین اثنا از گرد و جوار شورشے پدید آمد بیخردانه
برخی سنگ و کلوخ برداشتند و بعضی ناعاقبت اندیشان از کجفهمی و نامعامله دانی دست
بشمشیر نهادند و آن گم کرده هوش در دست و پای مردم در اُفتاده از میان رفت القصه حضور
ممدوح در صیانتِ الهی و حراستِ ایزدی بدربار خدیوِ نامدار از لاهور نهضت فرموده چون قریب
سراپردهٔ خسروانی رسیدند دربانان سراسیمه وار در تحیّر زده از ماجرای حال حالی رای عالی
ساختند و اعلام رفت که سلاح گرفته بار دهند گویند پرده داران چون ازین سخن عرض کردند
پاسخ رفت که بجز احضار سرکار سلاح از تن نگشایم لهذا خسروِ کامگار مالای گلوی مبارک را
جهتِ اطمینانِ آن نونهالانِ چمنِ اقبال فرستاده چون بحضور رسیدند پرسیدند که این چه کارکردگی

بود که بظهور آمد حضور ممدوح عرض کرد که آن تنها ک نابکار خون جد بزرگوار ما ریخته بود و از سودا
سری و بدنهادی که موجب تهییج مواد جنون او شده کنون که لب بدشنام کشود بی اختیار غیرت و ناموس
پرستی که از عوارض ذاتیه قوم راجپوت است بران کشید که شور بختان فتنه سرشت را بخاک
سپاریم سرکار گفت که چنین امر هر آینه از جادهٔ کیاست که در فطرت ایشان ودیعتست است
دور نماید فرمودند که سود و زیان شمردن کار تجار و بازرگان است ما مرد سپاهی که جان عزیز را
پروانه وار فدا کنیم کجا چنین باشیم گویند سرکار را تقریر مردانه و گفتار دلاورانه خوشتر آمده
چندی بنظر مصلحت در نگرانی جمعدار خوشحال سنگه سپردند و چون تر دد و ستر و بوساطت
بابا میان سنگه و مولکراج بیدی در سرکار لاهور سرمایهٔ ملازمت اندوخته بود با باسطور مرتکب
مردن و مستعد جان سپردن شد مگر سردار هیمت سنگه که بزیور عقل و دانش آراسته بود بدرستی
رای او را ازین حرکت نادرست بازداشته گفت که ترا اگر باعث باخود آوردن او
چنین غیرت باشد سرکار را پاس پروردگان کنار عاطفت بکدام درجه خواهد بود الحاصل بعد
روزی چند شهریار فرخنده فر حضور ممدوح را که فروغ جهانبانی و انوار گیتی ستانی از پیشانی
شان هویدا درخشید بعاطفت کدهٔ خاص طلبیده بمزید تقرب و عنایت اختصاص بخشیدند و
فرمودند که چون ملازمان شاهزاده کهرک سنگه را بسبب کشتن تر دد و که از دهقان شان بود عناد و
گونه بهم رسیده بهتر است که چند تن ملازم باخود پیوسته دارند آن یکه تاز عرصهٔ جهانگیری عرض

کرد که پیشتر پنج تن که کارِ صد تن دهند مدام در خدمتِ ما می باشند و آن کنایه از شمشیر و تفنگ

و پیش قبض و جفتِ طمانچه هاست بگمان این معنی مهاراجه عرش آشیانی را باعث فرط عنایت و

تسکین از شجاعت حضور ایشان گشت ❖

یورش شهریارِ پنجاب به بار نخست بر کشمیر

چون محمد عظیم خان در ملکِ کشمیر تسلطی بهم رسانید اندیشه خلاف را بخود راه داده در بابِ ارسالِ

نذرانه در تغافل کشود لهذا رای جهان آرای حضور سرکار والا اقتضای آن ساخت که لشکرِ

فیروزی اثر بر ملکِ کشمیر تاخته بمحمد عظیم خان که حقِ عنایت را نه شناخته در ایفای وعده بخلاف

پیش آمده سرزنش نماید چنانچه در ۱۸۷۳ بکرمی اعلام نصرت اعتصام سرکار پنجاب بکشمیر برافراخته

آمد و راجه اغرخان مرزبان راجور که ظاهر را با باطن همرنگ نداشت بسالوسی حاضر گردید چون

نزول موکبِ اقبال دران سرزمین شد حکمِ عالی نافذ گشت که چندی عساکر براهِ پیر پنجال و برخی

محاربان کینه خواه براهِ بوهدل برهبری نامدار تهکر متوجه کشمیر باشند و موضع لوهرن علاقه منڈی

حوالی پونچه مضرب خیام احتشام شد وزیر روح الله نامدار پونچه راهِ اطاعت را گم ساخته

قدم زن مسلکِ کجروی و انحراف گشت و در جبالِ مرتفع بمقابله لشکر سنگر بسته و تارک استکبار بر

زمینِ اطاعت نیاورده سنگلاخ عبور گردید القصه لشکرِ فیروزی اثر که براه پیر پنجال متوجه کشمیر شده

بود بسرکردگی دیوان رام دیال و دل سنگه در سده هو علاقهٔ کشمیر در آمده فروکش شد در این اثنا راجه
اغرخان که از تیره درونی و فریب نهادی ظاهر را با باطن همرنگ نداشت و بتندید در آستان بوسی
مهاراجه رنجیت سنگه صاحب جنت آشیانی دم عقیدت میزد آخر کار بندخدیعت شده در رسانیدن
غلات بفوج ظفر پیوند اهمال بظهور آورد از بدایع سوانح اینکه آن روباه کردار پابند فریب و دغا
بوده خود راه آمد و رفت ڈاک را مسدود کرده و اثر گونه بخدمت آن شهر بر پنجاب عرض داشت
که لشکری که از پیر پنجال عابر شده بود همگنان طعمهٔ تیغ بیدریغ مخالفان شدند و در عسکر شکستِ فاحش
در افتاد از انجا که **بیت** دشمنِ دوست نمار انتوان کرد تبرِ ه شاخ را مرغ چه داند که قفس خواهد بود
حضور جنت آشیانی بر سخنانش اعتماد فرموده بی ملاحظهٔ حزم و تدبیر از منڈی بسوی بهیره عنانِ
مراجعت معطوف فرمودند و لشکریانِ همرکاب دل از دست داده بی تابانه اندازهٔ گریز نهادند تا که
زمینداران آن سواد برین حال آگاه شده از هر سو هجوم آورده در انسداد طرق کوشش فراوان
نمودند و از نشیب و فراز جبال و کثرت خارستانها و گم گشتگی راه بر عساکر منصوره قافیه تنگ شد
مهر دار مت سنگه که شیر نیستانِ دلاوری بود با چندے از دلاوران خونخوار بر آن طایفه که سنگِ
راه فوج بودند ریخته تیغ مردی را بخونِ مخالفان رنگین ساخت و براه وفا جانِ شیرین در باخت
و درین معرکه مرد آزما هر کس بقدر همت و استعداد سمندِ مردی را دوانید از انجمله تهمن تنے که از
همه پیش مقدمته الجیش بوده کارنامه هائے شگرف نموده ابواب هزیمت و ادبار بر روی مخالفان کشود

حضورِ ممدوح بودند که بحصانت مغفرِ عنایت ایزدی و جوشنِ حراستِ آلہی ہجومِ معاندان را شکستہ فوج
را از پُل گذرانیدند و شگفت اینکہ آن رمحِ مصقول دُشمن کاہی بہ حملہ دگر راجہ دھیان سنگہ صاحب را کہ
کوچک سال بودند و رنجوریِ جسم عاید حال داشتند بر داشتہ بُردند و رانی سردار قلی والدہ دیوان
کرم اللہ خان مرزبانِ چلپا یار کہ درکوتلی خانہ والدینِ او بودند بعقلِ معاملہ فہم و خردِ دُور اندیش مردم
آن ملک را از وغا و دغا پند و نصایح باز داشت آری مصرعہ ای بسا زن کہ نہد گام خردمردانہ
الحاصل چون درود ماہچہ اجلال در لاہور شد سرداران کہ خدماتِ بلند و ترددات ارجمند
بجا آوردہ بودند موردِ عنایات گشتند خصوص حضورِ ممدوح کہ عیارِ تیز دستی و شگرف کاری
را بہ محکِ امتحان رسانیدہ بودند باعطای جاگیر ساون سنگہ مفتخر و سرافراز شدہ موردِ گوناگون
نوازشاتِ خسروِ کامگار گشتند کہ شرحش گذاردہ آید ٭

جاگیر یافتن ہویل وغیرہ

پیداست کہ چون داورِ جہان داور خواہد کہ والا سری را بمناصب علیہ رفعت و دولت
تصاعد بخشیدہ پایہ بپایہ بر منصبِ والای سروری رساند ہر آئینہ کارنامہ ہای بزرگ کہ در
افکارِ روزگار نگنجد بے تامل از ذاتِ ہمایونش بظہور آمدن گیرد تمثالِ این حال احوال حضورِ جہانبانی
است کہ چون کوکبہ سپاہ شکوہش در مہماتِ عظیم و مقدماتِ فخیم تابیدن گرفت و فروغ دلاوری

وجهان کشائی از بارقۂ ابہت وصولت بہ بلندی شتافت خسروِ کامگار لاہور در توقف دیدہ ناگزیر عوض خدمات بلند و ترددات ارجمند کہ از حضور خدائیگانی بمقام سہرہ و راہ کوتلی ہمگر الان ہنگام استیلای معاندان بمنصۂ ظہور رسیدہ طراز دولتِ ابدپیوند شدہ بود بسرکردگی بیست ۲۲ و دو نفر سوار بر نواختہ موضعات کہروٹی و پہنڈیان و بیول بصیغۂ جاگیر مقرر فرمود و دیوان امیر چند جد بزرگوار راقم شگرف نامہ ہمان روز شرف استیلام عتبۂ علیہ دریافتہ بمنصبِ دیوانی سرفراز گشت و چون جاگیرِ مسطور بحیطۂ تصرف اہالیانِ دولت درآمد حضور ممدوح لوائے سعادت بصوبِ پلینا کہ از بیول چار فرسخ دور است برافراشتہ تہانہ دار آنجا کہ شرف زمین بوسی آستانِ دولت دریافتہ مفتخر گشت بہمان خدمت سربلند فرمودند و از انجا بسوی قلعہ سنگنی چترِ اقبال برافراختہ چون قلعہ داران آنجا از ناعاقبت اندیشی و بیخردی بدرِ اطاعت نیامدہ تحصّن گزیدہ بودند بفراہمی آلات حرب و قلعہ کشائی و بانتظام مورچال بندی توجہ ہمایون مبذول فرمودند چنانچہ طرفِ میمنہ میان گلاب سنگھ دلپہتہ و جانبِ یسار بہائی مہان سنگھ مقرر گشت و بمورچال سویم میان ہندان چیلیہ و میان ہوشیار اکمر ہمت چست بستہ ہنگامۂ تفنگ رانی را گرم ساختند و راجہ دھیان سنگھ صاحب بنفس نفیس سلح بودہ دادِ پیکار دادند چنانچہ تیر تفنگ بکمرِ راجہ صاحب رسید مگر صیانتِ ایزدی کہ شاملِ اقبال بود محفوظ داشت القصہ بہادران ظفر قرین باندک فرصتی از چپقلش ہائے مردانہ عرصۂ زیست بر قلعگیان تنگ ساختند و مخالف بی تاب امان خواستہ درِ قلعہ را مفتوح کرد و فتح و ظفر بدلیران مظفر دست داد۔

تسخیرِ قلعه گهروماله و شجاعتِ رستمانه حضورِ والا

بر دیده ورانِ دوربین و هوشمندانِ گزین پوشیده نیست که ایزدِ توانا سری را که بتفقدات
معنوی برافراز دهر روز بطرزی نو و روشی تازه دبدبهٔ صولت و شکوهِ سطوتش خاطرنشین روزگار سازد
مصداق این حالِ احوالِ شجاعت و خصم اندازی حضور جهانبانی است که در افتتاح قلعه گهروماله از ان
یکه تاز عرصهٔ شهامت و وغا بر روی کار آمده شگفت نمائی عالم نبرد گشت تفصیلِ این مقال آنکه
در ایامی که رایات جهان کشای شهر بر پنجاب در حدود دوآبه جالندهر سایهٔ اقبال انداخته بود
عزم تسخیر قلعه گهروماله که از حصار رفیعه آن حدود بود مقتضی خاطر خسروِ کامگار گشته عساکر
نصرت اثر ساز و برگ یساق بر آراستند و کوسِ جهانگیری بگوشِ دلیرانِ نصرت کوش صدای
گیر و دار در داد حضور جهانبانی که بسبیل رخصت در ارک جموّن تشریف برده بودند حسب اتفاق
عرصهٔ قیام بامتداد کشیده این معنی باعثِ گرانیِ خاطرِ شهریار والا آهنگ شده بود مراجعت فرمای
معسکرِ اجلال شدند و هنگامیکه شهریار فریدون فر باجاه و جلال بر فیل کوه مثال سوار بوده در فضای
قلعه بترتیب لشکر و مورچال بندی توجه مبذول داشت بحضور خدیو نامدار رسیده مراسم آداب
بجا آوردند و بنظر پذیرای نذر اسپ صبا کردار که صد توسن روزگار فدای خیزش باد برانگیخته دست
پر زر بطریق نذر بر هودج شهریار نهادند و غلغلهٔ مرحبا از چپ و راست برخاست سردار یکه همردیف

شهریار سوار بود عرض کرد که سرکار بتماشائی این اسپ برق کردار که هر دو دست بر پیشانی فیل نهاده باعث حیرت نظارگیان شده است داد دهند گویند شهریار بمعاینهٔ چنین خبر آن شبدیز خیلے خوش شده بگرفتن نذر بعوض خان فیلبان اشارت فرمود چون در آن ضمن شهریار فرخ سیر را چنانکه گذارده آمد بر انتظام قلعه کشائی توجه مصروف بود حضور جهانبانی نیزهٔ جانگزا و سنان دشمن ربا را بر خون آشامی اعدا برافراخته مردانه وار بر حملهٔ آن حصار که گردان گردن فراز بنا بر افتتاح آن تدبیرها بستند و مصلحتها می شمردند و شهریار گردون کلاه را تردد عظیم بخاطر راه یافته بود نعره زدند که سرکار تماشائی ما بفرمائید و بی تامل بتائیدات غیبی و دستیاری عنایت لاریبی تنها با صولت غضنفری عنان اشهب سبکخیز برداشته خود را بر مخالف ریختند آری گفتن همان بود و جستن همان بطرفة العین آن عدوبند قلعه گشا به پائمردی سمند باد پا صبا آسا از خندق قلعه برگذشته دیوار همت قلعگیان را بشکست و بتوفیق حضرت بیهمال بر فراز حصار مقصود بر آمده نیزه را چون علم جهان گشا بر دیوار قلعه فرو هشت و داستان پارینهٔ رستم و اسفندیار را آب همت و شجاعت تازه در نوشت آری کسے را که کارفرمایان ابداع در امداد باشند از جمعیت حساد چه باک و زمانیکه عنایت ازلی بتائید گراید همچو کارنامجات هوش ربا چه شگفت الحاصل چون مردان کارزار و جوانان خونخوار و سرکردگان و جلادت کیشان عساکر جرار چنین همت رستمانه و صولت یگانه بدیدهٔ انصاف دیدند بی اختیار دل از دست داده از هر سو حمله آوردند و هنگامهٔ ستیز تیز و معرکهٔ نبرد از هر طرف خون ریز گشته شور رستخیز

پیادہ داد و دلاورانِ عرصۂ جنگ بے دیرو درنگ بر ہنمونیٔ شجاعتِ آن پلنگ آہنگ دروازۂ قلعہ را شکستہ داخل شدند و نسایمِ فتح و ظفر چون ایامِ بہار و شبستان گلزار از ہر سو طرب ریز و مشکبار گشت و شہریار لاہور از چنین فتح بیگمان از یک بر ہزار شگفتہ سجدۂ شکر و سپاس بی ریا بدرگاہ کبریا بجا آورد و حضورِ جہانبانی را کہ بعد از افتتاحِ قلعہ مراجعت فرمودند با فضال و اکرام بیکران بر نواختہ نبرد آزمایانِ نصرت کیش را بعطایاء انعاماتِ شائستہ بہرہ مند و کامیاب فرمود *

جاگیر یافتن رام گھڑ

از آنجا کہ نسایمِ عنایاتِ شہریار لاہور بہ آن سرو جویبار سروری کہ کارفرمایانِ ابداع کشاد مہماتِ عظیم در فواتش ودیعت نہادہ بود وزیدن گرفت و حدایقِ از ہار اعطاف و نوازشاتِ خسروی بشگفتن آغاز نہاد و ہر روز مشمول عواطفِ تازہ و ہر دم مورد الطافِ بے اندازہ شدہ باعثِ بشارتِ خیر طلبانِ اخلاص کیش می شدند چنانچہ در ہنگامیکہ جلسۂ از دواج راجہ دصیان سنگہ صاحب در سہلپور انعقاد یافت خسروِ کامگار لاہور بہ آن دُرِیکتایٔ صدفِ دولت و اقبال رخصت شمول بزم نشاط نداده جاگیر لالہ دچوارہ و رام گھڑ بہ قبضۂ اقتدارِ شان نہادند و ہنوکریٔ دو صد نفر سوار ایما رفت لہذا حضورِ جہانبانی لوایٔ دولت و کامرانی بدان سو برافراشتہ بتصرف لالہ دچوارہ و نوکر فرمودن سوارانِ نو توجہ ہمت برگماشتند و راجہ صاحب کشور سنگہ و راجہ سوچیت سنگھ صاحب کہ بنا بر تسخیر قلعہ

رام گڈھ ماموری یافتہ بودند چون در آنجا ورود آوردند قلعگیان از خودسری و تبہ رائی براہِ اطاعت نیامده مستعد پیکار شدند و دلاوران دانش پژوہ بجبر استجازت حضور جہانبانی کار بحرب رسانیدن مصلحت ندانستہ حقیقت را معروض داشتند بنابران از پیشگاہ حضور ممدوح بمصر دیوان چند کہ در موضع ننگا بنابر دورہ ممالک کوہ دامن و تدارک سرکشانِ اہرمن فن فرود بود ازین معنیٰ ایما گشت و مصر صاحب بے اہمال با یکہزار و پانصد سوار در رام گڈھ رسیدہ بوعدہ دادن بقیہ مشاہرہ قلعہ را خلاص ساختہ باولیائی دولت سپردند و میان صاحب زور آور سنگہ جد امجد حضور جہانبانی و مشکوئی معلّیٰ باسعادت و جاہ از موضع بہل پور در رام گڈھ تحویل فرمودند چنانچہ ولادت راجہ ہیرا سنگہ صاحب ہمانجا اتفاق افتاد ٭

یورش ملتان

از آنجا کہ بتائیدات حضرت بیچون فتوحات بوقلمون و شجاعت ہائی گوناگون کہ برخی ازان بر صفحہ اعلان گزاردہ آمد بتواتر از حضور خدایگانی بظہور آمدن گرفت درخورِ آنست کہ از بسالت و خصم اندازی و دلاوری و دشمن گدازی کہ در ہمان سال در محاربہ ملتان بعرصہ شہود آمدہ حیرت بخش دیدہ روزگار گردید رقم پذیر خامہ راستی نگار گردد کہ چون سمندِ گیتی نورد شاہ گردون کلاہ لاہور بعزیمت تسخیر ملتان براہ کوٹ سوجیخان سبکخرام گشت نواب مظفر خان فرمان روائی ملتان کہ تارکِ استکبار

برافراخته داشت از استحصال ملازمتِ شهریار عار پنداشته مستعدِ پیکار و خواہان کارزار گردید
لہذا عساکرِ جرار خدیو نامدار بمحاصره و مجادلهٔ آن حصار پرداخته از جانبین مرغانِ تیر و تفنگ بپرواز آمدند
و سیوف و سنان شاہین وار بشکارِ اعدا چنگال برکشادند از نہیبِ توپ فلک آشوب گوشِ کرّوبیان
کر شد و از سہمِ تیغِ بیدریغ بہرام بر حذر سپہرِ نہیم خزیده در این اثنای نامداری از لشکرِ خسروِ کامگار
در عینِ قتال مہرهٔ تفنگ خورده جانِ عزیز را زیرِ فصیلِ قلعه براهِ وفا سپرد و از شہریار اعلام رفت کسی را
که زہرهٔ شجاعت و تابِ شہامت باشد اشہبِ جلادت بمیدانِ ناوردتاخته نعشِ سردارِ مذکور
برداشته آرد حاشا در آن معرکهٔ جان رُبا کرا یارا که قدم در پیش گزارد و جانِ عزیز را در مہلکه
سپارد مگر آن ہژبرِ صولت بیجان عنان ریز سمندِ اقبال گشته از بارانِ تیر و تیرباران ہیچ
مخاطره بخاطرِ حق گزین راه نداده بتگاپوی ہمتِ مردانه نعشِ سردارِ مذکور برداشته آورد و ازین شگفت
معاینه از چپ و راست صدای مرحبا بخواست برخاست و شہریارِ گردون سریر لاہور بشجاعت
رستمانه و جرأت مردانهٔ آن شیردل ہژبر شکار آفرینہا اظہار فرموده و بعد گرفتنِ نذرانه
خسروِ فلک شکوه عنانِ معاودت بسوی لاہور منعطف ساخته بہادرانِ بی بہا را بعنایاتِ
بیکران برنواخت و حضورِ جہانبانی بسبیلِ رخصت تشریف فرمای جمون گردیدند ❖

تسخیر ریاسی

درین هنگام سعادت ارتسام که دار الریاست جمّون مستقرّ رایاتِ دولت و اقبال بود نسیم بهاران
از کوهساران بصد تمنا وزیدن گرفت و روایح مشکبار از شگوفه و از ناربغزِ روزگار بپیچیده بوی طرب
به سُکّانِ ارض در داد یعنی سال یکهزار هشت صد هفتاد و چهار بکرمی ۱۸۷۴ بصد عشرت آغاز نهاد و فرمانِ
واجب الاتباع شهریار لاهور مصحوب بهگوان سنگه خدمتگار مبنی بر عطا یافتن پرگنه ریاسی جاگیر میان دیوان سنگه
که سلسله جنبان فتنهٔ خونریزی میان موٹا سنگه شده بود نزولِ میمنت شمول آورده بشارتی تازه در داد
لهذا موکبِ عالیه حضور خدایگانی نهضت فرمای آن سواد شده چون میان شهر بر کنار تالاب ورود
آورد باشندگان آن قریه بکورنش و تسلیم حاضر آمده پایهٔ استسعاد یافتند اما زمینداران اینکه
در شعابِ کوهستان توطّن گزین بودند مانند خسران مآلان خسال بتحریک میان بهوپ دیو بچه دیوان سنگه
که بادیه پیمای حسرت و آوارگی بوده بکوتاه اندیشی و باطل سیرتی مردم آن ملک را اغوای بغی و
طغیان می داد از استحصال سعادتِ ملازمت اهمال ورزیدند لهذا بعد سپری شدن یکنیم پاسی از
شب حضور گیتی ستانی با برخی از دلاورانِ نصرت آمود بر سر سنڈوان که از مواضعاتِ خسال
است تاخت آورده چون متمردانِ آنجا پای مقاومت سست دیده بدشتِ ادبار فرار ورزیده
بودند بدیدار بابا دھوڑو نام عارفے عالی مقام که در آنجا عبادت و خدا پرستی میکرد مشرف شدند

و آن عارف کامل انوارِ جهان کشائی و فروغِ مملکت آرائی از جبین مبارک عیان دیده بانواع مهربانیها پیش آمد القصه از انجا معاودت فرمائی ریاسی گردیده بعزمِ پامال خسال روز دیگر بسمت موضع سلال که بمسافتِ چار فرسخ برلبِ دریائی چیناب واقع است کوچ فرمودند و میان بهوپ دیو که برار دیگر مورچال بسته منتظر نشسته بود تفنگ رانی کردن گرفت لهذا اولاورانِ شجاعت کیش بترتیب آلات عبور دریا مثل کهان ها بنوعی که چهار چهار را بعرض باهم مضبوط ساخته هر دو طرف آن درطول دو چوب دیگر منسلک کنند تا چند نفر بیجا بران استاده از دریا بآسانی پار شوند و دریڑه که عبارت از بستن چارپائی بر دو سناچه است تا لائق مرور چند کس باشد متوجه شده هنوز تنی چند از بهادرانِ ارجمند پار نشده بودند که باطل ستیزان بخوفِ جان پا بگریز نهادند و سپاهِ منصوره از دریا عبور فرموده در مقامِ کوٹ متصل نالهٔ نرلو که از کنارِ دریا قریب چار فرسخ دور است لوائی نصرت و اقبال برافراخت زمینداران انجا تمام شب هنگامهٔ تفنگ رانی و دهون اندازی را گرم داشتند و دهون نوعی کمان را گویند که دو گوشهٔ آن بهر دو پا گرفته تیر هلاهل آلود از دستِ راست برزه راست کنند که هر که آن تیر خورد بسمیتِ آن جان بسپرد و فردائی آن شب سری پت و ماندی سالکن تهر و کوٹ که سرگروه مردم خسالی بود بوسیله پر بلا پنڈت جوتشی حاضر آمده امان خواست و عرض کرد که هر کس از ما حاضر شود از کشتن نجات یابد و بظاهر آن کج نهاد اگرچه جبه سائی عتبهٔ عالیه گردید اما در باطن پذیرائی راهِ راستی نشد مگر از آنجا که ایفائی عهد خاصهٔ ذاتِ همایون بود او را با آنکه

گرفتار آمده بود و اگذاشته دنبالِ او بر قصر و کوٹ عازم شدند تا که پیش از رسیدن آن نافرجام انتقام
بقبضهٔ عالیه در آمد و آن مخذول بادیه پیمائی نکبت و فرار گشت و چون شب بپایان رسید بامدادان
فرمانِ عالی پرتو نفاذ یافت که هر چه از دواب و اسباب معاندانِ خانه خراب بدست افتد
بتاراج در آید و خود حضور جهانبانی علمِ معاودت بصوب ریاسی برافراخته چمن برکنار دریائے
چیناب نزول آوردند برہمنان بسفارت در آمده عرض کردند که سری پت بشرط واپس شدن
مالِ غارت بقدم بوسی رسیده عوض تقصیرات و تلافی آثامِ خود نذرانه ادا میکند التماسِ آنہا
باجابت موصول شده مالمویشی او مرحمت یافت مگر آن بد سرشت خود حاضر نشده سه صد
روپیه بطریقِ نذرانه بضمانِ برہمنان ادائی ساخت الحاصل حضور جهانبانی مراجعت فرمائی ریاسی
گشته بگنگاش دیوان امیر چند صاحب جد راقم شگرفنامه بنا بر استقامت و استحصان
دلاورانِ لشکر طرح عمارتِ حصار ریخته قلعه موسوم به بهیم گڑھ بنا فرمودند و چهو مدار افغان
بردربانی آنجا و بشنا اچهر بر تهانه داری ریاسی مقرر ساخته عنانِ تاب بارگاه خسروانه مدار لاہور
گشتند و در آن ایام سری پت بشرفِ آستان بوسی رسیده سعادتِ بیکران براندوخت و چون
چندے برین گذشت زمینداران خسال مانند ساکنان کنیهی و کیرکہال از بدسیرتی و نافرجامی
باز سر به بغی و عناد برداشته خرمن سوز عافیتِ خود گشتند لهذا حضور ممدوح بنا بر تنبیه و
تادیبِ شان از لاہور سمندِ عزم را عنان کش گشته خانومانِ مفسدان خانه برباد را آتشِ قهر

در سوختند و سرگروه باغیان بتوسط برهمنان بصد ندامت و انفعال حاضر آمده ادای باج برخود
قبول کردند و چون میان هوپ دیو دران سواد و سلسله جنبانِ فساد بود کسانی را به لاهور فرستاده
میان دیوان سنگه پدرِ خود را که در لاهور مقید و محبوس بود بلطائف الحیل کشیده و دزدیده آورده
به کرپزهی وطراری پروانه شهریار لاهور را جعل ساخته مردمانِ کوهی را که از لباسِ عقل و امتیاز عاری
بودند نشان داده گفت که چون خسروِ والاتبار لاهور را نسبت خاندانِ معلّی کدورتی بهم رسیده
ملک ریاسی که تفویضِ شان بود بما باز یافته گویند مردمِ ملکیه از ساده لوحی و ناعاقبت اندیشی
براین افترا اعتماد آورده بمحاصره قلعه ریاسی برخاستند و شعله فساد مشتعل و سربلند گشت مگر
وزیر زورآور سنگه کلهوریه که درآن روزها از لاهور برای انصرام امری در ریاسی مامور گشته بود
پای ثبات را استحکام داده بوفاداری تمام نرسامانِ قلعداری پرداخت و کلید ڈیوڑهی را
بخود گرفته در تحصّن کوشید و بنظرِ قلتِ آب که به قلعگیان روئے داد از فرطِ حزم و احتیاط
سبوئی پرآب را نزدِ خود داشته به تهورانِ فیروزی اثر بخش میکرد القصه چون ازین ماجرا
خدمت راجه صاحب کشور سنگه که در رام گڑه تشریف داشتند اطلاع رسید تنی چند
از دلاورانِ ارادت کیش که با خود داشتند براه جموّن مامور فرمودند و چون اتفاقاً دیوان صاحب
امیر چند درآن هنگام بجموّن توقف داشتند ازین معنی مطلع شده از میان هائی برادری استمداد
و استعانت فوج نمودند مگر احدی دادن فوج قبول ننمود لهذا از هوای شاه بهابڑه شاهوکار

جموّن زرِ نقد بطریقِ وام گرفته ضرب و باروت خریده متوجه ریاسی شدند و چون فتح بسبیلِ رخصت بخانه رفته بود همگی پنجاه تن از دلاورانِ جلادت کیش همراه گرفته در نگروٹه فروکش شدند و روزِ دیگر چون از انجا موضع دنسال مضربِ خیام شد بدنان جهپب کار دار آنجا که رشته دار میان صاحب موسنگه بود مردم انجا را برین امر اشتهار داد که چون قلعه ریاسی در محاصره معاندان است اگر مخالف غالب آمد ممکن نیست که دنسال در قبضهٔ تصرّفِ ما باند پس لازم آنست که ما همه تن در متابعت و فرمانِ دیوان صاحب ممدوح مستعدِ پیکار باشیم چنانچه همچنان بعمل آمده قریب یکصد نفر معاونِ کارزار شدند و دیوان صاحب ممدوح بعقلِ خداداد بنظرِ مصلحت و تدبیر کار پروانه حضورِ خدایگانی بنام خود بدین مضمون نوشته بمردم نشاندادند که عنایاتِ شهریار فلک اقتدار بیش از بیش بما مبذول و ملحوظ است و باندک زمانی بنا بر تنبیهه سرکشانِ بدشرست در آنجا رسیده دانند حالیاً از معائنه پروانه مذکور جمعیت خاطر خیرطلبان دولت شده کمرِ مخالف چون دیوارِ همت شان شکست و میان حسنا و دلاچهبیلا جاگیردار چناس و چند کس میان هائے ارلیان و جنبراه واله نیز شاملِ عساکر اقبال شده چون از دنسال در گهار که از پرگنه دهروڑ است درودِ مشهوران وفاکیش گشت پورو دهروڑه با بیست[۲۰] کس حاضر آمد و هم میان پربین سنگه نهالی واله ممد این مهم گردید القصه چون جمعیّتِ عساکر قریب به پانصد نفر رسید از شلکِ تفنگ مدعیان را رنگ بر رخ شکست و بیدرنگ خایف و هراسان بوده دست از محاصره برداشتند

ودرچه الی موضع گران شتافته مقام ورزیدند و فوج منصوره داخلِ ریاسی گشته روز دیگر که میان
جواهر سنگه اگاوریه با تنی چند بکوه دامن میرفت فتنه سرشتان او را تنها دیده گروش محاصره
کشیدند و معرکه تفنگ رانی آغاز نهاد در این اثنا دیوان صاحب ازین ماجرا اطلاع یافته
بر مخالفان شتافتند و وزیر زور آور سنگه نیز از قلعه بدر جسته با مجاهدان پیوست و فوجِ
مخالف را شکستِ فاحش افتاد و بهوپ دیو بر فرازِ کوه بر آمده فرار اختیار نمود و دیوانصاحب
با فتح و ظفر مراجعت فرمای ریاسی شده بنا بر انتظامِ انجا استقامت ورزیدند که در این اثناء
حضور خدایگانی با جاه و حشم بشرفِ ورود آورده ابوابِ عاطفت بر جناب ممدوح مفتوح
فرمودند و نیز مشهوران شجاعت کیش و دلاورانِ نصرت اندیش و میان های جاگیردار را پایه
بپایه بشمولِ عاطفت نمودند و دستیارهٔ طلاء بوزیر زور آور سنگه و میان چراغ سنگه اگاوریه عطا گشت و
دو روز بعد حضور ممدوح بصوبِ سلال عنان تاب گشته چون صورتا پهگیال که سرگروه باغیانِ بدخصال
بود نذر گرفته بحضور حاضر آمد فرمودند که شما هنگامِ محاصره با سرکشانِ ناهنجار متفق بوده فوجِ ما را با آوازهای
بلند از قلعه بیرون شدن هیچو استی و مردوم را اغوا رمیدادی که جاگیردار اصلیه بهوپ دیو است
پس نذرِ تو کے قابل پذیرائی باشد آن مدبر ازل بخیرگی عرض کرد که الحق او شان از هفت پشت
حاکمِ ما بوده اند و ملازمان سامی بتازگی دست چیرگی بر این ملک یافته گویند بشنیدنِ این گفتار
بفروغِ فروغِ غضب از چهرهٔ اجلال برون تافته همانا بشمشیر قهر آن اجل رسیده را دو پاره

ساختند بہلاکِ فنا سپردند و لاشہ اش چارپارہ بر درختِ شیشم آویختن حکم شد تا دمارِ فساد از مغزِ اشرار
کج نہاد برآمد لرزان لرزان بخوفِ جان امان خواستند و غاشیۂ خراج بر دوش کشیدہ حلقہ بگوش
آستانِ دولت شدند و پورو درو ہڑہ بر نظم و نسق خسال ممتاز گشتہ بجلدوی خدمت نمایان
حکومتِ ریاسی بوزیر زورآور سنگہ تفویض یافت۔

تدارکِ سرکشانِ ناہنجار

چون عرصۂ ریاسی مضربِ خیامِ احتشام بود بمسامع علیہ رسید کہ فتنہ سرشتان بہوپ دیو و ڈیڈو
بر دنسال جاگیرداران میان موٹا سنگہ دستِ تطاول کشودہ غارت نمودہ اند لہذا بفحوای این حال ہمان
روز حضورِ جہانبانی بنا بر تدارکِ مفسدانِ ناہنجار با دو صد نفر دلاوران نصرت شعار عازم شدہ
چون بسببِ نشیب و فرازِ طرقِ ناہموار و کثرتِ خارزار اسپان را طاقتِ رفتار نبود بہمتِ خداداد
بپای پیادہ شتافتہ تمام شب از شتابِ رفتاری نیاسودند و دو گھڑی شب ماندہ نزولِ موکبِ
اجلال بحوالی دنسال شدہ چون در آنجا از مفسدان نشانی نیافتند بلا اہمال دنبالِ آنہا بصوبِ ٹھنڈا پانی
و منہوارہ کہ از مضافاتِ پرگنہ دروّن است تاختہ تا نیمروز در انجا رسیدند و مفسدان کہ در خانۂ
صاجرای برہمن مقدمِ آنجا آسایش گزیدہ بودند تہجر و شنیدن دبدبۂ مقدمِ فیروزی اثر روباہ صفت
از بیمِ شیرِ شرزہ بدرہ ہائے کوہ خزیدن گرفتند چنانچہ میان ڈیڈو در بہاڑ بنی والہ گریزان گردید و بہوپ دیو

از کنارِ دریای چیناب بصوبِ سروٹھہ منہزم شد گویند پاہای مبارک را بسبب پیادہ روی آبلہ ہا ے
سرزدہ بود و بانفجارِ آن آب می چکید مگر بنیروی شجاعتِ جبلّی ہیچ اندیشہ ازان پیرامونِ خاطرِ اقدس
نمیگردید چنانچہ بی توقف بتعاقب میان بھوپ دیو روان شدند و چون مذکور در شعابِ جبل با جماعتِ
خود متواری شدہ از تہیدستی و بی تابی تابۂ آہن نداشتہ نان بر سنگ میپخت از تابیدنِ کوکبۂ
جہانتاب آن آفتابِ سپہرِ اقبال تاب و توانائی ندیدہ با تاب و شتاب بخوفِ جان نان گذاشتہ
بدرہ و مغاک کہ از سنگہای خارا گذار و درختانِ پُرخار راہ گذار دران دشوار بود پنہان گشت و چہار
کس از مفسدان گرفتار آمد الحاصل حضورِ جہانبانی دران شب بمقامِ سروٹ آرام فرمودہ ازانجا کہ
غیرت و جوانمردی و شجاعت و دشمن نوردی بدفعۂ مخاصمین کارفرما بود انتظامِ پختنِ طعام موجبِ درنگی
عدم پنداشتہ بخورش دانۂ گندم نیم برشتہ کہ در کشت زار درویدہ افتادہ بود اکتفا فرمودند
وسلاح از تن نکشودہ مستعدِ پیکار ماندند و از غرائبِ ہمت و جفاکشی حضورِ جہانبانی آنست کہ در
امتدادِ مدت فرونشانیدنِ آتشِ فساد شورانگیزانِ بدنہاد کہ از سال افزون است روزانہ در
عرصۂ نبرد رو آوردہ شبانہ سلاح از تن نمی کشودند و تمام شب با بختِ بیدار آمادۂ کار می بودند
سخن مختصر روزے در جبال درون بہ میان ڈیڈو تاختہ قریبِ دو ساعت جنگِ تفنگ
بوقوع آمد و آخر مخالف تابِ مقاومت نیاوردہ بر قلاتِ کوہ گریخت و حضورِ جہانبانی با فتح
و ظفر در ارک جموں کہ بتصرفِ معتبرانِ شاہزادہ کھڑک سنگھ بود نزولِ اجلال فرمودہ میان سوکھانگہ

وگدی باغل را ابنابر جستجوی میان جواهر سنگه اگاوریه که از شیران میان ڈیڈو بود مامور فرمودند چنانچه
حالی رای عالی شد که آن بد آثار بنجارستان موضع گهر متصل سگان گوهره ملجا دارد لهذا ایکپاس از
شب مانده حضور جهانبانی عزم آنجا فرموده از دلیران نصرت کوش محاصره فرمودند و آنها به ترسناکی تمام
سلاح و اسباب گذاشته میان جنگل پوشیده شدند غنیمت بدست مجاهدان کینه جو افتاده یک کس از
مفسدان شریر اسیر پنجه تقدیر شد و از آنجا بطرف تالاب بگونه مراجعت فرموده نان چاشت که از
خانه میان گلاب سنگه ولیچه رسیده بود تناول فرمودند و آنشب همانجا مقام افتاد دراین اثنا راجه
صاحب سوچیت سنگه را که در رام گرڈه فرود بودند با گورکه سنگه لمابه تنازعه حد موضع گهر موله که او را
از خسرو نامدار لاهور عطا یافته بود و به سبب بنا کردن برج برلب بسنتر بر سرحد رام گڈه نزاع برخاسته
و شهریار چنین تکرار موجب امتحان و آزمایش جوانمردی شان پنداشته از کشمکش طرفین نهی نمی فرمودند
کار بحرب رسید لهذا حضور جهانبانی تنی چند از دلیران لشکر بکومک شان فرستاده بتعاقب شان خود نیز
عنان تاب آن ناحیه شد و چون کنار ناله بسنتر متصل قلعه وندوٹ ورود موکب اقبال گشت قلعگیان
از ناتراشیدگی و خودسری تیر تفنگ سر کردند لهذا حضور گیتی ستانی را که عزم تسخیر آن قلعه کنون ضمیر
نبود صدائی تفنگ قلعگیان چنانکه هژبر صید افگن را یاد شکار میدهد چار ناچار بر آن آورد که تدارک
نخوت فتنه سرشتان فرمایند چنانچه به نخستین آویزش موضع وندوٹ بحیطه تصرف دلیران لشکر
در آمده همانگاه نردبان های از خانه سگان آنجا کشیده بر سر قلعه کشیدند و نبرد آزمایان قوی بازو

بحملهٔ دلیرانه بالای دیوار دویدند لهذا متحصنان به بیچارگی چارهٔ کار ندیده زنهار خواستند و سلاح و سلب
و بیست و نه راس اسپان بدست لشکریان مظفر رسید و راجه صاحب کشور سنگھ و راجه سوچیت سنگھ
صاحب همانجا بملاقات حضور جهانبانی پیوسته شب در آنجا توقف نمودند و بجز استصواب اهالیان
بارگاه شهریار لاهور قلعه را بتصرف خود نگذاشته به قلعه داران سابق برگذاشتند و خود بصوب
رام گڑھ تشریف برده چندی بسرکوبی اعدا کارنامهای عبرت افزا بظهور می آوردند ۞

ڈیوڑھی یافتن راجه دهیان سنگھ صاحب

در زمانیکه نسیم بهاری نونهالان چمن را نضارت تازه بخشید و نطع بسیط غبرا بفرش اطلس و اکسون سبزه
گل آب و تابی دیگر پدید آورد **نظم** غزلخوانی بلبل صبح خیز ۞ تمنای میخوارگان کرد تیز
شهنشاه در آرایش روزگار ۞ فزوده بهار دگر بر بهار ۞ در سنه ۱۸۷۵ بکرمی فرمان که صحیفهٔ اقبال
را عنوان تواند بود از پیشگاه شهریار لاهور بنام نامی حضور جهانبانی از توقف وزیرآباد پرتو ورود افگند
که خود در پرداخت امور محال جاگیر بوده راجه صاحب و دهیان سنگھ را روانه بارگاه نمایند لهذا میان
گلاب سنگھ ولیته و میان هوشیار و بهیل سنگھ حسب الحکم کامل شان مامور فرموده روانه حضور ساختند
که باستسعاد ملازمت سرمایه دولت حاصل نمایند و چون راجه صاحب متصل وزیرآباد رسیدند
از وفور عواطف شاهنشاهی با بافدی که از مصاحبان مجلس عالی بود به پیشوایی ایشان در آمده راجه

صاحب را باتفاقِ خود بدربار برده و از چگونگی فرحت افزا که درین سال بظهور آمده تفویض شدن ڈیوڑھی براجه صاحب ممدوح است که چون از ناصیهٔ اقبالِ شان آثار بزرگی نمایان بود و اخلاقِ حسنه و سجایای گزیده در فطرتِ ایشان آفریده توجه عالی سرکار اقتضای آن فرمود که یوماً فیوماً بعواطفِ جلیله حوصله قدرشان بیفزایند و تفصیل این اجمال اینکه جمعدار خوشحال سنگه قبل ازان بر منصبِ ڈیوڑھی مفتخر بود و از تندی طبع اہل دربار را بغرور رنجیده داشت تا که سرکار را ہیچ حرکاتِ او ناپسندیده آمد و ہنوز پردهٔ عزل دریده نشده بود که بصوبِ ملتان ماموری یافت و راجه صاحب برین منصب سربلندی یافتند و حل و عقد امورِ جہانبانی بکفِ کفایت شان تفویض گشت

ذکرِ فتحِ کشمیر

درہنگامیکه شاہِ خاور بر تختِ زمردین حمل جلوس میمنت مانوس فرموده آغاز سالِ یکہزار و ہشت صد و ہفتاد و ششم بکرمی شد لشکرِ بہار باحاطهٔ شہرستان گلزار بوی عزم بسر آورده کوسِ فیروزی آوازه جہان افروزی در گنبدِ نیلگون بلند ساخت از ہر گلبنی گلِ طرب دمیدن گرفت و از ہر شاخی شگوفه فرحت بشگفتن از انجا که وزیدنِ ہر نسیمی خالی ازان نیست که ہزار گلہای مرادات بزرگ کردہای ایزدی بشگفاند و وزیدنِ ہر صبحی غیر ازین نه که باعثِ ظہور تباشیرِ اقبال برگزیدہای آلہی باشد چنانچه تفصیل این مقال اینکه اگرچه ہمتِ والانہمت سرکار در بارهٔ تسخیرِ دیار ہمیشه بہار

کشمیر کمال تعلق داشت مگر حصولِ این مرام موقوف بر این بود که کشادِ این مهم عظیم از دستِ حضور ممدوح گردد و چون درین زمان که حضور جهانبانی در توقفِ جمون نزول اجلال داشتند پنڈت بیربل درکه اجاره دار پرگنه دیوه سر از پرگنات کشمیر بود از دستِ عظیم خان والی آنجا نقصان عظیم برداشته و چون شاخِ عرعر بی برگ و برگشته شبانه از خانه گرتجمع پنڈت اجه کاک فرزندِ خویش بعزمِ آستان بوسی سرکار براه کهوری نارو او گلاب گڑهه برفاقت و رهنمونی ملکان کهوری نارواه عازمِ لاهور گشت تشریحِ این بیان اینکه چون دیوانِ رام دیال چنانکه گذارده آمد بمعاهدت عظیم خان از کشمیر معاودت نمود خان مذکور علمِ جور و ستم برافراشته از نا انصافی و بیداوگری بخونریزی بیگناهان و اخذ زرِ جزیه از مردمِ هنود دستِ تطاول کشود و بطمعِ زر و مال ازمآلِ کار نیندیشیده اهالی دیار را مصادراتِ الیم و مطالباتِ عنیف کردن گرفت خصوص اهلِ هنود و پنڈتان را بانواعِ عذاب و عقوبات کشیده چون گُل سینه چاک می ساخت و بی ترحم نقشِ هستی بسا بیگناهان از صفحه جهان برمیداشت نی نی هر صباح دامانِ اعمالِ خویش چون دامنِ افق از خونِ خونریختگان رنگین و نجبه جفا از دم سر بریدگان چون دمِ شمشیر خونین میکرد فرد

شکست شیشهٔ دل را مگو صدائی نیست   که این صدا بقیامت بلند خواهد شد

گویند پنڈت هرداس تیکو راکه مردِ سخی و فیاض بود چنانکه رسم چهاونے ساهدان که هنوز در کشمیر باقیست مقرر کردهٔ اوست یعنی هر سال بقدر دو لکهه روپیه بفقرا و مساکین که برای درشن امرناته

از ہندوستان میرو ندمیداد وہمچنان در خیرات ومبرات ید طولی امید اشت بہ تیغ جفاکار
گذاشت وغافل ازینکہ **بیت** نماند ستمگار بدروزگار ✤ بماند برو لعنت پائیدار ✤
صدہا پنڈتان را بہ تہمت تبرا از جان گزرانیدتا کہ از جور افغان آہ وفغان تا گنبد گردان
رسید وہر مرد وزن در کوچہ وبرزن آہ سرد از دل پر درد میکشید آرے **بیت**
پرستندہ جور وجویای کین ✤ بگیتی زکس نشنود آفرین ✤
ازینجاست کہ تاریخ دست بردش را جور عظیم گفتہ اند الحق چون شجر نیت حکام زود بری
آور د متواتر آفات سماوی در عملداری او نازل شدن گرفت وپی درپی نقصان زرعی وخامی
در زراعات روئی داد آن جابر قاہر از پنڈت بیربل درنخست چند لکھ روپیہ مصادرہ
گرفتہ باز بہ تہمت باقیداری تاراج کرد وچون سرمایہ او نماند بکردن مسلمان بزور حکم داد لہذا
پنڈت مذکور بخوف خان مسطور با پنڈت ہبجرام ومرزا پنڈت کہ برادران عموزاد او بودند
بدر کنکاش در آمدہ گفت کہ چون فردا مرا بزور مسلمان خواہند کرد میخواہم کہ گریختہ بہ لاہور روم
وعیال واثاث البیت خویش وشمار ابجد امیسپارم پنڈت ہبجرام ومرزا پنڈت تجویز اورا
پسندیدہ رخصت بخشیدند وشب از سرینگر مع یکدو کس سوارہ برآمدہ صبحگاہ در موضع منزگام
کہ جاگیر پنڈت مسطور بود در پرگنہ دیوہ سر کہ پنڈت راجہ کاک پسرش در انجا انتظاری
میکرد رسیدہ اورا ہمردیف خود کردہ در موضع دہنوان کہ جاگیر ملکان کہوری بود در آمد چنانچہ

ملکان کھوری و رعایاے آنجا کہ گرویدۂ احسانِ او بودند بر خانمان وزن و بچہ ہیچ خیال نکردہ ہمراہی او تن دار شدند چنانچہ ملک ذو الفقار و ملک کامگار از وفاداری دقیقہ از دقایق باقی نگذاشتہ از پیر گلاب گڑھ عابر شدند و نیز نور جمال ساکن تندی مرگ ہمراہ بود چون بر قلّہ کوہ گلاب گڑھ در آمدند فوجِ افاغنہ کہ براے گرفتاری پنڈت بیربل تعاقب داشتند در وہنوان رسیدہ خانہ ہاے ملکان را آتش در دادند چون سخن بدینجا رسید گوئیم کہ ہر گاہ عظیم خان را خبر گریختن بیربل پنڈت در رسید پنڈت ہیجرام و مرزا پنڈت را طلبیدہ از حقیقتِ حال استفسار کرد جواب دادند بیگمان بطرفِ پنجاب گریختہ است عظیم خان گفت در انجا رسیدہ چہ خواہد کرد جواب گفتند کہ اگر ہوسِ دنیاداری باقی ندارد بر لبِ دریاے گنگ بیادِ آلہی مصروف خواہد گشت و گرنہ پیش مہاراجہ رنجیت سنگھ رسیدہ زود لشکرِ سنگھان بسرِ ایشان خواہد آورد عظیم خان فرمود اکنون علاج چیست جواب دادند کہ کشتنِ مرزا پنڈت گویند عظیم خان کہ ہمیشہ از بادۂ خود کامی مدہوش و با ناطورۂ جور و ستم ہمدوش بود باوردنِ قبائلان پنڈت بیربل در حکم نمود کہ گرفتار کردہ بدربار بیارند چنانچہ ہمچنان گردید و مادرِ پنڈت راجہ کاک از کمال ناموس پرستی بخوردنِ الماس در عین گرفتاری کہ در کشتی کشان کشان می بردند جان عزیز را در باخت و ناموس را از دست نداد القصہ چون اطلاع آمدن پنڈت موصوف از عرضداشت کارپردازان ارناس و خسال بسمع ہمایون رسید بنظرِ دور اندیشی و فرزانہ کاری ارشاد عالی بنام کارداران

وتحصیلداران ازاناس شرفِ نفاذ یافت که پنڈت مسطور را در مدارا و مواسات دقیقه فرو
نگذاشته روانهٔ حضور نمایند و پنڈت مسطور مشرف خدمت والا شده محفوفِ عنایات
گردید چون روز هائے کار شادی عمهٔ شریفهٔ حضور جنت آشیانی در پیش بود لهذا دیوان حسب
امیر چند جد بزرگوار راقم شکرفنامه همردیفی پنڈت مسطور مامور فرموده مرفوع خویش به سرکار
لاهور و خط باسم راجه صاحب دهیان سنگه نوشتند که باقبال سرکار کلید درِ سرابستان کشمیر
بدست اولیائی دولت درآمد چنانچه پنڈت مسطور بذریعه راجه صاحب شرفِ عتبه بوسی والا
دریافته چندے همرکاب ظفر انتساب سعادت یاب بود و چون حضور خدایگانی معاودت
فرموده بحضورِ شهریار حاضر شدند به تحریک وسلسله جنبانی جنابِ شان مهم تسخیر کشمیر پیش نهاد
خاطرِ خسرو کامگار گشته در ماهِ ہاڑ لشکرے شایسته بسرکردگی مصر دیوان چند وچندے دیگر سرداران
نامدار بدان جهت مامور گشت وحضورِ ممدوح مع پنڈت بیربر که متکفلِ این مهم عظیم بود
به پیشروی عساکرِ منصوره پایه تقدم الجیشی داشتند و مرزا رحیم الله خان برادر اغرخان مرزبان
راجور بتوسط حضورِ جهانبانی نزد مصر دیوان چند حاضر آمده بوسیله آن دولت عقیدت بارگاه
شهریار در اندوخت واز اعطافِ شاهنشهی براج راجور سرفراز گشته بنابر رهبری جنود مسعود
دستوری یافت و نیز نامدار ٹھکر بجلدوی خدمتگذاری نامداری پذیرفت القصه چون لشکر
فیروزی اثر بر کریوه دی پور علمِ استقلال افراخت جبار خان برادرِ عظیم خان که بجایش عنانِ حکمرانی

در کف داشت از کشمیر با لشکرِ فراوان مستعدِ پیکار گردیده بر دلیران لشکر که بهم عنانی حضورِ جهانبانی پیشتر می رفتند حمله آورد و حضور ممدوح با چندے از بهادران گزین و جان بازان ظفر قرین پائے ثبات را از جادۂ استقامت حرکت نداده پشت امید لشکریان قوی فرمودند که تا از پس و پیش حمله رو بحمله آورده هنگامۂ کارزار چون بهار کشمیر و انمودند تیغ بندانِ جانبین سفید ار آساشاخهای نیزه و سنان را بر داشتند و یلانِ قوی بازو چنار وار ساز و برگ خلاف و مصاف برگرفتند گلگون قبایان گلزارِ شجاعت لاله کردار چهرۂ شهامت سرخ ساختند و چیره دستانِ عرصهٔ ناورد صنوبر مثال علمِ نبرد برافراختند نی فوّاره هائے خون در جوش بودند و بلبلانِ تیر و تفنگ بخروش چنانچه آخر کارِ لشکرِ شهریار را چمن زار فتح و فیروزی شگفت و مخالف که مانندِ نافرمان سر از فرمان بر تافته چون بیدِ مجنون بشوریدگی برخاسته بود اکثرے را از شمشیرِ آبدار شاخِ حیات قلم گشت و بسیارے را پنجۂ شمشیر سینۂ تهور شکست خصوص جبار خان تیرِ تفنگ خورده با خاطرِ شکسته برگشت و از بس شکستگیِ دل در شهرِ سرینگر پائے اقامت نتوانست داشت و گلستانِ نزهت نشانِ کشمیر در حیطۂ تصرف اولیائے دولت در آمد چون حضور ممدوح پیشتر بسرکار عرض کرده بودند که سابقه در وقت احمد شاه درانی بنا بر انعام خدمت فتح کشمیر جاگیر مبلغ یک لکھ روپیه از ان سرزمین به نیاگانِ ما مقرر بود و حال اگر باقبالِ سرکار زینت گاه کشمیر بقبضۂ تصرف در آید عوض جاگیر مسطور ملک کشتوار واگذار شود و التماس شان بدرجهٔ

اجابت مقرون شده بود لهذا درین هنگام ارادهٔ تسخیر کشتوار مقرر فرمودند گر پنڈت بیربر به ادای

نذر مبلغ بیست هزار روپیه ازین اراده باز داشت القصه نظامت مهماتِ کشمیر بدیوان موتی رام

تفویض یافت و حضور ممدوح از راهِ ریاسی در جموّن نهضت فرما شده از انجا رام گڑھ را بقدوم

میمنت لزوم رونق بخشیدند و پروانه سرکار بنابر استحضار صدور یافت ◆

تفویض شدن ملکِ جموّن بطور اجاره بحضور جهانبانی

چون نقشبند نگارستانِ عالم در کارخانهٔ امکان نقشِ نو آئین میریزد حکمتهای او که تواند شمرد لاکن

بنظرِ ظاهر بینان جد اوّل آفرینش و زیدن بادِ بهاری بجز رُستنِ گُل و گلزاری نیست و چکیدنِ ابر

آذاری غیر از نشستن گرد و غباری نه بمصداق این حال چونکه حضور جنّت آشیانی ناصیه اقبال را بنور

خدمات بلند و کارنامه هاے ارجمند نور آگین داشتند روزی سرکار والا نگریزی سخنان عنایات

دامانِ اقبال حضور جهانبانی مالامال فرمودند و دران اثنا تذکره بخشیدن ملکِ جموّن باجارہ بانفع بحضور

ممدوح بمیان آمد و ایشان بپاسخ این عرض کردند که از مردم برادری که در آن ملکست وصولِ معاملات

نقدی آسان نیست اگر از راه عنایت که بحالِ ما مبذول است در نگهداشت فوج عطا شود بعید از

الطاف نخواهد بود چنانچه ماموٰل قبول گردیده پروانه جهان مطاع باشعار یافتن ملکِ جموّن و نگهداشتن

فوج عطا یافته راجه صاحب کشور سنگھ را که با مصر دیوان چند در میرپور چوکی مستقر بودند مع خلعت

راجگی رخت کشای سرمنزل نظر گردید اما عطاء القاب راجگی براجه صاحب ممدوح از سرکار چندان اشتهار

نیافت و راجه صاحب موصوف در ماه ماگهہ ۱۸۷۶ء بجانب جموں تشریف برده بدار و گیر مہمات حکمرانی

اشتغال ورزیدند و از افراط سیاست دست متغلبان باز داشتند و ہفتصد سوار سوای اران

سابقه بزمرۂ لشکریان منسلک شدند *

فتح کشتوار

از انجاکه انتظام مهام کافۂ انام منوط و مربوط بخواہش و مشیتِ حضرت دادار است ایزد بیمثال

سری را که باوجِ اقبال برافراشت ہمانا ہمتش بتسخیر دیار و امصار مصروف باشد چنانچه تبیین این

مقال اینکه چون اعلام نصرت احتشام بعد فتح و تسخیرِ کشمیر معاودت نمود عزمِ یورش کشتوار که پیش

نهاد خاطر حضورِ جهانبانی بود از قوه بفعل آمده و در بدو سال یکهزار ہشت صد ہفتاد و ہفت بکرمی که

عساکر بهار احاطه شهرستانِ گلزار فرمود و نسیمِ نوروزی خیام فتح و فیروزی بدامنِ کوهسار زد **نظم**

نوروز و نوبهار جهان سبز یکسره — سر زد ز مهر برهٔ چرخ از زمین تره

گلگل شگفت گلشن و شد باغ باغباغ — زد داغِ لاله موج نم از راغ تا دره

رایت افرازِ آن سواد گشته چون در علاقه بهلوالته فرود آمدند دیال چند راجه چینینی را باخلاص

طلبیده آمد مگر او از بدگمانی در آمدن گونه تغافل بکار برد لهذا وزیر جراسند که کاردان و دانشمند بود

بطلب راجه مسطور مأمور شده بزبانِ مصالحت و معامله دانی به تشفّی او پرداخته بهمراهی خود حاضر آورد
چون ذکر تصرفِ کشتوار بار راجه مسطور که حد ملکِ او ملحق بحد کشتوار بود بمیان آمد آن نیکو روش
اعانت و امداد را سعادت دانسته اقرار براین کار نمود چنانچه حضور گیتی ستانی بترتیب لشکرکشی
و جمع آوری مردم حشری انتظام فرموده چون کنار دریای چیناب نزول فرمودند دلیرانِ لشکر بهر دو
ساحل دریا ریسمانها که بزبان آن ملک کهیر گویند بسته عابر شدند و مقام ڈوڈه مخیمِ سرادقات گشت
و از مصلحت بینی و صواب اندیشی پروانجاتِ والا بنام وزیر لکهپت که کارپرداز راجه کشتوار
بود بدین مضمون شرفِ نفاذ یافتند عرضی شما رسید کیفیتش حالی رای عالی گردید باید که همچنان
در خدمات حضور از ته دل حاضر و مصروف بوده عنایت والا را شامل حال دانند گویند وزیر
مسطور از حلال نمکی آقای خود گاهی بتحریر عرائضِ خود نپرداخته بود مگر مراد ازین تحریر بر بحجز و آوردن
بدگمانی بخاطر راجه کشتوار بود چنانچه همچنان بعمل آمد که روزی پروانهٔ والا بدست جاسوسی رسیده
او بنظر راجه تیغ سنگه گذرانید و از آن گمانِ بد به دلش جا کرده بیگمان بکشتنِ وزیر اشارت
کرد اگرچه آن جفاکار در کشتنِ او باقی نگذاشت مگر چون حیات باقی داشت زخمِ شمشیر بر دست و
بازو خورده بصوبِ جنگلوار علاقه بهدرواه گریخته جان بسلامت برد ازین معنی بنیانِ انتظام
کار راجه مسطور خلل پذیر گشت آری کسی را که درس قواعدِ جهانگیری و اقلیم ستانی از دبستانِ
معلمِ حقیقی تعلیم باشد کتاب بلاغتش شگفت افزای صفحهٔ روزگار تواند بود الحاصل راجه

کشتوار کہ شیرازۂ کارش از عجز و رُوح گشتن وزیر یہ گسیخت آوازہ آمد آمد موکب اقبال شنیدہ ترسید

و تیغ ہمت بمقابلہ آن برقِ مصقولِ دشمن شکاری زنگ آلود دیدہ چار ناچار غاشیۂ ارادت بر دوش

کشید و براہِ جموّن عازم لاہور گشت و میان جین سنگھ لال اکھی والہ بر عملداری کشتوار مامور شد

وزیر لکھپت وغیرہ مرزبان آنملک نیز بر آستان بوسی والا کامیاب شدہ بترانۂ نشاط مترنم

شدند بقول **قطعہ** بیا خوش آمدی نشین تخت کامگاریہا   کہ داری از عنایت ہای باری دستیاریہا

بسر نہ افسر عزّت ببر کش خلعت زرکش   کہ دارد دشمن سرکش نگر بر دن طوق خواریہا

فتح منکیرہ و ڈیرہ غازی خان

از انجا کہ پیوستہ پادشاہانِ بلند اقبال و خسروانِ ہمایون فال را کلید جہانگشائی و مفتاح

عالم آرائی در دستِ اقبال و انالِ جاہ و جلال می باشد بمصداقِ این حال در ہنگامیکہ موکبِ

اقبال حضور سرکار از ارکِ پیشاور معاودت فرمود پیش نہاد خاطرِ والا آن گشت کہ بنیان اکثری

از تیرہ رایان بآبِ شمشیر موج گیر گردد چنانچہ لشکر فیروزی اثر قلعہ ڈیرہ غازیخان را بمحاصرہ

در آوردہ از تصادمِ اتواپ کوہ شکوہ اساس ہمت آن سیاہ بختان زیر و زبر گشت و پروانہ

والا بنام نامی حضور جہانبانی پیرایۂ صدور یافت کہ گلگونِ خوش عنانِ مردی را بجولان آوردہ

پلنگِ تفنگ و نہنگِ شمشیر را بشکارِ مخالفان تیز جنگ نمایند بمجرّدِ ورودِ فرمان آن غضنفر

فراز دریای اٹک عبور فرموده بسرعتِ فراوان شاملِ عساکر اقبال گردید و شگفت اینکه بجملهٔ اوّل آن
بهادر بی بهاوُر در قلعه مفتوح شد و نقارهٔ شادی نواخته آمد و ازان بعد جنودِ قاهره بصوبِ قلعه
خان گڑه کوچیده علمِ محاصره برافراخت و جانبین به تفنگ رانی و بندوق اندازی آغاز نمودند حضور
ممدوح که بمفاصلهٔ یکمنزل پس بودند نوشتهٔ راجه صاحب دهیان سنگه رسید که خود را شریک
کارهنگامهٔ کارزار فرمایند بنابران آن رائضِ مضمارِ شجاعت توسنِ عزیمت را عنان گیر شده
چون قریبِ عرصهٔ پیکار رسیدند قضا را انعام اشهبِ فلک سیر گسیخته بی اختیار بفصیل کشید و از
قلعگیان چون ابرِ بهار و سیلابِ کوهسار تیرباران شد مگر بتائیداتِ آسمانی و حفاظتِ یزدانی
که همواره بمعاضدت و مظاهرت بود بخیر گذشت و از مشاهدهٔ این حال بخیالِ اینکه حضور ممدوح
خود حمله نمودند حدیقهٔ خاطرِ شهریارِ فلک اورنگ سراپا شگفت و شگفت افزائے نظارگیان
گردید و حضورِ جهانبانی بزورِ سپیر پنجهٔ اقبال کُنده تفنگ برسرِ سمند زده سوئ ڈیره معاودت
فرمودند و چون سیاه پردهٔ شب بمیان آمد با چندی از دلیرانِ جانباز بپای قلعه مورچال قائم کرده
ایّامِ عمر بر قلعگیان تنگ ساختند چنانچه صبحگاهان که مهرِ بی مهر بخنجرِ خونریز نقابِ ظلمت درید
قلعگیان از خوفِ جان امان خواسته بحلقهٔ اطاعت در آمدند و تهانهٔ سرکار در آنجا مقرر شد و ازانجا
فوجِ دریا موج بسوی قلعه موج گڑه جنبیده از غلغلهٔ اتواپ اژدرخروش و غریشِ بهادرانِ آهن پوش
برنه طاق گنبدِ نیلوفری زلزله و بهفت طبقهٔ غبرا دلوله در افتاد و از درخشیدنِ حسامِ اجسام سوز

شرارهٔ خوف و هراس بخاطر قلعگیان درآمده سراپای ثبات و قرار را آتش زن گشت چنانچه طوق

اطاعت بسر کرده بی جنگ و جدال جویای زلال امان از چشمهٔ مکرمت و نوال شدند و چون لیلای

زهره جبین قمر شکین پرند لیل برخود کشید جنود مسعود کوچ کرده در کوهیان رسید و در آنجا از نایابی

آب که بجز آب شمشیر آبی نبود و آن هم نصیب اعدا به بلیداران کوه کن باشعار کندن چاه حکم گشت

امّا آن قدر آبی که بسپاه انجم حشم و اسپان برق شیم کفایت میکرد نه بر آمد لهذا اسپان بموج گڑھ

واپس رفتند و عساکر منصوره بپای پیاده قدم زن گردیده بمحاصرهٔ قلعه منکیره که قلعه سنگین و حصاری

متین بود بقایمی مورچال پرداخت و شرارهٔ مصاف از کرهٔ نار مشتعل تر گشت دود تفنگ از

حصار سپهر سر بر کشید و از تاب توپ زهرهٔ مریخ آب گردید از سیاه گرد سپاه آفتاب بیتاب

شد و از نهیب شمشیر کیوان با ایوان هفتم خزید **شعر**

گو سپاه که یک بیشه شیر جوشن پوش	گو سپاه که یک بهنه پیل پلک زن
همه هژبر بجنگ و همه دلیر بجنگ	همه معارک خوی و همه پلارک زن

درین اثنا خبر وحشت اثر شنقار شدن میان صاحب زور آور سنگه جد بزرگوار حضور جهانبانی

بمسامع والا در آمده باعث تشتت خاطر گشت و راجه کشور سنگهه والا حضور ممدوح از سرکار

والا رخصت یافته بایلغار عازم جمون شدند القصه شبانه حضور عرش آشیانی با مصر دیوان چند و

چندے فوج بپای قلعه مورچال برده سحرگاهان که مخالف سیاه لباس شب را از زرین شمشیر

آفتاب سینہ چاک گشت مستعد پیکار گردیدند بزخم ہائے نیزہ پہلو شگاف از دامانِ فلک خون چکید

وازہترای بوق و کوس شاطرِ ماہ را زہرہ درید از چکاچاک تیغ گردنہ جوشن گردون بخود لرزید وازدہاوہ

مردانِ پلٹن شورِ محشر برپا گردید **شعر**

دو گوش توسن گردان زعکسِ سرخ درخش | چو نوک نیزہ پُشران زخونِ نستیہن
زنوکِ ناوکِ بہرام صولتانِ ملک | زمین معرکہ شد کانِ سرخ بہرامن
خروشِ توپ وتز آشوب شاہ و لشکر خصم | ہمہ حکایت لاحول بود و اہرمین

تا بر آمدن یک پہر روز بریدان ناوک و خدنگ پیغام اجل بمخالف رسیدند آخر کار از

گولہ ہائے اتواپ رعد شعار و حملہ مردانِ پیل پیکار و نیز دستی تفنگچیان صاعقہ بار و دست برد

تیغ زنان برق کردار از یک طرف دیوار قلعہ با خاک برابر گردید و نواب منکیرہ دست بستہ و

رنگ بر رُخ شکستہ بحضورِ شہریار حاضر آمد و سرکار بتعظیم و تکریم اساسِ افتخارش مستحکم فرمود *

جنگ با یوسف زئی بارِ اوّل

از انجا کہ مرزبانانِ یوسف زئی از باطل رائی و فتنہ آرائی در حدود و الکائی پیشاور سرِ شورش

برداشتہ و علم خروج برافراشتہ غاشیہ متابعت و مطاوعت خدیو نامدار و خسرو کامگار

لاہور را بہیودہ کوشی دوش انداز شدہ برائے زدنِ درب حرب و ضرب بر ساحلِ آبروی

نتیجهٔ آنکه بر مخاصمت مداومت نمودند چون غبارِ فساد و حسد در کج نهاد و آتش آشوب معاندانِ خانه برباد

آبِ سنانِ جانستان و میغ تیغ بیدریغ برنشاندن از نشانِ شانِ شاهانِ عظیم الشان است

بنابران پرچمِ گلناری خسروانی درفشِ آسمان سای مملکت آرای پنجاب بهوای تدارک آن سیه

بختان خاک بسر یکبار بکنار این روی دریاے مسطور باساز و برگ پیکار در اهتزاز آمد در انحال

معاندان از گونه اندیشی و فتنه کیشی بنا خوب ترین حالی جاده پیمای شور و آشوب شدند حالیا از ین

معاینهٔ حضور ممدوح که مغفر تارک شجاعت و جوهر پلارکِ غیرت بودند از تلاطمِ امواجِ هولناک

پروا و باک نکرده براے مدافعه و سیر اسپیگی آن گروه انبوه سمندِ سنگخیز گران رکاب را که بدریا در

نهنگ وار گرداب گذار و در کوه و در پلنگ کردار راه سپار بود بے تشویش و اضطراب

چون موج بر سطح آب بشتاب قطره زن فرمودند باری پرورش یافتگانِ کنار و بر یاری باری

همیشه از جزر و مد عمانِ بیم و هراس بے وسواس بر کنارِ امان و سلامتیٔ جان فراز آیند چون اندکی

از سطح آب گذشته بودند مهر عالمتاب مطلع لاهور را که لمعانِ مهربانی آشکار و نهانی بر صفحاتِ

شجاعت و کاردانی آن بدر بلند. قدر آفاقِ کشورستانی از بس رخشان و درخشان بود در نظر

آمد که همگی دلاوران تهور خو و سردارانِ پرخاش جو را از ترسناکی پاے چستی و چالاکی سست است

هیچ یکے را یارائے آن نه که در این گرداب هولناک از خوفِ جان ارتکابِ همرکابی آن شجاعِ

دوران تواند کرد این چنین جسارت و جرأت و دلیری و مردانگی خداداد است اگرچه این شیرشکار

ببیشه کارزار نهنهای مخالفان را نهنها نخاک وخون سپاروا آنا دشمن سیاه درون هرگاه سیاهی لشکر و
سپاه مدنظر بیاروا اصلاً باک ندارد ازین روبر دوش سرواران دیگر طیلسان پوش طعنه و مذمت
ساخته دُرِ آبدار گفتار از سلک لآلی بیان تحسین و آفرین آرایش گوش و گردن شجاعتش فرمودند
باز بیاد سوگندهائے بسیار آبروی تمام از روئے آب باز آوردند بامدادان که شاه روز بازین و
ازین برباره اب گرونده نشسته واز بحرِ محیط عبور کرده بر کران بسیط ارض از طرف خاور روی
آورد و لشکر شب از تابِ سطوتش باتاب و تعب بی تابانه فرار بر قرار اختیار کرده در گوشهٔ
اختفا خزید **بیت** چو صبح کرد بسر در پرند کافوری ٭ نهاده مهر بسر بر کلاه فغفوری
سرکار والا بعین عجز و انکسار قند و نبات و اشرفیهائے نضر را بطریقِ نذر در آبِ اٹک
انداخته ناصیه نیاز بر درگاهِ کارساز بی انباز سوده زبانِ تضرع برکشود **قطعه**

که شاها خدیوا جهان داورا ٭ بقدرت بهر کارِ ما یاورا
ازین سیلگاهم چنان در گذار ٭ که پل نشکند بر من این رودبار

وزان پس بر پیل سیل پوی سوار شده پروای طغیانِ دریا نکرده بهم عنانی حراست ربانی
مع جنودِ مسعود و وفودِ نامعدود بر ساحلِ آن روئے دریا عبور فرمودند حضور ممدوح که سیاح
بحر شجاعت بودند خیلے تردداتِ ارجمند و مساعی بلند بکار آورده که در ان فراوانی لشکر و افزونی عسکر زمام
ختلی ملازمت رکابِ ظفر انتساب از کف نگذاشتند از غرایبِ توفیقاتِ آلهی اینکه مادام

فیل سواری بشط دیگر نه سید بیچ یکے چون بط از طوفان آب نقصانے ندید و تنفسے مستغرق نگردید و بعد ازان بسیاری از اهالی و موالی و ادانی و اعالی شناور سیلاب نیستی شده در دم بسوی عدم قدم زوند آری کامگاری راکه داور یاور باشد اگر کاری بعید از باور بظهور آرد شگفت نتواند بود الحاصل چون با این همه فیروزی دانی و شکوه کشورستانی بارگاه خدیو گیهانی بر شاطی دریاے اٹک فرقدین سای گردید صدای رویینه کوس گوش گردون را کر ساخت و آواز درای هندی شور در گنبد رب ترک انداخت غریو طبل بدرنگ درنگ بیدرنگ تا اقصای خراسان از رستخیز خبر داد و بانگ باجه فرنگ از اخبار ظهور قیامت جنگ چین بر پیشانی خطائیان نهاد زنگ غلغله در روم و زنگ افگنده صدمه نعل بادپایان شراره شرارت از دل آهن و سنگ بر کند **نظم**

بچرخ چ اندرون شد دم کره نایے ... خروشیدن زنگ و هندی درایے

ز آوای اسپان و هرّای کوس ... همے آسمان بر زمین داد بوس

نبرد آزمایان صف شکن و پلتنهاے تهمتن تن از دود شیر بچه و تفنگ هوا را تیره رنگ گردانید واز جوش تند خروش تیر اتواپ زهره بهرام بر فلک آب شد مردان مرد بکار طلبی در داده وزبان زمان و زمین بر شجاعت جنگجویان در زمانه تیغ هندی در فشافش و چرخ توپ در کشاکش

نظم هوا گفتی از گرد و از آهن است ... زمین یکسر از ترک واز جوشن است

گرفتند شمشیر هندی بچنگ ... فرو ریخت آتش ز پولاد و سنگ

ببارید الماس زان تیره میغ   همے آتش افروخت از تیر و تیغ

حضور ممدوح بر رخش پلنگ وار سوار شده و شمشیر خارا گذار حمایل کرده در یکدست تفنگ اژدها دہن و بار بگر دست طبانچہ دشمن افگن در کمر بند کمند عدو بند و بر پشت سپر پولاد خائی نهاده با آویزه شهامت مردانه و گردانه که تاریخ داستان رستم و دستان تواند بود سرها را بے تن و تنها را بے سر میفرمود درین حال یک افغان که بقوت بازو و بازوے قوت فیل را بخرطوم کشیده بر زمین انداختے از غایت زورمندی بداسان و شنه بر ذات والا زده که از ضربش اسپ زیر ران مجروح شد مگر آهن رکاب پای مبارک را سبب حراست گردید پس آن شهسوار معرکه عدو کاهی اسپ را در حرکت آورده دشمن را از پهلوی او چنان صدمه قوی زده که بر زمین افتاد و قابل برخاستن نماند بشمشیر خونخوار از جان گذرانیدند سجاده رای که در رکاب اقبال حضور ممدوح بود بسا کارنامها کرده و فراوان ذخیرهٔ ناموری اندوخت چون در میدان مصاف از کشتگان پشته گردید آن بخت برگشتگان تیره رای پشت داده ناگریز روی را گریز پیش گرفتند در حصاری خورد بمفاصله نیم میل تحصن گزیدند سرکار و الا بر پیل کوه پیکر نشسته بکرد ار سیل بتعاقب گذر فرمودند محصوران را از ارشاد عالی عرض صدور یافت که اگر سلامتی جان و خانمان خود خواهند باب قلعه وا نمایند تا دامان عواطف خسروانی در عفو معاصی سابقه مبسوط خواهد شد آن بدسگالان بالتجا التماس کردند که برای اطمینان خاطر پروسواس ما هرگاه

اساس پیمان بر امان دادن استحکام پذیرد ہمانا ہمان زمان مقالیدِ قلعہ در دستِ اولیائے
دولت سپاریم وبہر آئینہ برائے پاس ناموس خویش روی نیاز بپا بوس معلی آریم بنابران بابا فدی کہ
یکے از جلسائے خلوت کدہ خاص بود برائے وثوق میثاق در قلعہ مامور شد وآن گشتہ رایان اجل
رسیدہ از قہر بادشاہی نترسیدہ پیراہن ہستی اور ادریدہ سرش را از بالائی فصیل قلعہ بیرون
ہشتند ازین واقعہ آتشِ قہر وغضب شعلہ زن گردیدہ قہرمانِ کشورستانی نافذ شد کہ **نظم**

تہی کرد باید از ایشان زمین نباید کہ کس زندہ ماند کمین ؛
وزان پس برآورد لشکر غریو یکے حملہ آورد بر سان دیو
بکشتند چندان ز دشمن سپاہ کہ دریائے خون شد ہمہ جایگاہ

چون ازین قتل عام تمام از زن وبچہ آن گروہ نافرجام پیام مرگ شنیدند وہیچ متنفسے
زندہ نرست سرکار باز ورپیشاور ناصب رایات ظفر آیات شدہ بعد سہ روز از ان
سرزمین موکب اقبال را بصوب لاہور سعادت مراجعت افزودند ؛

احوال کشتن میان ڈیڈو در جنگ کوہِ تر کوٹا

پیداست کہ نظام حقیقی ہر امرے را در عالم اسباب از مکمن قوہ بجلوہ گاہِ فعل می آورد
منزوی گوناگون حکمتہامی باشد چنانچہ تفصیل این اجمال اینکہ از روز یکہ جموّن باحاطۂ اقتدار

سرکار در آمده بود اگرچه بهیه رام سنگه و دیوان بهوانی داس پیشاوریه از طرف سرکار بنا بر رتق و فتق
مهمات مالی و ملکی تعیین بودند اما میان ڈیڈو که مرد شجاع و شمشیر زن بود از غایت تهور کار قطاع الطریقی
اختیار نموده دیهات قرب و جوار جمون را تاخت و تاراج کردن آغاز نهاده بلکه اکثر اوقات در
شهر جمون وارسیده بلشکر سنهگان تاخت می آورد و هر کجا دو چار می شد جان و مال می باخت
ازین رهگذر خلل عظیم در انتظام رو یداد و راجپوتان مثل میان دهرم سنگه رے پوریه و میان چهجو
و میان چین سنگه هتالی واله وغیره شامل و شریک او شدند بلکه زمینداران و مرزبانان تعلقات
حوالی جمون مثل پوره و بهروره وغیره با او متفق گشتند تا سرداران نامدار و سرگروهان افواج
سرکار مثل نین سنگه کمیدان و فتح سنگه مان و دیوان شنکر داس ڈوگل و بهیه رام سنگه و دوندیخان
و دیوان کرپارام چوپڑه و سردار عطر سنگه و موهر سنگه سود و نراین داس پیشاوریه و دیوان بهوانیداس
کوبه و گهیسٹال اروڑه و دیوی سهاے و لاله دانه ل که با فوج بسیار از پیهم رسیدند ازین کار ناچار گشته
هر چند کلان تران انجار ا بلطایف الحیل گرفتار ساخته روانه بسرکار کردند که تا عرصه بسیار در قلعه
شیخوپوره محبوس بودند و چندے را شکم چاک گردید چنانچه جرعه لنگیه را به تهمت پوشیده داشتن
میان ڈیڈو دیوان بهوانی داس در جمون طلبیده شکمش را چاک ساخت اما چون کار میان
ڈیڈو روز بروز تیز تر شده میرفت و از شمشیر جوانمردی او و غدغه در فوج خالصه رو داده هر قدر
که خونریزی ها مرتکب می شدند موجب از دیاد اشتعال نایره فساد می شد و راجپوتان جنگجو سطوت

سلطنت خالصه را در نظرِ خود هیچ بخیال نمی آوردند حتّی وقتِ شب هر کس که از فوجِ خالصه برائے
ادای حاجت از ڈیره بیرون میرفت شاذ و نادر واپس می رسید و از بدائع سوانح آنکه روزے
میان مسطور را بمکر و کید در قید آوردند و چون وقتِ عصر گشت میان مذکور بہانۂ حاجت روائی
بستراح رفته سپاهئ پہره را که محافظِ او بود ابریقِ پُر آب که بدست داشت بر سر زد تا بضربش
خون از سرش جاری گشت و خود گریخته رفت گویند روزے در منڈی بر فوجِ سنہگان که فرود
بود ریخته تیغے چند را ته تیغ بیدریغ ساخت و هم منڈی آتش داد و هر که زخمِ کاری از دستش
خورد جان بسلامت نبرد القصه بوساطتِ عرائض و مرفوعات کارکنانِ فوجِ خالصه اطلاع
بسرکار رسید و پے در پے لشکر مأمور گردید مگر هیچ کاری از و صورت نگرفت که درین اثنا
ڈالی پر میوه جات و فواکه مرسله پنڈت بیردر در سرکار می آمد در راه میان مسطور آن را غارت
ساخته بجایش پتهوا از سرگین و نجاست بگنده مزاجی خود آگنده کرده بسرکار فرستاد و چون ڈالی
بحضورِ والی لاهور رسید حمّالان ازین ماجرا فریاد کردند سرکار را عرقِ غیرت بحرکت آمده در دفع
فسادِ او چارۂ کار اندیشیدن گرفتند حضورِ خدایگانی در آن اثنا عرض کردند که ضرب المثل
است که شرزه شیری را هنگامِ خواب موشکے بروت می بُرید و شیر در مقامِ انتقام او هرچند
می تاخت از بس خوردئ او دست غلبه بروئ نمی یافت ازین رو مکدر و مضطرب می بُود گربه براین
ماجرا اطلاع یافته بشیر گفت که با وصفِ قوّت و شجاعت که در فطرتِ عالی ودیعت است

باچنین فرمایه که قابلیت مقابلگی نداشته باشد رو بستیز آوردن عار تواند بود و برای انعدامش
حاجت تهورِ غضنفری نیست اگر این گربه مسکین را فرمایند در اندک فرصت تدارک آن ممکن است
چنانچه گفته گربه را شیر از مددِ غیبی پیدا شته بگربه عهد کرد که هرگاه ازین تکلیف وا رهانی پاره
گوشت بتو وجه کفاف معیّن کنیم چون هوشِ شکارِ گربه بود رفت وبلا اهمال گشت بهمان نسبت کار
ڈیڈو تمام کردن اگر این کهین ملازمان را حکم شود هر آئینه بکمتر سعی از قوه بفعل آید سرکار لاهور برین
حسن تقریر خوش شده بخشیدن جوڑه شال که آن وقت بالائے دوش گرفته بودند برین مهم سرفراز
فرمودند و سردار عطر سنگه کلال و جگت سنگه اٹاری واله و دیگر سرداران همرکاب تعیّن کرده
رخصت دادند وهم کلان تران اطرافِ جموّن مثل میان چهجو و میان دیوا نو وغیره که در قلعه
شیخوپور محبوس بودند حسب التماس ایشان رهائی یافتند تا که ازین نیکی نمایان دیگران راهم رجائے
واثق در دل راسخ گردد چون جکله جموّن مورد موکبِ اقبال گشت پرو در وهڑه وغیره رفیقان کار
ڈیڈو از و جدا شده غاشیۂ ارادت بر دوش کشیدند از غرائبِ تدبیر و تدابیر غرائبِ حضورِ
ممدوح اینکه چون میان ڈیڈو از جای بجای انتقال میکرد و بهر دیهه که میرسید ساکنان آنجا را
از نامِ خود آگاه کرده نان ها از خانهٔ آنها طلبانیده میخورد و مردمان بعضے از وے ترسیده و بعضے
بر رفاقت بمجرد شنیدن نامش بے توقف این و آن نان تیار کرده میرسانیدند بنا بر اصلاحِ این امر
هیچ صورت سود مندی نمی افتاد تا حضور ممدوح تدبیری اندیشیده بهر دیهه که لوائے ظفر

انتساب فرود می آمد تا مین میان ڈیڈو بزمینداران آن دیہ اطلاع دادن گرفت کہ میان ڈیڈو بیرون فرود آمده است باید کہ ہرچہ بخانہ از اقسام اطعمہ مہیا باشد حاضر سازند چون زمینداران بعادت سابقہ اطعمہ مے آوردند ہمان وقت گرفتار کرده بسزا میرسانیدند چنانچہ زمینداران از رسانیدن نان بمیان مسطور بخوف اینکہ مبادا مہاراجہ صاحب نام میان ڈیڈو گرفتہ آدم فرستاده باشد دست بردار شدند و فوج در جگٹی فرستاده چون میان ڈیڈو در انجا بود ہزاری پدرش کہ بسن نود سالہ بود شمشیر کشیده با عطر سنگہ تقابل نمود چنانچہ عطر سنگہ بانگ زد کہ سلاح رہا کن تا از جان امان یابی ہزاری گفت نشنیده کہ زیر تیغ بمردی جان دادن ہمانا ہزار گونہ بہتر است از آنکہ بزاری در دست دشمن فتادن پس در آویزش از ضعف پیری بدست آن نوجوان کشتہ شد و چون میان ڈیڈو مع عیال و اطفال در مکان چڑبائے کہ علاقہ ایست در پرگنہ بہلو اللہ و میان مسطور در قبضہ تصرف خود آورده بود سکونت داشت در ہمانجا فوج منصور بسر کردگی میان دہرم سنگہ فرستادند و میان ڈیڈو بجنگ پیوست و چونکہ میان ڈیڈو را اگر فتاری زنجیر عیال پائے در تگاپوی ترکتازی سست بود عیال گرفتہ برکوه ترکٹا گریخت و حضور ممدوح در مکان نہتل کہ از چڑبائی دو کروه بعید است نہضت فرما شدند و در انجا یک کس از معاندان شمشیر آمیختہ با حضور ممدوح بے ادبانہ روبرو شد و آن شیر معرکہ دشمن گداز ی تیغ آبدار از نیام کشیده آن تباه کار را پیام مرگ رسانیدند و باز

گرد اگرد کوه ترکتا فوج را سه حصه کرده گذاشتند تا خصم راه بیرون بر آمدن نیابد چنانچه بطرفِ
راست میان دهرم سنگه رسے پوریه مع میان ہائے دیگر و در وسط جگت سنگه اٹاری واله و
سردار عطر سنگه کلال و زمینداران دهرور و بجبیال و بطرفِ چپ حضور ممدوح پائی استقامت
افشرده و مستعد کار مانده تمام شب بحزم و احتیاط بسر بردند سحر گاهان وزیر زوره آور کلوریه
و میان بشنا وغیره سواران از راهِ کوٹلی بر قلّه کوه ترکتا مامور فرموده حکم دادند که اگر میان ڈیڈو بجنگ
پیوندد از جان گذرانند و اگر پناه خواهد بحضور رسانند بنفس نفیس براهِ راست بسوی سانجی چهت
جنبش فرموده بجائی رسیدند که نیم کروه تا سانجی چهت مفاصله ماند چون میان ڈیڈو دید و دانست
که قافیه تنگ شد وابستگان را به بیچاری که در دربار دیوی صاحبه بود سپردن خواست
و آن صاف ضمیر گفت که دلشب مرا در خواب از عالمِ مثال ظاهر ساختند که نهالِ حیاتت
از پائے در افتاد و غنچه سدا گلاب سری دیوی جی در باغِ دولت و اقبال تازه تر شگفت
لهذا بطورِ اندرز و پند درویشانه میگویم که اگر زندگانی بکار داری زینهار زینهار خواسته پیش
آن گلاب جاوید بهار عنایت ایزدی رجوع آرے میان مسطور از فرط غرور پندِ فقیر را
بخیال نیاورده گفت که تا جان در بدن بود زینهار بکسے زینهار نیارم پس مسلح شده در سانجی
چهت رسیده چون گذرگاه از فوج ندید ازین رهگذر متوجه لشکر جگت سنگه اٹاری واله شد و
از ان میان سردار عطر سنگه کلال که قوتی بازوئے نبرد بود میان مقابلگی چست بسته شمشیر بر

تارک میان مسطور زد که ازان پارهٔ کندیل که بر سرش بسته بود بریده شد و قدری زخم بپوست
سر رسید انگاه میان بتمام غصه که پدرش را کشته بود شمشیر بعطر سنگه زده گفت اے فوترم
ساق این تیغ زنی نیست که تو زدی اینک ببین که همین لحظه ترا دو پاره کنم چون گفتن همان بود
و زدن همان بیک ضرب شمشیر از شانه تا شکم دو پاره کرده پس رانش را ورید بزمین
رسید و از معاینهٔ این حال هیچ یکے را طاقتِ تقابل نماند پس به تهور تمام بر سر سنگے نشسته
بجمال شجاعت حقه طلبیده تماکو کشیدن گرفت و نام حضور ممدوح بحقارت بر زبان آورده نعره زدن
گرفت که کجاست تا بهم نبردی درین عرصهٔ رزم زادمردی ظاهر گردانیم و کسے را یارای آن
نماند که او را زنده اسیر میکرد پس لشکریان شلک تفنگ کردند قضارا آن قضا رسیده
تیر تفنگ بر حلقوم خورد و جان بجان بخش بسپرد چون این سانح بسمع مبارک رسید بر کشته
شدن چنین دلیرے خاطرِ والا قرین کدورت گردید زیرا که مکنونِ ضمیر بود که او را زنده
گرفتار کرده بسرکار حاضر کنند و هم هم کفو بود پس هلاکت او باعث بسا تاسف گردید و دو بچهٔ
او یکے بسنت سنگه و دوم میان گوساهن در سایهٔ عاطفت پروردند و در زمرهٔ
نوکرانِ خود داخل ساختند چنانچه میان بسنت سنگه همین پورِ او تا حال هم بعهدهٔ کمیدانی
سواران سرفراز بوده القصه ازین خدمتِ نمایان سرکار بر حضور ممدوح انواع تفقدات
مبذول داشتند و چون سخن بدینجا رسید سر رشته بیان برین آورد که لختے از حالِ جوانمردی

بلند ہمتی و برخے از توکل و بخت آزمائی آن دلیر عرصہ خصم افگنی و عدو کاہی بر نویسم و نو ریسان
گلشن سرائے مضامین را تازہ سامان دہد کہ روزے حضور ممدوح در توقف یکماہ سی از مقام
قادر آباد بطور ایلغار بنا بر سیر و شکار بصوب بیابان عنانِ اشہبِ اقبال منعطف فرمودند
و سواران کہ ہمرکاب ظفر انتساب بودند گذاشتہ بنفسِ نفیس متوجہ سیر و شکار شدند مگر
میان بسنت سنگھ پور مہین میان ڈیڈو کہ حالش نگاشتہ آمد ہمرکاب نصرت اعتصام بود
چون مفاصلہ دور و دراز از ہمراہیانِ سواری خاصہ رسید بتقریبے سلاح از تن جدا کردہ بدست
میان مذکور داد و اعلام رفت کہ ای بسنت سنگھ پدر بزرگوار ترا من کشتہ ام در اینچہ بت
آنست کہ تلافی خونِ پدر گیر و چون اکنون من بے سلاح و از فوج جدا یم ازین کردہ کہ ام
فرصت ترا بہتر خواہد بود کہ عوض خونِ پدر از من نگیری میان مسطور را باستماع این سخن موئے
بر تن راست آمد و التماس کرد کہ من پروردہ نعمتِ ولی نعمی ام این کار چہ طور از من ظہور
آید پس سلاح انداختہ بقدوم ہمایون افتاد سبحان اللہ این جوانمردی و بخت آزمائی
کار اہلِ روزگار نیست اگر برابر ہزار توکل برطرازم رواست و اگر بقدر صد ہزار
دلیری و جانبازی بخوانم سزا ✤

گرفتاری اغرخان

از انجاکه راجه اغرخان مرزبان راجور بخدیعت و باطل نهادی که گذارده آمد با اعیانِ دولت و اقبالِ خدیو نامدار لاهور کز لکِ سیه درونی به رگِ خاطر زده داشت چون چترِ اقبال سرکار بر دیار کشمیر و اکثر سوادِ کوهستان سایهٔ تصرف افگند راجهٔ مذکور چهرهٔ شقاوت را بدیده احوال دیده سراسیمه وار راه فرار اختیار نمود و اگرچه در کوهسار بوهدل و خبهالی و امثال وغیره نهان ماندن خوب است اما زمینداران آنجا از دوراندیشی هائے زمینداران او را جا ندادند بنابران بصوبِ ناڑ جاگیر زبردست خان فیروجال شتافت و در این اثنا از حضور ممدوح بنابر گرفتاریش دستوری یافته بسراغ آن آوارهٔ دشتِ ادبار تعاقب فرمودند و از بیان همراهیان که قریب یک نیم صد کس بود اکثرے از طی طرقِ دشوار و کوهستان سنگ زار وره نوردی بسیار عاجز آمده همگی بیست و پنج نفر از قدم کشایان عرصهٔ تیز روی سعادت اندوز ملازمت بودند و چون نقشبندان ابداع جدول حکمرانی مهر و الاسری را که پیش طاق نگارخانهٔ آفاق می سازند نخست پیشانی اقبالش منور و مستضی میباشد که رقم تمیران صبح نفس بر آن آگاهی بخشند نظر بر آن چون نزولِ موکبِ اقبال در شاهده از منسوبات تهنه علاقهٔ راجور گشت خیرالله شاه ساکن آن مکان که جا بهٔ معرفت در تن و ناصیه

سعادت بیادِ آلهی روشن داشت شاخ خرمانی دردست و به نشهٔ عبادات سرمست بپای درختی

نشسته بود حضور ممدوح را دیده خندید و چون باعث تبسم استفسار رفت بگفت که بر

قدرتِ قادرِ بیچون متبسم شدم که در ذاتِ گرامی چه قدر کشاد مهمات جهانبانی و نظم و نسق

مقدمات حکمرانی ودیعت نهاده است **نظم**

پیشانیت از فروغ مندی | صبحِ دو جهان بسر بلندی
اقبال بجختِ تو هم آهنگ | هم چون مے ارغوان بیکرنگ

و بر فرازِ این کوه بر تر شده نظر فرما انگه املاک دامصار بنظر آیند شاهین اقبال بتصرف

آن بالکشا خواهد شد حضور جهانبانی آن گفتار را کلام درویشانه تصور بیده بوعدهٔ

اعطاء جاگیر ایما فرمودند و آن عارف گفت که پارهٔ زمینے دارم از دیره بازو اگر مکانِ

شاهده بر آن مزید شود بس است چنانچه سند هر دو جا را با و عطا یافت که تا حال اولادش

را واگذار است پس بر قلّه کوه فرا تر شده بجانبِ جموّن و کشمیر و کشتواڑ و تبّت نگاه

فرمودند - آری چون فروغ تائیدات ایزدی بمثال از ناصیه اقبال نور پروردگان خورشید

افضال برتابد اگر روشندلان کار آگاه بدان تفاول جویند چه عجب بقول **نظم**

آن خیالاتے که دامِ اولیاست | عکسِ مهرویانِ بُستانِ خداست
نورِ حق ظاهر بود اندر ولی | نیک بین باشی اگر اهلِ دلی

القصه راجه اغرخان تا چندے در ناڑ مخفی و متواری بود آخر کار زبردست خان مرزبان آنجا
از سطوت اقبال حضور خدایگانی عاجز آمده از دست قاسم بیگ زمیندار کنڈی که زیردست او بود
گرفتار کنانیده با اولیای دولت سپرد و بعد اسیر آمدن او لوای دولت و اجلال بصوب امرگڑھ
معطوف فرمودند ❖

جلوس حضور جہانبانی بر مسند حکمرانی ممالک جموں

از آنجا که سلسلهٔ انتظام کارگاه آفرینش وابسته بفرمانروائیست که بار عالم و عالمیان را ببازوے
تائید آلہی بسر گیرد و کار جہان و جہانیان بدستیاری خرد دوربین و دانش خدا آفرین سرانجام دہد
چار چمن گیتی از آبداری شمشیر ملک گیری او آب گیرد و چار بازار ستم و داد از تمیز خرد معامله فہم
او امتیاز پذیرد لہذا بمصداق این چون ذات مقدس آن سرو نوخیز چمن اقبال موثر آثار
مفاخر و معالی بود و استحقاق این منصب عالی داشت و فروغ جہانگیری از ناصیهٔ احوال
شان ظاہر بود و شکوه کشورستانی از پیشانی جلال باہر در عنوان جوانی و ریعان شباب بساکارنامه
که ناسخ کارنامہای رستم و افراسیاب باشد از ان فریدون فر کسوت ظہور گرفته و در آغاز طباشیر
دولت اکثر مقدمات عظیمه و مہمات فخیمه که حیرت افزاے دیدهٔ روزگار بود از ان تن و طن
جلوه شہود پذیرفته ازین رہگذر دل دانش گزین مہاراجه فرخ رائے برین اقتضا ساخت که

General Raja Sir Ram Singh, K. C. B., Commander-in-Chief, Kashmir Army and Honorary Lt.-Colonel in the British Army.

وفات ۱۸۹۹ء

چون خسرو گل این گلاب شگفته جبین را بسر بر زمردین حکمرانی جلوس دهد و مانند نورستان شقایق

و ریاحین خلعتهای زرین در بر پوشاند که هم نظام آباد صورت و معنی این زمین مردخیز از

پائمردی چنین خدیو آرایش پذیرد و هم رسم حق شناسی و انصاف ازین شگرف تدبیر

چون حق بمرکز قرار گیرد چنانچه روزی بطورِ امتحان آن دریا حوصلهٔ آسمان وقار با مردم

دیده مردمی و نور عین عین سعادت مندی راجه صاحب دهیان سنگه فرمودند که راجِ جمون

بایشان عطا می شود آن سعید کامل که دیدهٔ معنوی را کحلِ دیده وری مکحّل داشت و فضایل چارگانه

اخلاق که تیز روان عرصهٔ آگاهی را بدشواری فراهم آید مبدعانِ قضا و قدر در فطرتِ شان ودیعت

نهاده بود بجواب پرداخت که با وصف موجود بودن وجود اخوی بزرگ و مهین برادر که هم مستحق

و هم لایق است در آئین راجگان و رسمِ نیاگان درست نیست به که اگر سرکار چشم عنایت بحالِ

نیاز مآل دارند بمهین برادرم که در عمر و عقل از من بزرگتر است عطا فرمائید پس حضور ممدوح را

این معنی که از دل خواهانِ او بودند و در حقیقت پایهٔ سعادتمندی را بصد مرتبه می افزود بغایت

پسندیده گشت و از زمین و زبانیان گوهر آفرین و ثنا نثار آن سر سرورانِ نامدار و افسر

افسرانِ والا تبار گردید آری **بیت**

نه این ساقی نه این دور و نه این پیمانه میماند
مگر حرفِ مروّت در جهان افسانه میماند

الحاصل در ۹۶ شله در بارهٔ دز منگا میکه خسرو زرین کلاه آفتاب بصد آب و تاب برکرسی

جوزا نشست واز هر سو گرم بازاری طرب ونشاط پدیدار گشت آن خسرو شیرین کار بنا بر
گلگشت بجانب چک کاهنه شگفته کشائی رایات جهانتاب شده شهر اکهنور را که بر ساحل دریائے
چیناب بمفاصله چار فرسنگ از جموں دور است مخیم سرادقات عالیات فرمودند ودریای
کرم بجوش آمد لهذا فرمانِ جهان مطاع از منبعِ رافتِ شاهی بنامِ نامی حضور مهاراجه صاحب
بهادر که بعد اسیر کردن راجه اغر خان که حالش بالا ذکر شد در امر گڑھ مقر کوکبهٔ اقبال داشتند
شرف اجرا یافت که خود را بعتبهٔ علیه رسانند چون خدیو گیهانی در اکهنور مشرف خدمت سرکار
والا گشتند بساعتی سعید وزمانی حمید برلب دریائے چیناب زیرِ درخت جیه پوپته بروز سعادت افروز
چهارم ماه هاڑ آن درة التاج بختیاری را بر تختِ حکمرانی نشانیدند وجبینِ انور وپیشانی اقدس را
بدستِ مبارک از قشقهٔ زعفرانی نورانی فرمودند گویند خسروِ نامدار پنجاب در آنوقت
قشقه را از بالا بزیر کشید وکسی از ندماء عرض کرد که از زیر ببالا آوردن آئین است فرمودند
که ما بیخ نهال ایشان را بزمین نشانیدیم که تا دوام منغرس وپایدار ماند وهم همان روز راجه صاحب
سوچیت سنگھ را راج رام نگر والقابِ راجگی عطا شد وحضور جهانبانی عرض کرده بودند که حالا
دهیان سنگھ را عطائے القابِ راجگی وملک باقیست آنحضور فرمودند که اینها را راجه
راجگان فرمودن است سخن مختصر چون روزگار سلطنتِ این نور پرورد آلهی رونق پذیرفت
بهار جان طراوتی تازه از سر گرفت وجان ایام باد و بهاری در بر صفحهٔ روزگار چون عالم بهار

آب و تابے پدید آوردہ و از نشۂ نشاط خندۂ گُل و ترانۂ عنادل از دلِ جزو و کُل سر بر زد

نظم

بیا بلبل کہ گُل پوشید از نو رخت گلناری | بہ نوروزی نوا برکش ہوائی گل اگر داری
بنازم بخت سبز باغبانِ نوبہاری را | کہ کرد امسال در ہر گل زمین صد رنگ گلکاری
نگردارند عزمِ پای بوس داورِ یاور | کہ خوبانِ چمن صف بستہ چون نرگسان باری
بود تا صفحۂ خورشید از زیب از شعاعِ خط | کنند تا چرخ دائر بر سر این نقطہ پرکاری
نو آیین باد احکامِ جہانگیری بآئینش | مزیّن از فرامینش قوانینِ جہانداری

چنانچہ نقلِ سندِ رفیعہ عطیّہ شہریار لاہور این است ❖

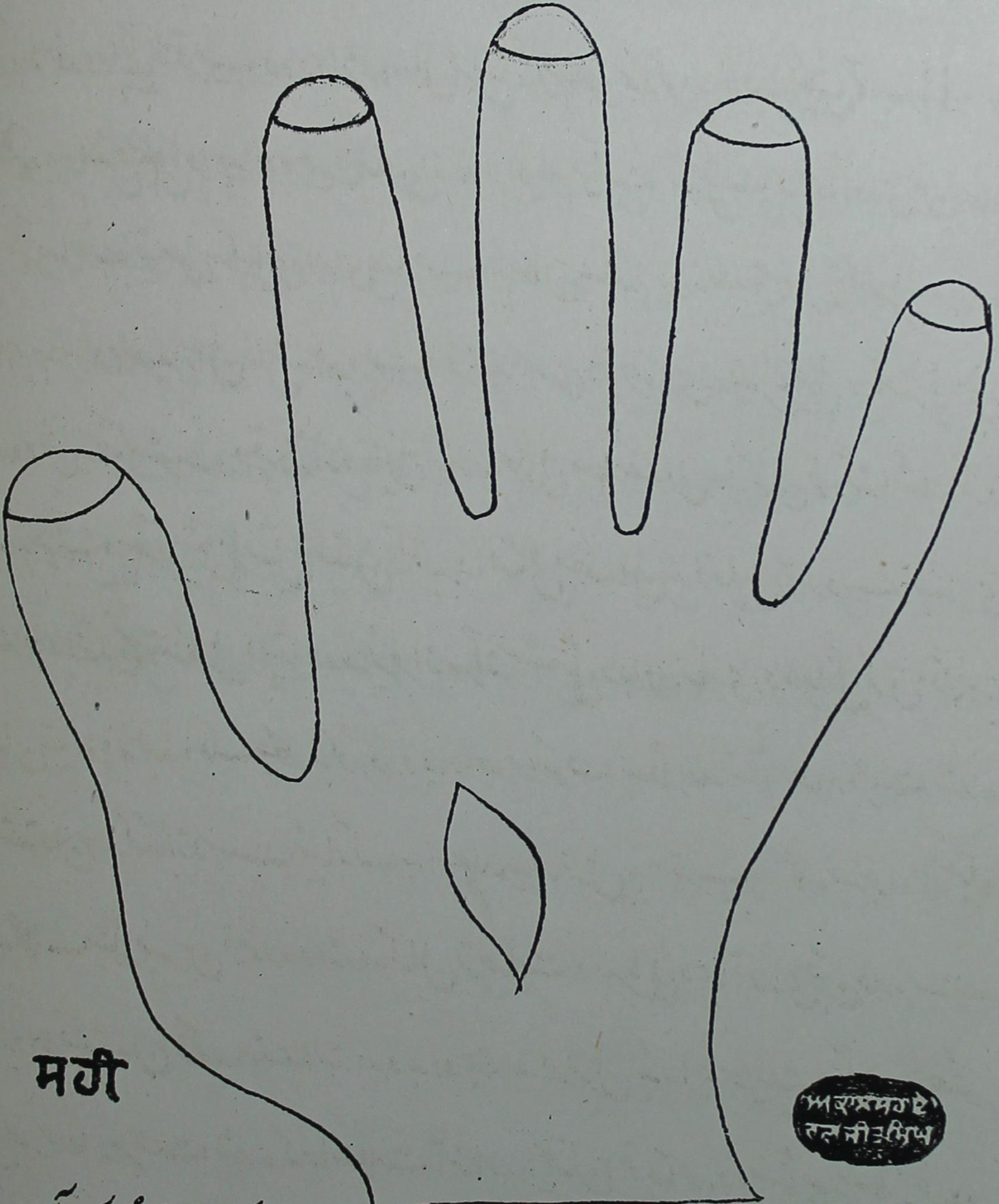

در این وقت فرخنده رخت از راهِ تفقدات و تلطفات راج ملک چکلهٔ جموّن که از آبای و اجدای
ملکُ موروثی و ملکیّت بزرگان او جلدیدار نرمل بدہ مقرب بارگاه سلطانی خیر خواه بلا اشتباه
راجه گلاب سنگه واو جلدیدار نرمل بدہ مقرب بارگاه سلطانی میان دهیان سنگه و راجه سوچیت سنگه بود

واز خوردسالگی که قریب ده دوازده سال عمر مشارٌالیهان بوُد که در جنابِ فیض آب شرفیاب
گردیده اند وهم ابا واجداء موی الیهان از قدیمُ الایام پشت در پشت در بجاآوری حسنِ خدمات
سنگھ صاحب فیاض سرگباشی ابوی صاحب ام مهان سنگھ جیو از صدقِ دل حاضر مانده بوُدندد
وهم هر سه او جلدیداران غاشیه عبودیت وفرمانبرداری وخیرخواهی وخیراندیشی وحاضرباشی
بردوشِ جان کشیده دقیقهٔ از دقایق نمک حلالی وجانفشانی ونوکری فروگذاشت نکرده
در هر جنگ ومعرکه مثل افتتاح ملتان وکشمیر واقتتال مفسدان بداندیش آنروے آب دریای
سندھ وافواج آمد کابل وپشاور وغیره از سرگذشتگی وجان نثاری ومردانگی فرق وتفاوت
بمیان نیاورده لهذا ملک چیکله مذکوُر دروجه راجه موصوف نسلاً بعد نسلاً عطا ومرحمت شده
وقشقه راج مذکوُر از دستِ مبارک به او جلدیدار نرل بدُ مقرب بارگاه خیرخواه بلااشتباه
راجه گلاب سنگھ مبُرهن فرموُده وازراه کمال توجهات ومهربانی وبجاآوری حسنِ خدماتت
سرکار والا قشقه راج ملک بندر الله دروجه او جلدیدار نرل بدُ راجه سوچیت سنگھ جیو از حضوُر
فیض گنجور عطا ومرحمت شده که حاصلات آنرا در باحتیاج خود آورده نسلاً بعد نسلاً میخورده
باشند وبخدمات وخیرخواهی ونمک حلالی سرکار والا سرگرم باشند که بفضل سری اکال
پورکھ جیو هر کس که از خاندان عالی شان سرکار فیض آثار خواهد بوُد بموجب همین پروانه حضوُر انور
بعمل آورده وجهی فرق وتفاوت نخواهد ساخت وهر کس که از پشت راجه هاے ومیان موصوف

بوده باشند کمرِ ہمت بستہ در نوکری و خیر خواہی و فرمانبرداری و نمک حلالی سرکار فیض آثار حاضر و رجوع باشند لہذا این پروانہ والا بصیح و پنجہ زعفرانی بدست مبارک مزین فرمودہ عطا شد تحریر بتاریخ چہارم ماہ ہاڑ ۱۸۶۹ پروانگی حضور *

ڈیرہ اکھنور بر لبِ دریائے چیناب

چون روزی چند برین بگذشت عساکر فیروزی اثر از اکھنور بجانب لاہور نہضت فرما شد و حضور خدایگانی بارک جموآن در آمدہ بزم طرب و نشاط را ترتیب تازہ و جشنِ عشرت و انبساط را بہار بے اندازہ بخشیدند و راجہ جیت سنگھ کہ فرزندان خویش را بحرکاتِ نالایق عاق نمودہ با ایشان محبت داشتے از دستِ خویش قشقہ راج بآن عاق مرکز سلطنت و فرمانروائی داد و حق بمرکز قرار گرفت ہمان روز رسم اخذ دوار وکہ از ہر در و دیوار و در و پیہ باج گرفتن معمول بود از دریا دلی معاف و مرفوع القلم فرمودند *

احوال جنگ ٹہیری

ہنگامیکہ سردار عظیم خان خیال شورش عظیم در سر و گلیم فتنہ و فساد بہ بر کرد خسرو کامگار لاہور ہشت ہزار تن از مردانِ کارزار و جوانانِ پیکار بسر کردگی شاہزادہ شیر سنگھ و حضور

خدایگانی و سردار هری سنگه و سرداران سندهانوالیه و اٹاریواله مامور مهم فرمودند تا لشکر جرار
راه سپار شده بر دریای اٹک پل بست و از دریا گذشته در خیرآباد ورود آورد و بروز دیگر
بکنار این روی دریای لنڈه المحاذی قلعه جهانگیرا رسیده چون از آن سو معاندان فراهم آمده
بزدن گلوله تفنگ سنگ راه جنود نصرت آهنگ شدند تا سه روز لشکر فیروزی اثر در انجا
متوقف بوده آخر کار به تسخیر قلعه مذبور کمر همت بر بسته و تخته چوب بر کشتی ها مفروش کرده
از دریا عبور نمود و سردار هری سنگه که آثار جلادت و شجاعت عیان داشت از کمال تهور و
دلیری با بهادران کارزار و محاربان ظفر شعار چون دریای محیط موج زن گشته بر قلعه
مسطور حمله آورد هرچند محصوران باند اختن تیر تفنگ گره حسرت از دل کشودند و در مجادله
و مقابله تیز دستی نمودند اما پای ثبات شان بزخم تیشه کوه شگافان فرهاد فن از جا رفته سر استحکام
حصار از ضرب افشانی توپهای صاعقه بار سرگرم صداع انهدام گردید و ابواب قلعه
متعلقه بکلید نیزه و سنان باز و دست تسلط و تغلب بر حال قلعگیان دراز گشت
و از انجا بهادران ظفر یاب بفتح و فیروزی به لشکرگاه معاودت نموده بمکان اکوڑا بکنار این
روی دریای لنڈه نشیمن کردند که درین اثنا قریب چهل هزار کس از غازیان شهامت
اندیش و مجاهدان تهور کیش بر جای مرتفع آن روی دریای لنڈه که آنرا ٹهیری میگویند
چون ابر سیاه پدید آمده مستعد جانبازی و مرتکب هنگامه طرازی شدند و از یک طرف

سردار عظیم خان معه پانزده هزار تن بعزم پیکار در آمده این طرف دریا لشکرگاه ساخت و نیز
خلیفه سید احمد که بانیٔ عناد و مغویٔ جهاد بود افغانانِ غزا شعار را بتحریک جهاد و فساد ساخته
با جمعے غفیر و انبوه کثیر بمیدان جنگ شتافتن آوازه کرد لهذا شهباز عظمت شهریار لاهور
برین صید عظیم و معرکهٔ فخیم تاخته خود بذات متوجهٔ آن جهات شدند و بفحوائے دریافت
جمعیتِ مخالف از پیشگاهِ خدیو نامدار بنام شاهزادهٔ والا تبار و سردارانِ با وقار ایما رفته بود
که دست از پرخاش باز داشته طریق مراجعت سپارند و قورچ آسا که نخست پائے پس
کشیده باز دوبده می آویزد طریقِ جنگ روا دارند چنانچه چون شاهزاده موصوف از رجعت
و معاودت از سرگردگانِ لشکر مصلحت جست حضور خدایگانی که برزانت رایٔ و رصانت
خرم از همگنان پایهٔ امتیاز داشتند باز نمودند که ازین حربگاه اگر شاهزادهٔ والا پایگاه پای
پس سازد بیگمان قدر و منزلتِ خویش در بازد پس سزاوار آنست که **فرد**

یا مرد وار در پے همت دهیم سر   یا بر مراد بر سرِ گردون نهیم پا

سخن مختصر لوای اجلال شهریار لاهور بدان سو گرائیده جنود صف شکن و عساکرِ دشمن
فگن بمحاصره تهیری پرداخت و نائرهٔ جدال و قتال اشتعال یافت دست برد مردان نبرد
تبِ لرزه باندامِ گردانِ لشکر فگند و صدائے توپهای اژدر دهن پیامِ رحلت بگوشِ
غازیان مرد افگن رساند گویند چون عرصهٔ حرب و ضرب بامتداد کشید خسروِ کامگار را

ترددی بخاطر پیچید که آیا باین همه ستیز و آویز مخالف را گزیر ندیده هنوز دشمنِ عظیم آن روی دریا مستعد و در قفا است خدا نخواسته اگر لشکرِ مخالف از هر جانب رو آورد لاجرم کار از دست خواهد رفت بنابران از سمندِ خوش عنان فرود آمده جبین نیاز بدرگاه قادرِ بی نیاز بفرسودن گرفت و راجه صاحب دهیان سنگه از معاینه این حال و تشویش خاطر خدیو با اجلال بکمال جلادت از شبدیز فرود آمده بیگمان به پیش روی قشون بفرازِ پشته فراتر شده حکمِ یورش دادند تا دلیرانِ فوج خالصه قوی دل بوده تیغ آخته بر لشکرِ مخالف تاختند و ازان سو غازیانِ نور و کین شکرِ همت بر میان بسته و دست از جان بشسته دست بگریبان شدند سبحان الله عجب هنگامهٔ کارزار پدیدار گشت که تن ها بی سر و سر ها بی تن بر خاک و خون غلطان و شعلهٔ قتال و جدال از هر سو آتش فشان بود هر تخمیکه در زمین جانهای دلیران از مهرهٔ تفنگ کاشته شد جز بار اجل ثمری و هر خدنگی که بخلش بخون نشست غیر از خون ریزی اعدا بری نیاورد راجه صاحب سوچیت سنگه هم با برادرِ نامدار خود شریک کارزار بوده اشهبِ مردی را بمیدان خصم افگنی جولان میداد و جبهٔ حال بگلگونهٔ جوانمردی گلگون و روس اعادی چون بختِ واژونِ مخالف نگون ساخت گویند از پیشگاهِ شهریار بمقتضای الفتِ دلی و عنایتِ جبلی براجه صاحب دهیان سنگه که در عین محاربه بودند ایما رفت که دست از مصاف باز داشته کلفتِ جنگ بر خود نه پسندند که وجودِ شان عزیز تر است مگر او شان بجز تدبیر معاندان

معاودت را مناسب نداشته بند قبای را لحاظ رفع تشویش ضمیر منیر فرستاده عرض کردند که
تا ترکشان را به عرصه فنا نکشم هرگز دل بر معاودت نه نهم چنانچه بهادران نصرت شعار آب
شمشیر آبدار تشنه کامان بیدای عداوت را سیراب فرمودند و مهرهای تفنگ وجود اعدا
را از شدت مستی خلاص نمودند یعنی تا آخر روز آن کبوتر نهادان که بر بام مهتری آشیان داشتند
تمام طعمه عقاب صمصام خون آشام شدند و نام شجاعت و مردانگی را بر صفحه روزگار باقی گذاشتند
و راجه صاحب بفتح و فیروزی معاودت فرمای خدمت شهریار شدند و از جمله نامداران
عساکر خالصه که درین معرکه در راه وفا جان عزیز را در دادند و با نائل جانبازی ابواب سعادت
اخروی بروی خویش برگشادند فولا سنگه نهنگ بود که در انطفا شراره شر و شور حساد اشرار
کار ابر مدرار و سیلاب بهار بروی کار آورده جان شیرین درباخت تفصیلش اینکه چون شهریار
هنگام شقه کشائی این ناحیت او را باعث گونه تمردی و شوره پشتی که در وجود داشت در وزیرآباد
گذاشته بود و چون ازین جنگ بگوش آن نهنگ آهنگ رسید بید رنگ پلنگ آسا بجست
آمده بحکم شهریار با چند سوار شامل بزم کارزار گشت و بحضور خدیو نامدار رسیده عرض کرد - که
چون مردم افغان جهاد و غزا را شعار خود ساخته آماده مردن و مرتکب بجان سپردن شده اند
ما را نیز از طرف خالصه شهید بودن است این بگفت و سنان دشمن کاهی را برافراخت و خود را
در لشکر مخالف در گذاشت و بقول فردوسی

بیت دریدو برید و شکست و ببست   یلان را سر و سینه و پا و دست

نایرهٔ تیغ زنی و نیران خصم افگنی را از کرهٔ نار بلند تر گذرانید و در عین مصاف تیر تفنگ خورده شربت اجل چشید و شهید گردید چون سخن بدینجا رسید گوئیم که حضور خدایگانی مع شاهزادهٔ شیر سنگه و جنود قاهره بجانب دیگر بمقابلهٔ فوج سردار عظیم خان لوای استقرار افراخته بودند دلیران لشکر مثل گلاب و نرائینه و امر سنگه مزبی بچالاکی و چابکدستی شبانه یکمنزل کشتی از دست مخالفان کشیده آوردو از غرایب سوانح اینکه سردار موصوف فوج خود را کشتی های نشانیده بنابر اعانت غازیان تهیڑی فرستادن خواست قضارا بحکم داوریا ور و شهنشاه بحر و بر متواتر کشتی ها مذکوره آب فرو رفت لهذا سردار مسطور این معنی را از تائیدات اقبال خدیو همایون فال و آثار و اثر گونی طالع خویش دانسته غریق لجهٔ حیرت گردید و واهی وار دل باخته بجز فرار چارهٔ کار و ساحل نجات ندید و شبانه مال و اثقال خویش را گذاشته راه کابل پیش گرفت گوئید کسی و اثر گونه او را خبر رفتن فوج سنگهان بنا بر گرفتاری قبایل ایشان داده بود که موجب مزید تزلزل بنیان ثبات او گشت سحرگاهان که سالار کواکب بر خنگ نقره گون افق بر نشست و ماه که سر گروه سپاه شب بود تاب مقاومت نیاورده بیتابانه سپر انداخت بنظر نظارگیان در آمد که سردار عظیم خان هزیمت را فوز عظیم پنداشته خایف و خاسر بجانب کابل برگشت و ماهچه لوای فلک سای خسرو گردون کلاه آفتاب مثال

عالمتاب وظلمت زدا گشت چنانچه بعد فتح و فیروزی خسرو کامگار عنانِ معاودت بصوبِ
پیشاور معطوف فرمودە تا بست ۲۹ و نه روز حوالی آنجا مضربِ خیامِ فلک احتشام بود ❊

احوالِ تسخیر قلعه سمرته

ازانجا که پیوسته همتِ همایون بانصرامِ مهمات خورد و بزرگ مصروف بود در سنه ۱۸۸۱ بکرمی تسخیر قلعه سمرته که متصل علاقه پهڈ و بحوالی کوهستانِ رام نگر است پیش نهاد خاطرِ والا گشت چنانچه بادیوان صاحب امیر چند جد بزرگوار راقم شگرفنامه کنگاش فرموده بچندین از میان ها دلپته و بیر پوریه و زمینداران گرد نواح و قریب دوصد نفر جوانانِ نبرد آزما عنانِ عزیمت بدانسو بر انگیخته منزلِ اول در سرویٔن سر قیام فرمودند و از انجا در مانسر و از مانسر در بهزا ورود سرادقِ جلال گشت و در انجا قریب یکهزار کس مردانِ کارزار جمع آمده علمِ اقبال بحوالی قلعه مذکور سایه نزول افگند گویند فرتوت زنی بعمرِ نود سالگی بمعسکرِ والا رسیده چشمانش که بفرطِ پیری کم بصارت بودند بکحل الجواهر دیدار انور منور ساخته نگاهی شگرف نمود و بر تسخیر قلعه بشارت داد و چون ازو استفسار رفت بگفت از زمانِ ماضی یاد دارم که بسیاری از مشهورانِ جلادت کیش بر گشادنِ این حصار کمرِ همت بر بستند و بعرض پانزده روز تا اینجا میرسیدند که موکبِ همایون بحرکتِ اول نزول آورد آری باین دلیری و جلادت اگر کوهِ الوند باشد

ازجا توان بُرد چه جائے این حصار است الحاصل چون فضای حصار معسکرِ اقبال گشت عساکرِ منصوره

شه بخش گردیده در مورچال مقرر شد چنانچه وسط محاذیِ قلعه خود بذات و در مورچل میسره میان

لعبه سنگه کمیدان و دیوان سنگه بطرفِ میمنه سجادی رائے و ساون سنگه همیال قرار گرفتند

شبا هنگامیکه شاهِ انجم بمورچالهٔ شفق نشست و لشکر کواکب حصارِ فلک را محاصره گرفت

آن دانای تدابیر اقلیم کشاهی بصلاح صوابدید به تبدّل لباسِ دارچینی فام که قلعگیان را انتظ

نیامدی بعد مرورِ دو ساعت از شب نزدیکِ فصیل قلعه رسیده بر تیاری سلامت کوچه ها و

نزدیک بُردن مورچال اهتمام فرمودند و اگرچه از بالائے قلعه تفنگها سر شدند اما چاه کنان تیزدست

به حفر و نقب عرض پرداختند زمین را حفر ساخته بهادرانِ سعادت کیش در نشیبِ آن ها من گزیده

و خاک توده ها پیش رو گذاشته مستعد کار شدند و همچنان مورچال دیگر نیز بپای قلعه در رسید

چنانکه تمام شب از جانبین آغازِ جنگ و بارانِ تیر تفنگ بود صبحگاهان که سپه سالارِ خورشید از حفرِ

مشرق برون آمد و سپاهِ شب چون بختِ عدو سرنگون شد رای جهان آرای قرار یافت

که اگر در مورچال نشسته جنگ قایم شود مبادا کار بطول کشد بهتر آنست که اسباب و آلات

قلعه کشاهی فراهم کرده حمله آور شویم چنانچه حکمِ والا به تیاری نرد بانها نافذ گشت و میان گلاب سنگه

دلیته معه سه چهار صد جوانانِ قوی بازو بریدنِ درختها و فراهی شاخها که پُر کردنِ خندقِ قلعه

بکار آید شتافته اندک زمانی اسبابِ پریشانیِ مخالفان جمع ساخته بفرمان والا قلعگیان

را به نعره‌های مردانه و غرّشِ دلیرانه که باعثِ تزلزلِ بنیانِ معاندان باشد اطلاع کردند اگر
جان بکار دارند قلعه را بگذارند ورنه بتائیدِ آلهی قلعه را برکشائیم و قتل نمائیم گوئید قلعگیان از
سر انجام یافتنِ اسبابِ قلعه کشائی دانستند که حصار در دستِ عساکرِ قاهره و جنودِ باهره
در اُفتاد اکنون پای ثبات افشردن خود را بخاک و خون سپُردن است عرض کردند اگر پیمان
موکد شود اموال و اثقال بغارت نرود و زرِ مواجب عطا گردد بی دیر درنگ دست از جنگ
برداریم و قلعه را بدلیرانِ عساکرِ نصرت آثر بسپاریم چنانچه میان کشن سنگه و لهنه سنگه و گلاب سنگه
برائے وثوقِ عهد پیمان درونِ قلعه رفته قلعگیان را بحضور حاضر آوردند و لوازم معهود بعمل
آمده میان کشنا بر تهانه داری آنجا مامور گشت و رایاتِ عالیات بجانبِ جموّن معاودت
فرمود چون اطلاعِ فتح بسمعِ عالیه سرکار رسید بفرمان والا رام سنگه علیی پوریه را که حاکم سابقه
بُود قلعه مسطور تفویض یافت بعد ازان که راجه صاحب سوچیت سنگه از سرکار بحکومتِ رام نگر
سرافراز گشتند قلعه مذکور معه رام کوٹ و سابقه بتصرفِ شان در آمد ❊

احوالِ جنگِ سیدو

از ثقات چنان بسمع در آمده که سردار بده سنگه سندانوالیه چون دید که شهریارِ پنجاب بیمار
بمرضِ صعب گرفتار است بارادهٔ تسخیرِ قلعه گوبند گرّه خیالِ نادرست بسر کرده از لاهور بطور

ایلغار عازمِ آن طرف گشت و در تاریکی شب مُتّصل فصیلِ قلعه در آمده بدین حیله که ورُودِ موکبِ اجلال خسروِ لاهور است بر کشودنِ باب قلعه آواز داد لاکن از قلعگیان که در حصارِ حزم و احتیاط بُودند جواب شُنید که تا آفتاب از حصارِ افق بطلُوع نیاید کشودنِ در صورت نمی بندد و پس توقف را مصلحتِ کار ندیده بے نیل مرام برگشت و از ناکردنی او بسمع علیه رسید و آن حضور با وصفیکه از سترِ کار سردار ندبور علمی بهم سانیدند جُرمش بنظرِ عفو و صفح محو فرمُوده بدین آمدند که برمهم اندفاعِ افاغنه بسوی پیشاور را مأمُور فرمائیند از انجاکه سردار مسطُور از ناکردنی خویش نادم و منفعل بُود و خود را سزاوارِ عفو نمیدانست حکمِ والا را از توفیقاتِ آسمانی شمرده بجناحِ استعجال عازمِ پیشاور گشت و جماعه افغانان که از مور و ملخ بیش بُودند بسرکردگی خلیفه سید احمد سرگروهِ فرقه مجاهدین و سردار یار محمد خان و سلطان محمد خان و پیر محمد خان سرداران بارک زئی که تارکِ استکبار افراشته داشتند بمقابله اش در آمدند و سردار مذکُور پایِ ثبات را مستحکم داشته از چگونگی آنجا بموقف عرضِ شهریارِ لاهور رسانید چوُن حضورِ خدایگانی بلدهٔ جموّن را مضربِ خیام داشتند فرمانِ واجب الاتباع شرفِ ورُود یافت که بهر زودی که ممکن باشد خود را بمدد و اعانت سردار بده سنگه رسانند چنانچه حضورِ ممدُوح بے آنکه در جرائم بنا بر رخصت روند بطورِ ایلغار متوجّه آن ناحیت شدند و چوُن قبل از ان در جهلم عساکرِ منصوره بسرکردگی دیوان صاحب جدِ بزرگوار راقم این شگرفنامه فرود بُود او شان را شامل و عزت همرکابی بخشید و عنان عزیمت

به اولکای پیشاور و یوسف زائی معطوف فرمودند چون سردار صاحب هری سنگه از حسن ابدال
بدر یافت تاخت افغانان بر حضرو باراده غنیمت شهر و قتل ساکنان آنجا معه چند سواران سرداز ابای
کوس شجاعت و جوانمردی را نواخته چون شیر غرّان که بر رمه در آید بر مفسدان شتافت آورده بود
در مقام مسطور دوچار شدند و بصوابدید یکدیگر نخست عزم سرزنش مفسدان یوسف زائی در
خاطر بود که یک بیک تحریر سردار بده سنگه رسید که اگر در اعانت ما تهاون روا دارند ما را زنده
نه انگارند چنانچه فشون مخالفان شبخون بر فوج بده سنگه زده بود مگر سردار مذکور بمردی تمام
بمقابله در آمده پای همت را مستحکم داشته بود و حضور ممدوح چهره که مردی و مردانگی را
افروخته داشتند معه سردار هری سنگه صاحب بر این مهم لوای عزیمت برافراشتند چونکه ازین
حال بحضور شهریار گردون اقتدار اطلاعی بهم رسید فرمان قضا جریان بنام سرداران نامدار
که عبارت از راجه سوچیت سنگه صاحب و سرداران اتاریواله باشد نافذ گشت که بعجلت
تمام تر خود را بمدد سردار مذکور رسانیده بمدافع معاندان کوشند القصه چون بحوالی موضع
سیدو نزول موکب اقبال گشت و چون فوج مخالف بیشمار و لشکر سرکار قلیل در مقدار
بود که از ده هزار تجاوز نداشت لهذا اصلاح وقت اندیشیده خاربندی گرداگرد ڈیره
تجویز فرمودند و در مقام گدڑگلی که کوهستانیست صعب گذار قریب ده هزار تن افغانان
یوسف زائی فرود آمده بعد یک نیم پاسی از شب که در حقیقت خال چهره سیه بختی

مخالفان بود آن کوته اندیشان از بدمستیٔ خویش برائے انهدام پلِ اٹک همت برگماشتند تا راه عبورِ مرور
مشهورانِ لشکرِ فیروزی اثر ورسیدنِ لوازمات مسدود گردد و قلعگیان اٹک از فرطِ هوشیاری
توپهائے لشکرشکن را سر کرده در حفاظتِ پل اهتمام تمام ورزیدند و فردائ آن شب بعد چاشت
حضورِ ممدوح فوج را در انجا گذاشته بهمراهی سه صد تن سوارانِ جنگ دوست بنا بر مدافع
مخالفان متوجه آن طرف شدند و از آن سو ده هزار کس افاغنه برائ مقابله از قلعه کوه فرود آمدند و
حضورِ ممدوح که آبِ صمصامِ مردانگی و تابِ شمشیر جوانمردی بودند کثرت معاندان را هیچ بخیال
نیاورده بپوشیدنِ لباس و خوردنِ تریاق که عادتِ معهود بود مصروف ماندند و از ان بعد بسواریٔ
اسپ قطره زن میدانِ مصاف شده درمیانِ فوجِ مخالفان مانند غضنفرِ غرّان در آمده عرصهٔ نبرد
را آرایش بخشیدند که درین اثنا سردار صاحب هری سنگه زره پوش بکمال جوش و خروش معه چند
سوارانِ نبرد کوش شاملِ هنگامه پیکار شده بحضورِ خدایگانی فرمودند که مرا چرا اطلاع نکردند و اکنون
حکم چیست جواب رفت که بالائ کوه جماعتِ مخالفانِ زور آزماست چون گفتن همان بود و
جستن همان که سردارِ موصوف چون برقِ خاطف بفوجِ مخالف در آمد و میدانِ شجاعت و
جوانمردی را طرفه رونق بخشید و از جانبین شعلهٔ مصاف مشتعل گشت و زور بازار گشت
وخون گرمی گرفت معرکهٔ گیرودارِ سخت رو داد و مقابله و مقاتلهٔ عظیم اتفاق افتاد اکثرے را آبِ
زندگانی ریخته آمد و بسیاری بمیدان وغا جان نثار شدند چون میان گلاب سنگه سلانهیه که مصاحبِ

حضورِ ممدوح بود و پیار سنگه مناس و دیگر مشهوران جنگجو در راهِ وفا جان فدا ساختند و اکثری
چون جهنڈا سنگه نهنگ مجروح گشتند و تیرِ تفنگ باستینِ والا نیز رسید مگر بعصیانتِ ربانی
و تائیداتِ آسمانی بخیر گذشت آخرِ کار مشهورانِ عساکرِ منصوره را چهرهٔ فتح و نصرت برافروخته
آمد و روی مخالفان گرد آلودِ خجالت گشت تابِ شمشیر گذاری بهادرانِ نیاورده بر فرازِ کوه فرار
شدند و در آنوقت سردار عطر سنگه سندانوالیه نیز آمده شامل و شریک پیکار گردید و حضورِ جنت
آشیانی بفتح و فیروزی شبانگاه بروشنیٔ مشاعل عنانِ مراجعت بسوی ڈیره معطوف فرمودند و
تا عرصهٔ پانزده روز در موقفِ مسطور از جانبین زور آزمائیهاء مردانه و چپقلشِ رستمانه بوقوع
می آمد و فیمابین اسبابِ حرب ترتیب می یافت گویند که فوجِ افاغنه از صد هزار افزون
بود که بهر طرف بجز مردمِ سیاه روزگار و سیاه لباس بنظر نمی آمد و فوجِ خالصه کم از هشت هزار
معامله دانان شمار کرده بودند ازین رو سرداران نامدار و سرکردگان لشکرِ جرار بمجلسِ کنگاش درآمده
برین تجویز کردند که فوجِ معاندان بسیار بلکه بیشمار است باید که در دیوارِ غار بمقابلهٔ مخالف دوچار
شویم مگر سخن قرار نگرفت ناچار همه ها متفق الرائے شده از حضورِ خدایگانی استصلاح کردند که
چون میانِ مایان ایشان بشرفِ نسب و کمالِ حسب ممتاز اند درین امر هر چه مصلحت باشد
ایما کنند آن دانای تدابیر بزم و رزم فرمود که گرچه فوجِ مخالف بیشمار است امّا اگر درونِ
دیوارِ غار محصور شدیم از چار سو بگیر مخالفان درآمده از قلتِ آذوقه آخرِ کار لاچار خواهیم

گشت بهتر آنست که اعتصام بحبل المتین توکل کرده در میدانِ وغا صف آرا شویم و سنگر را به پشتِ
خود داشته از مردم علمه و اوانی در وگذاریم و بصف قلب پلٹن ها و توپخانه قائم کرده آید و
بمیمنه و میسره سوارانِ بسر کردگی سردارانِ نامدار ایستاده جویای وقت باشند و تا معاندان
به پرتابِ تیر نرسند کسے بشتاب زدگی از اندازه قدم بیرون ننهد و هرگاه مخالفان بپرتابِ
تیر در آیند یکبار وار توپ و تفنگ از توپخانه و پلاٹن سر گردد و چون از وارِ اتواپ گونه
تشتّت بفوجِ مخالف رو دهد همان دم محاربانِ عساکرِ مشهوره و سوارانِ میمنه و میسره تاخت
آرند و اگر خدا نخواسته غلبهٔ مخالفان باشد بازدرونِ دیوارِ غار در آمدن مشکل نیست چنانچه
تدبیر حضور ممدوح بهمه سردارانِ نامدار پسند افتاد و بامدادان که لشکرے فراوان از افغانان
با توپ و تفنگ و اسبابِ جنگ از دور نمایان شد و عساکرِ منصوره بمقابله اش شتافت
و توپ و تفنگ از جانبین سر شد قضارا توپ سردارانِ اٹاری واله از چرخ فرو افتاد
و بدیدنِ آن جمله مخالفان بدانسو حمله آوردند و بهادرانِ پرخاش جو مبارزانِ افراسیاب خو
عرصهٔ نبرد را آراسته جنگ باٰلاتِ جنگ کشودند و یلانِ یلان صولت از کمال شجاعت
سرهائے مخالفان را مانند گو بضربِ ضرب زن از میان ربودند عرصهٔ هیجا بلمعانِ پلارکِ
دلاوران آرائشی گرفت و معرکهٔ جانفشانی از خنجر گذاریِ دلیران پیرائشی پذیرفت
هنگامهٔ تیغ افشانی دگرگون بود و ساحتِ زمین از خونِ جنگ جویان گلگون **نظم**

سپاه از دو رویه بر انگیختند   چون رودِ روان خون همی ریختند
هوا پر شد از نالهای خدنگ   ببارید گرز و بنالید سنگ
بزخم اندرون تیغ شد لخت لخت   بلرزید دشمن چو شاخِ درخت

آری دریائے کارزار در جوش بود و توپهائے اژدر دهن در خروش شناوران بحرِ شجاعت بهر طرف دست و پا زدندے و تیز دستانِ جدل دو دستکشهای سخت بروئے کار آوردندے بیرقهای سفید و سیاهِ معاندان مانندِ بالِ مرغان از دور نمایان بودی و صمصامِ آبدارِ بهادران چون عقاب خون نوشان نعشهای شهیدانِ مسافرِ عدم در آندم بدم در شنا بودند و دست و پائے مردگان مانندِ ماهی در دریا بیت

چگویم ازان جنگ در آن کارزار   که یک شمه نتوانم از صد هزار

سخن مختصر از لشکرِ مخالفان بسیاری کالای زندگانی را بگردابِ فنا دادند و کسانیکه ماندند آبروی ریخته گریختند و فوجِ خالصه تعاقب آنها نمود سردار صاحب هری سنگه و راجه سوچیت سنگه صاحب از همه پیش مقدمة الجیش شده دادِ مردانگی دادند هرچند حضورِ ممدوح مانع آمدند که تعاقبِ مفروران بعید از احتیاط است لاکن سود مند نیفتاد چنانچه در موضع سید و چند هزار جوانانِ یکدل پای ثبات افشرده بمقابله ایستادند و حضورِ ممدوح بمورِ اندیشهای مدبرانه فرموده بودند که از چار سو بمحاصره دیده نباید پرداخت و طرفی با آنها باید

گذاشتند مگر متهوران خالصه را که عنان اختیار از دست رفته بود هیچ فایده نبخشید و افغانان

فرد سعدی را **فرد** وقت ضرورت چو نماند گریز ❊ دست بگیرد سر شمشیر تیز ❊

به ثبوت رسانیده در جنگ و جدل تقصیری نکردند و در محاربه و مجادله امری فرو نگذاشتند

میدان رزم گاه طرفه افروزشی یافت و طوفانِ سربازی بکمال اشتلم برخاست چنانچه از افغانانِ

نبرد دوست هیچ یکی جان بسلامت نبرد و از فوجِ خالصه نیز بسیاری راه عدم پیمودند آخر الامر

بشکل تمام دیده مسطورتهٔ تیغِ خالصه گشت و اکثر سواران نامدار و شجاعانِ عرصهٔ پیکار بکار آمدند و

دبدبهٔ جوانمردی و مردانگی را یادگار گذاشتند و از غرائب آنکه از طرفِ مجاهدین سید گودڑی

در آن معرکه شربتِ شهادت چشید و سگی همراه داشت گردِ نعشِ او گردیدی و هیچ کسی را بسوی

آن لاشه نزدیک شدن ندادی و بزبانِ بخشیدهٔ نظارگیان بر بختِ ... همچنین هشت روز بیخورد و

خواب بسر برد و جان در وفاداری پرورندهٔ خود سپرد **بیت**

سگ صلح کند باستخوانی ❊ ناکس نکند وفا بجانی

گویند این محاربهٔ عظیم چهاردهم ماه پهاگن ۱۸۸۲ روی داده شگفت افزای اهلِ روزگار گردید ❊

تفویض شدن کانِ نمک واقع پنڈ دادن خان و دیگر ممالک

از انجا که سلسلهٔ انتظام کارگاه آفرینش وابسته بفرمان روائی بیدار مغز بود که کار جهان و جهانیان را بنیروی

کمال آگاهی سامان و سرانجام و مدو چار بازار رتق و فتق مهمات مالی و ملکی از شعشعهٔ عقل و هشیاری فکر و رویت او رونق یابد همتش بر آبادی خراب آباد و دلها مقصور باشد و طبیعتش بر جمعیت شهرستان جانها مجبول و مفطور بود

نظم

همین نه جانور از دین و داد تا جوران ٭ با من و عیش گراید بزیب و فر گردد

به نوبهار عدالت و مدز سنگ گیاه ٭ گیاه نخل شود نخل بارور گردد ٭

فروغ عدل مه آن اثر بروی زمین ٭ که خاک سنگ شود سنگ سیم و زر گردد ٭

چه مصداق این معنی احوال سعادت اشتمال آن نونهال چمن اقبال است که چون عوائد ممالک پنڈدادنخان و بهیره میانی و قادرآباد و ڈنگی خصوص شدنی تکسار از نارسائی عمال که در عمالی و حالی امتیازی نداشتی نقصان پذیرفت وخرابی رعایا و برایا علاوه بران روی داد و در آغاز سال ۱۸۸۱ بکرمی از پیشگاه خسرو لاهور طغرای فرمانروای ممالک مذکوره بنام حضور خدایگانی شرف رفعت یافت که والا دید لیاقت اعلی الیشان تفویض و تسلیم شده چنانچه حضور محتشم الیه بنفس نفیس در آن ناحیت شقه کشای رایت اجلال شدند چون کثرت دزدان و قطاع الطریق در آن ملک بود اکثری پامال و برخی اسیر حبال سطوت قهر سلطانی شدند و رعایا را به تفتیش حال و پرداخت احوال حضور ایشان آسوده حالی بهم رسید اراضی غیر آباد زیر کاشت کشاورزان در آمد چنانچه نقل سند عطیهٔ شهریار لاهور که بابت بیباقی حساب ممالک مسطور مسطور است نگاشته کلک راستی شعار میشود و در سال ۱۸۹۰ یکهزار هشتصد و نود بکرمی ملک جهلم و روتاس و در سال ۱۸۹۳ یکهزار هشتصد نود و سه بکرمی ممالک گجرات داخل ممالک مفوضهٔ حضور ممدوح گشت و کشت زار امید ساکنان آنجای مطر او سرسبز شد ٭

۱۷

محاصل

جمع تحویل مقرب بارگاه خاص الخاص راجه گلدب سنگه جی

ابتداء اسوج ۱۸۸۹

عہ لکھہ

ایک لاکہ ۱۵/

اسپ قرہ ۱۰ راس، گاومیش ۲ راس، شتر ۱۵ راس

بقایا حساب گذشته اسے بیہاکہون ۱۸۸۹

ایک لاکہ ۱۵/

اسپان قرہ ۱۰ راس

حال

عہ لکھہ

۱۹/

کھلک

لسـ ـه

لکھه
سمت ... گاؤمیش اسپ قرقه طشت سے
۹ ... رس رس تک

وات نقره سشترال

معامله
لکھه
۱۲

تعلقات ابتداء از صلح ... الی ...
لکھه ۱۳
لکھه ۱۴

سایرات پنڈ دادنخان منڈی ... دادنخان اصناف
کھہ آلو خوشاب ۹ — بھیره ۱۲ — ۱۰ — کبان سکه — لکھه ۱۳

موافقه ... — تعلقه ساله — تعلقه ... — معامله — فروعی
۱۴ ۱۰

جھنگ ۱۴ — حدلوت روکو ... وھور ۸

کھوکھه ۶ — دفعه لکھه
... ۱۰ ... ۶
... ۸

۱۸ ثور ۸۹ آقا نو بلگویان قلعه دهنی ا نے فصل ۸۹ ۱۲ | لرتحویل حاکم شاه ایزبانی هفت هزار روپیه هند بابت هشت ... حساب ... شاه ... و غیره

...

حسب الارشاد آئین حضور انور

سبزان

۸ ثور ۸۹ از ذرایعه لنگر ضیافت حضور انور | دفعه

کارداران منشی ... | ۹ ثور ۸۹ از ورود ارموجه ... و غیره کسان ... بالمد ... از ... لنگر ... باقی

تعلقات

[illegible]

دلستران

زر قیمت ستران — مرتضی کیسنگه خدمتگار

ماہ نیت — بیوی — حافظ سرکار

گنگا سنگه — رتن سنگه

راہ ملت — دیپ

فروغ مہرہ و غیرہ

لالہ بیگم

کاو خسر — رسبان کرم

ضیا فتیابگ — فرخ

والیان نفرع — کشت

المات — ممسا

مرتضی

کشور مہرانہ وشت انی مہر خور

ربا

۲۰ گلگہ ۱۸۹ — ۱۸ ارگلگہ ۱۸۹

فارابار — ساحہ کرمون

ماروبیہ

ازقرار لکسنار

تخویل بصورت وصر بیلے سلم

رسید اهـ بابت ماه سال ۱۸۸۹

سابق و حساب گذشته

دفعه

رسید مهری و ۱۹ بابت ماه سال ۱۸۹۰ دفعه رسید مهری و ۱۶ بابت ماه

مهری معرو

نقدی مهری معرو

۱۴

۱۲

تنخواهات وغیره

[illegible]

تنخواهات

[illegible]

موسومه راجه ... از بابت ... للله بخشد مهر بردار ماهر ... [illegible]

قلیاهای چپوقدارهای سلطنت ... [illegible]

اسبان کره ها ... [illegible]

وقفه ... [illegible]

ظرف ... [illegible]

عرب بار پارچه ... ودیات ... [illegible]

مفصله و بات ... [illegible]

خیمه ... رنگریز ... [illegible]

کاوور ... باغنده ... [illegible]

... [illegible]

قیمت شتران ... [illegible]

رسوم سردار جوند سکه ... آبین ... [illegible]

... موقوف ... [illegible]

قلیانهای کوه ... [illegible]

متفرقه ... [illegible]

[illegible]

اسب ... گاو و میش ... [illegible]

شتران ... [illegible]

اضافه

[illegible]

اسب ... گاو و میش ... شتران ... [illegible]

دو

۲۷ بهادون سنه ۱۸۹۰ دیره سالم باغ

[illegible]

تحویل برعه مورث مصر حساب

[illegible]

عطا باب راجه [illegible]

[illegible] خدمتگار

از [illegible] بنام لاله [illegible]

[illegible] دفتر

[illegible]

دو

بالخیر

اہلکاران دفاتر معلی ہمین مفاصله ملاحظه ثبت نشانها کرده بعینه بموجب مهر نشانی درج

کتاب بعمل آرند. تحریر بتاریخ ۲۷ ماه بهادون سنه ۱۸۹۰ بروانگی حضور

ڈیره مبارک انبرتسر سالم باغ

آمدن امیر دوست محمدؐ و تسخیر پیشاور

درزمانیکه رایاتِ جهانکشای اقبال و اعلامِ فلک فرسائی جاه و جلال خدیو نامدار در مستقر الریاست لاهور نزولِ اجلال داشت کارپردازانِ بهار چارچمن گیتی را چون صفه ارم بیاراستند و نقشبندانِ فروردی دامانِ روزگار از گلهای بوقلمون رشکِ نگارخانه مانی و بهزاد ساختند بیت

چون گلِ آتشی بفصلِ بهار ـــ سُرخ گردید برگ برگ چنار

اعنی سال یکهزار و هشت صد نود و یک بکرمی آغاز نهاد و درین عرض بعرضِ شهریار رسید که امیر دوست محمد خان والیٔ افغانستان با فر وافر لشکری ساز داده بداعیهٔ نبرد برآمد و تفصیلش اینکه چون پیشتر سردار هری سنگه که متکفلِ گیرودارِ آن سواد بود به تسخیر پیشاور دست تغلب کشوده بود از اثرِ آن امیر صاحب موصوف خیالِ عناد بسر کرده با جمعی کثیر و جمی غفیر و گروهی پرانبوه و اتواپ کوه شکوه بنا بر تسخیر ممالکِ پیشاور همت برگماشت شهریار بدریافتِ این معنی چترِ اقبال بدانسو برافراشت و چون گوجرخان مستقر سرادقِ اجلال گشت سردارانِ نامدار و نامدارانِ والاتبار مثل حضور خدایگانی و سردار هری سنگه صاحب و راجه صاحب سوچیت سنگه و سردارانِ سندهانوالیه وغیره گلگونِ پیشروی را گرم عنان ساخته بفاصله ربع فرسنگ از پیشاور فرود شدند و مخالفان تدبیرے اندیشیده جوی آب را که کشتِ حیاتِ لشکریان سیراب بود سرِ آب ساختند یعنی

از بالا راهِ گذرِ آب جوئے باڑہ بستہ آب را بجانبِ دیگر انداختند و لشکر خالصہ را از قلّتِ آب
کار بجان و کارد باستخوان رسید چون این معنی بمسامعِ شہریار لاہور در آمد در انتہاضِ اعلامِ
نصرت انجام بسرعتِ تمام با جمعیتِ معدود اقتضا فرمود و بورود آنجا بہ تجسّسِ آب زمامِ اشہبِ
فلک رکاب گرد و جوار بگردانیدہ بہ قلاوزیِ بختِ بیدار و مرحمتِ حضرتِ دادار بیک
حرکت بر آبِ دریائے باڑہ متصل لشکر امیر دوست محمّد خان مضربِ خیام فرمودند و منشورِ
واجب الاتباع بنا بر استحضارِ تمام سرداران نامدار شرفِ نفاذ یافت کہ ہمہ اردوئے
معلّٰی حاضر گشتہ بملازمتِ علیا شرفیاب باشند و چون چنان گشت رائے جہان آرائے
بر آن قرار گرفت کہ ہر سحر علیمۂ فوج با کرّ و فرّ کہ آوازِ نائے و غریوِ کرنائے ہیبت افزائے صفِ
مخالف تواند بود بملاحظہ در آید چون سخن بدینجا رسید گویم کہ سردار سلطان محمد خان و پیر محمد خان را در ان
کوچک امیر صاحب چون از دبدبۂ لشکر و شکوہِ عساکر شنیدند خواستند کہ بوساطتِ حضورِ
خدایگانی استدعاء ملازمتِ شہریار نمایند چنانچہ وکیل اوشان بخدمتِ حضورِ ممدوح حاضر
آمدہ خواہشِ سردارانِ مسطور بنا بر ملاقات گزارش ساخت لہذا حضورِ جہانبانی از گروہِ معاندان
پرواہ نکردہ بہ قلبگاہِ عساکرِ منصور فراتر شدند و سردار سلطان محمد خان بوساطتِ جبّار خان
از آنطرف بملاقات آمدہ غبارِ عناد بہ نسیمِ مصالحت دور ساخت و چون حضورِ ممدوح بہ تعلّگیریِ
او پرداختند از اختلاجِ دلش دانستند کہ نقدِ حوصلہ باختہ است الحاصل سردار مسطور را اندیشہ

غوبش مشرفِ استیلام شهریار ساختند و خدیو نامدار حکم ملاحظه و مشاهده لشکرِ قاهره و جنودِ باهره که

غریدنِ کوسِ رعد آسا پای استقرار مخالف در هم کشیدے و درخشیدن تیغ صائقه بازبنیان

حوصلهٔ اعدا از هم پاشیدے فرمودند العقبه از آمدنِ سردار موصوف براین قرار گرفت که سردارِ

مذکور با فرزند امیر صاحب و چند سواران نطاقِ ارادت برمیانِ جان بسته در خدمتِ شهریارِ

لاهور حاضر ماند و ملکِ پیشاور و ڈیره غازی خان که قدیم از ایشان بود معاف و واگذار باشد و

چند تا اسپان و شمشیر و فواکه بطریقِ باج سال بسال مقرر باشد گویند سردار هری سنگه را این سخن

خوش نیامد و بگفتهٔ او تجویز مذکور قرار نگرفته اندازهٔ قید کردن سردار سلطان محمد خان در پیش

بود که حضورِ ممدوح را ازین معنیٰ دریائے غیرت بجوش آمد و بحضورِ شهریار عرض کردند که ما راهم

همراهِ سردارِ مذکور در مجلس فرستند والا چونکه بازوئے او بدہرم گرفته آورده ام رخصت

فرمائید چنانچه چون سردارِ مسطور را رخصتِ مراجعت بخشیده آمد به لشکرگاهِ خود رسیده از چگونگی

انجائی به امیر صاحب حالی ساخت شبانه امیر صاحب ممدوح بیکبار دل از دست دادِ عنانِ

رجعت بصوب کابل بگردانید و چون ازین ماجرا شهریار لاهور اخبار رسید از انجا که تادیبِ

سرکشان و کیفرِ غوغا طلبان مدنظرِ عالی بود یک چند موجبِ کلفت گشت و بر زبان گذشت

که شکاری بدست افتاده بود افسوس که از پنجهٔ مبادرت گریخت لهذا بحضورِ ممدوح ایما

رفت نوعیکه دانند سردار سلطان محمد خان را که در اصل وارثِ ملکِ پیشاور است از امیر جدا

کردہ بحضور حاضر کنند کہ از رتق و فتقِ مہماتِ این ملک خاطر جمعی حاصل گردد آرے چون

کارکنانِ ابداع زمامِ مہامِ سلطنت بدست حضورِ جہانبانی سپردہ بود دراین اثنا فقیر عزیز الدین

صاحب کہ بطریقِ سفارت آمد و رفتِ آن سواد داشت خفیہ بگوشِ حضورِ ممدوح رسانید کہ سردار

سلطان محمد خان فلان جا زیر سنگی نشستہ بود و میگفت کہ اگر صلاح باشد مشرفِ خدمتِ

شہریار باشم ہمانا حضور ممدوح این معنی را از تائیدات غیبی وانستہ بموقفِ عرض شہریار لاہور

رسانیدند و بہ وثوقِ شرائط او را حاضر آوردہ موردِ اشفاق و الطاف کنانیدند و شہریار بعد

انتظامِ مہماتِ این سواد فراغ یافتہ بصوبِ دار الخلافہ لاہور زمامِ مراجعت معطوف

گردانید و بوساطتِ حضور ایشان کوہاٹ و دوآبہ و ہشتنگر از مضافاتِ پیشاور و کنجاہ

بطورِ جاگیر سردار سلطان محمد خان و پیر محمد خان و سید محمد خان مقرر گشت و رہائش در شاہدرہ

جواز گرفت ✦

ذکر گشتہ شدن جوہرِ شمشیرِ شجاعت گوہرِ دریائے سخاوت سردار ہری سنگہ جی صاحب

درہنگامیکہ سربازانِ لشکرِ ربیع بترک و تازِ قشون دی بپرداختند و قمری و فاختہ از جوششِ

جنون از چپ و راست سرِ شوریدگی برداشتند و مرغانِ چمن چون جیوشِ دشمن خبط دماغ یافتند

و شگوفہ و نسترن بہوائے فتنہ و آشوب چون نافرمان از فرمانِ خسرو گل برتافتند بقول ؎

موجِ گل و طوفانِ بہار است شنیدیم | بلبل کہ ہزار است نزار است شنیدیم
رخسارۂ گل کآئینۂ چشمِ جہان بود | از دورِ فلک زیرِ غبار است شنیدیم

اعنی سالِ یکہزار ہشت صد نود و چہار بکرمی آغاز نہاد و در افتتاحِ این سال در ماہ بیساکھ وزیر محمد اکبر فرزند امیر دوست محمد خان والئ افغانستان طریقِ مبارزت و منازعت سپردہ بمقابلہ قلعہ جمرود کہ ترصیص کردہ سردار صاحب ہری سنگھ بود و بنام فتح گڑھ اشتہار داشت مبادرت نمود و از دلیرانِ قلعہ چون ازین معنی بہ سردار صاحب موصوف کہ در پیشاور قیام داشتند اطلاع رسید بیکمان عرقِ جرأت و جلادت آن شقہ فراز لوائے مقاتلت و یکہ تاز میدانِ مجاولت بفرمان آمدہ بمقابلہ و مدافعِ لشکر افاغنہ رایت افراز میدانِ نورد گشت و بموضع ہتکال فرود آمدہ سحرگاہان کہ سپہ دارِ روز با خنجرِ عدو سوز از مطلعِ خاور بر آمد سردار نامدار بدان جا جرار پیشتر شتافت و گروہِ افاغنہ مصلحتِ پیکار اندیشیدہ قریب پنج صد سوار در پے فوجِ سردار با وقار شد و جمعیتِ باقی بر پشت کریوہ علی مسجد منتظر در کمین ماند گویند سردارِ نامدار ہر چند از چند روز رنجوری داشت مگر از فرطِ جلادت کہ در نہادش انباشتہ بود بمجرد دیدن سوارانِ مخالف بے اختیار شدہ شمشیرِ شجاعت بر آہیختہ خود را در صفِ مخالف ریخت و سوارانِ مذکور بہ روباہ بازی در پیش گریختہ فوجیکہ در کمین بود از پس در آویخت تا کہ دلیرانِ لشکرِ جانبین بہم پیوستند و از چکاچاکِ تیغ حملہ یکدگر بر شکستند از غریو

توپِ دشمن کوب دلہا پُر آشوب گشت و از دودِ تفنگ بیدرنگ ہنگامہ بر آشفت **نظم**

دلیرانِ شیر افگن و پیل تن ٭ چو انجم بمیدان شدند انجمن

صدائے شترغو بر آمد بچرخ ٭ سرِ شیرِ گردون در آمد بچرخ

سردار صاحب موصوف کہ لجۂ شجاعت در جوش داشت و عرصۂ گیر و دار در خروش چون شہریر ثریان آویز شہہائے سخت بکار آوردہ بر مخالف عرصہ تنگ ساخت و در عینِ جنگ تیرِ تفنگ خوردہ مجروح گشت چنانچہ جوانانِ کارزار کہ بہمراہی سردارِ نامدار شریکِ کار بودند برداشتہ بیخبر از مخالفان درونِ قلعہ بردند و سردار رہان سنگہ کہ فرزندخواندۂ سردار موصوف بود بحزم و دانائی درونِ خرگاہ داشتہ مرفوعِ خویش بحضور شہریار مشعر این واقعۂ اندوہناک عرضداشت ہرچند آن مسافر عالم قدم روز دوئم ازین خراب آباد کوسِ رحلت بکوفت و رقمِ شجاعت و مردی را بر صفحۂ روزگار گذاشت مگر سردارِ موصوف سامانِ اکل و شرب ہر شام و سحر درونِ خرگاہ می برد و مردمان را ازین سانحۂ ہولناک آگاہ نکرد تا لشکریانِ جرار را عنانِ اختیار و حوصلہ یکبار از دست نرود و مخالف تاب و توانائی نہ پذیرد و ہمچنان بہ ثباتِ تمام پائی استحکام فشردہ مشغلۂ مصاف را گرم داشت چنانچہ از نایابی آب قلعگیان را کار باضطراب رسید مگر بفضلِ مفضلِ حقیقی در آن شب بارانِ رحمت فراگرفت و کشتِ مرادِ تشنہ لبان سیرابی تازہ پذیرفت و دانستند کہ عنایتِ باری دریای وجوئی اُمید بہ آبیاری است سخن

مختصر چون عرضیِ سردارِ مسطور بحضورِ شهریار رسید از حضّارِ دربار کسی را یارای آن نشد که ازین قضیهٔ نامرضیه بحضورِ سرکار عرض کند ناچار فقیر عزیز الدین صاحب بعرضِ حال پرداخت چون براین مقال رسید زبان لال کرده و شهریار را دل بدرد آمده دانست که آن دشمن شکار میدانِ کارزار جانِ عزیز را درباخت همانا از سنوحِ این سانحِ سخت اندوهناک بوده اشکِ غم از دیدهٔ پُرنم گریست و راجه صاحب دهیان سنگه بمشاهدهٔ این حال رخصت نخواسته عزم آنسو اورا مصمّم ساختند و بطورِ ایلغار بمعه همراهیانِ معدود عنانِ عزیمت را برافراشته معه راجه سوچیت سنگه صاحب بنهضتِ آن صوب نمودند چون در مقام روتاس نزولِ خیامِ جنابِ ایشان گشت رای سجاده رای که مرد مشهور و جویای پیکار بود همردیفِ عساکرِ اقبال شد و هر روز شصت شصت کروه منزل طی نمود چون بادِ صبا که موجبِ شگفتگیِ غنچه‌هاست در پیشاور رسیده چون قبل ازان لشکریانِ ڈیره جمعدار صاحب خوشحال سنگه که در آن ناحیت بود از بیمِ جانِ عزیز جرأت پیش رفتن نداشته ورودِ مقدمِ ایشان را از تائیداتِ غیبی پنداشته زیاده از محصورانِ نبردآزمای خوشحال شدند و رجمنهائی ماتحتِ لارنس صاحب فرانسیس نصیبهٔ همرکابی حاصل کردند و هرگاه ورودِ موکبِ اقبال متصلِ قلعهٔ مسطور گشت مخالفان تابِ مقاومت در خود ندیده ره فرار را اختیار کرده بدرهٔ خیبر درآمدند و حضورِ خدایگانی که قصبهٔ چنیوٹ را مستقرِ رایاتِ عالیات داشتند بمجرّد ورودِ فرمانِ شهریارِ لاهور شب و روز کرده متوجه آنصوب

گردیده شاملِ عساکرِ فیروزی اثر شدند و چندے بنا بر تعمیرِ قلعهٔ مسطور که سابق عمارتِ خام
داشت مکث در آنجا اتفاق افتاده بعد ازان نهضت جوانب یوسف زئی که گردِ فتنه و فساد را
برانگیخته داشتند پیش نهاد گشت و راجه دهیان سنگه صاحب طرفِ لاهور زمامِ مراجعت
معطوف فرمودند هر چند حضورِ خدایگانی بایشان اشاره کرده بودند که سکانِ ممالکِ پونچه و
علاقه باغان خیالِ شورش در سر دارند بطرفِ ملکِ مسطور جهتِ انتظامِ مهام رفتن ضرور است
امّا ازانجا راه معاودت فرمای لاهور شدند و از مقدمِ حضورِ جهانبانی چون مقامِ خیر آباد شد مفسدانِ
تیره شعار از اردوے معلّی چند قطارِ شتر دزدیده بردند مگر میان صاحب اودهم سنگه
بمجرد آگاهی برین حال صمصامِ جوانمردی را بر کشیده و میدانِ مردانگی را فراخ دیده با چندے
از دلاورانِ پیکار پسند و دلیرانِ نصرت مند یکبارگی بارگیِ همت را گرم عنان ساخته پیاپی
آنها شتافتند و بمسافتِ پنج کروه در تنگنائے کوهسار آنها دو چار شده شرارهٔ مصاف را
بلند نمودند تا که بمفسدان دزد پیشه تفرق رو داد و میان صاحب موصوف قطارِ شتران باز آورده
از حضورِ ممدوح موردِ تحسین ها شدند و چون موکبِ اقبال از دریاے لنڈه عبور کرده در میانِ
یوسف زئی ورود آورد زمینداران مواضعات میدانی طوقِ اطاعت بسر کرده حاضر آمدند
مگر بعضے مردمانِ کوهی بر والا شکوهی خیال نساخته مانند کوه پای عناد و فساد را قایم داشتند
لهذا حسب الامر قضا قدر اکثرے از سرکشانِ گردن فراز بسزاے پاداش رسیدند و خانهای

بسیاری بآتشِ غضب سوختہ آمد کہ تا دیگران از ہیبت لرزیدہ جبین استکبار بزمینِ اطاعت سُودند
وہمان روز بعد گذشت یکنیم پاسے از شب کوکبہ دارانِ دولت واقبال بنا بر تدارک فتنہ شستان
پنجتاران عزم فرمُودہ تا بر آمدن سہ ساعت روز در آنجا رسیدہ ہنگامہ پیکار را گرم فرمُودند چنانچہ
اکثرے را از طپانچہ وشمشیر رخسارۂ فنا سُرخ گشت وبسیارے را داد بار ہزیمت در اُفتاد خانہاے
شان بآتشِ قہر سوختہ شد واموال منال بدستِ بہادران در آمد وچُون از انجا فراغ کُلّی حاصل آمد
باسعادت واجلال بجانب دریائے لنڈہ معاودت فرمُودند وقضیۂ شورانگیزیِ شمس سیاہ
بخت بسامع علیہ رسیدہ داعیۂ نہضتِ آنسواد جزم فرمُودند وچُون راجگانِ گکھڑ کہ عبارت
از شادمان خان ومدد خان وغیرہ است ظاہر را با باطن ہمرنگ نداشتند وحضُور خدایگانی از
باطل نہادی وضدیتِ ایشان آگاہ بُودند خیال گشت کہ اگر درین موقع کہ گرد فساد بالا تر
است سر شورش بردارند ہمانا انتظامش مشکل گردد لہذا اگر فتاریِ شان منظورِ خاطرِ والا بوُد
از آنجا کہ مسطوریان بہ شکوہِ دلیری ودلاوری ممتاز بوُدند احدی را یارای آن نشد ناچار بالانجام
این کارِ دشوار بدیوان صاحب والدِ بزرگوار راقم این شگرفنامہ سپردہ آمد ودیوان صاحب
ممدوح درین تدبیر جویای وقت بوُدند کہ راجگانِ مسطور را کہ ہر یک از ان چُون شیر نیستان
است چسان زندہ گرفتار کنم قضا را راجگانِ مذکور سلاح پوش نزدِ ایشان در آمدہ طلبگار
رخصتِ خانہ شدند وآن یگانہ زمانہ بہمتِ رستمانہ وتدبیر فرزانہ درحضُور خویش اوشان را

گرفتار کردو دراجگانِ مسطور در مقابله و مقاتله بجنابِ ایشان تقصیر نکردند امّا بصیانتِ آلهی محفوظ ماندند و حسب الایمای واجب الاتباع اوشان را همچون فرستاده خود مسافتِ سی کروه را بپاے پیاده دریک روز طی ساخته در حضورِ جهانبانی رسیدند و محفوفِ عنایاتِ سلطانی شدند گویند حضورِ ممدوح بودند ایشان از جاے برخاسته بجمالِ عنایت بغلگیر فرمودند و گوناگون مرحمت بحالِ شان مبذول گشت ٭

مقدمہ شمس نملکحرام تنبیہ و تادیبِ سرکشانِ نافرجام

بردانایانِ رموزِ انفس و آفاق و خرده پژوهان در براعتِ طاق آشکار و هویدا است که شرِیرِ تیره درونی که از سیرتِ زشت و بدوضعی آموده باشد چندانکه از گوناگون توجهات خسروان همایون منزلتش افزون گردد همانا بر مراتب بدآهنگی او برافزاید و ذاتِ بدگوهری که از بدکرداری و زبون شعاری اندوده بود هر قدر از بوقلمون تلطفات نامداران درجه قدرش بلند شود هرگز از کجرو بها بر راهِ راست بازنیاید و اگر بهرا نطفای شرارهٔ شورشِ بدخصالان و خسران مآلان بجز قهر و سیاست باسلانِ عادل و قلزم مهابت قهرمان پادشاهان عدل شامل اشتلم ننماید بگمان کران تا کران از آسیبِ فتنه گران هیچکے نیاساید و براهلِ عالم از آزارمندی زیستن گران باشد ازین رو معدلت پژوه حقیقی در هر دورے دادگری را

که شجاعت بصفت متصف بوده باشد بنا بر شق بطون و قطع ایدی اعادی و ستمگران و قلع و قمع

بنیانِ فتنه پروران بر گزیند تا سرکشان را از باد افراه سرزنش سرنگون گرداند و مظلومان را از

چنگِ ستمِ ظالمان وا رهاند توضیح این مقال و تشریحِ این اجمال اینکه چون خسرو لاهور

از فرطِ عنایت علاوه ملک چهبال که بعد گرفتاری سلطان خان در جاگیر راجه صاحب دهیان سنگه

مقرر گشته بود ملک پونچه در نوکری پلٹن براجه صاحب مسبوق الوصف بخشیدند دیوان کشن گوپال

که از طرفِ حضور خدایگانی بر انتظام مهامِ جمون مفتخر بود و جبهِ حالش بنور رساکاری و بردباری

منور راجه صاحب از حضور ممدوح درخواسته قامتش را بقبای تفویض انتظام پرگنه

پونچه پیراستند و ساکنین و قاطنین از حسنِ سلوکش عذب البیان و رطب اللسان شدند

مگر شمس نام شخصے از زمینداران پونچه که ظاهر را با باطن همرنگ نداشته و سرشتش از

شرارت انباشته بود عیاری و طراری را طراز خود کرده شیوهٔ شیواز بانی بکار آورد تا آنکه

راجه صاحب دهیان سنگه بر سخنانِ آن فتنه سرشت اعتبار فرموده اورا در زمرهٔ ملازمان

منسوب فرمودند بعد چندے که جامهٔ هستی دیوان مذکور قبا گردید و جهت انجام کارِ آنجا

دیوان دلبلغ رائے مقرر و متعین شده چون شمس خدیعت آگین در کمین مانده در خلا و اختفا

سخنانِ پر خدع و افترای مخترع بسمع راجه صاحب میرسانید رفته رفته اثمارِ اشجارِ اسمارش پخته

و سخنهای دروغِ بیفروغش پذیرفته شدند و بنام دیوانِ دلباغ رائے قلمی رفت که اورا در

تمشیتِ امور شامل دارد و گویند حضرت ممدوح بعقلِ خداداد و رای مال اندیش اطوارِ ناپسندیده

از صفحه اعمالش عیان دیده براجه صاحب فرمودند که باری شوره زار از آبیاری بغیر خس و خار

باری نیارد و از مردم فرومایه جز اضرار کاری نیاید نگهداشت این چنین متضمنِ خطر است و در

پرورشِ این ضررِ عظیم در نظر **قطعه**

ز بومِ شوم توقع مدار این همای	طمع مدار که گنجشک فعلِ باز کند
چنین که پایه مفسد بلند شد چه عجب	که دستِ فتنه بهر جانبی دراز کند

اما راجه صاحب از اطوارِ شنیعه آن عاطل از وفا غافل بوده زبان بوصفِ حسن

ارادتش کشودند القصه شمسِ وخیم العاقبت از معادِ کار نیندیشیده و از سزای اعمال نترسیده

بمجرد رسیدن پونچه غبارِ فساد برداشته سکان آن حوالی را سرکش و هیوان ساخت و

متحفظانِ قلعه را بلطایف الحیل بدر آورده مصدرِ آثارِ فتنه و شر گردید بعضی از محافظان

از بیمِ آن سراسر خذلان قلعه را خالی گذاشته رفتند و آن بد روزگار سیاه درون قلعگیان را

گرفتار ساخته بخورانیدنِ ممنوعاتِ کیشِ هنود و بعقوبتِ نامعدود متالم و معذب نمود و درِ

شقاوت و وخامت بر روئے خویش کشود چنانچه میان چین سنگه سکنه هنسالی را که به تهانه داری

آنملک پایه افتخار داشت به کید و حیل گرفتار کرده بجبر در تاکل و تشارب با خود شامل کرد۔

و از جفاکاری نا عاقبت اندیشی عورات حامله را شکم چاک کرده بچه های آنرا از بطون برآورده

بخاکِ خون در آویخت و خاکِ شقاوت بر چهرهٔ روزگارِ خود ریخت و اسیران را که بدستِ آن
بدروزگار گرفتار آمده بودند میخ آهنی در گوش و چشم کوفت صرف قلعه پونچھ که در آن میان
میان بشنا استقامت گزین بود از تصرفِ آن مخسور خالی مانده چون شرارهٔ شرارتِ او
موقد و خراب آباد فساد موکد گردید عرایضِ میان بشنا و دیوان دلباغ رای و نیازنامه
راجه صاحب متضمن این اختلال در هنگامیکه موکبِ اقبال حضور ممدوح بعد فتح و نصرتِ
پنجتاران از پیشاور مراجعت فرموده بود بملاحظه اشرف در آمده موجب تلاطم بحرِ غضب و
طغیان قلزم سیاست گردید و عزمِ جزم بر هدمِ بنیان آن وخامت شیم مصمم گشت
و فرمانِ قضا جریان بنام میان صاحب او دھم سنگھ که از مهمِ پنجتاران مراجعت کرده بودند
لمعه صدور افگند که در کوتلی استقرار ورزیده در فراهم آوردن لشکرِ جرار جد و جهد وافی بکار
آرند چنانچه وزیر زور آور سنگه کلهوریه و میان لعبه سنگھ مع لشکرِ نصرت پیکر و مرزبانانِ
نامور در خدمت میان صاحب حاضر آمدند که بدبدبهٔ آمدِ ایشان پای جرأتِ فتنه پردازی
آن وخیم العاقبت سست گشته دست از محاصرهٔ قلاع برداشت و چون مقامِ کهوته مضربِ
خیامِ حضورِ جهانبانی شد بعضی اسباب و اسپان در آنجا و برخی در بیول گذاشته عسکرِ ظفر اثر
بپای پیاده در شعابِ صعب گذار و طرق و شوارع دشوار بجناحِ استعجال قطره زن
گردید و از دریای جهلم براه اوین که در آنجا حصاری در کمال زرانت بپا کرده بودند در

کشتی عبور کرده مکان منگ مخیم شادروان جاه وعظمت فرموده پنج شش یوم اقامت
گزیدند وحصارے بغایت حصانت در آنجا مرصوص گشت ودرین عرض عرضیٔ آن فرومایه
بدرگاه فلک پایه باین مضمون رسید که باحضور در آویزش بسانِ سایه ام چندان که درگرفتنم
تگاپو کنند ناگریز پیش پیش رمیده باشم هرگاه مراجعت کنند دنباله وتعاقب نگذارم
بملاحظه آن بحرِ غضب سلطانی به طغیان درآمد وتاکید تمام بنام میان صاحب ودیوان
دلباغ رائ وغیره حکم نافذ نفوذ یافت که از کوٹلی کوچیده بر باغیانِ طاغی تاخته وبحر ذخار
جنود منصوره متموج ساخته خس وخاشاکِ فساد نمک حرامان بے باک پاک وازسنان
خاراشگاف نهادِ آن سراپا ناپاک چاک سازند ووجود ناپاک طینتانِ شرارت ناک
بخون وخاک درآمیزند وهرکه نافرجامان خیانت تخمیر اسیر گردد بحضور رسانند وبنابر اسیر
کردن مقهوران دوش وگردنِ مبارزان بطیلسانِ تفقدات وحمایلِ توجهات زیبا ومحلی
گردد وهمچنین بفوج مویده هرکابیٔ امر جلیل القدر صادر گشت چنانچه عسکر ظفر آهنگ
کلنگ وار شتافته وعقاب صفت پر وبالِ استعجال بهم ساخته بچنگلِ جوانمردی درشکار
عصفورسیرتان صعوه نسب پرداختند ونهنگ تفنگ وپلنگِ تیغ را درشکارِ ثعلب
خدیعتان تیز چنگ نموده مردان جنگ سنگ تفرقه بجال مخذولان بیچاره ونگ انداخته
آئینه صمصام را ابرفشان روس مخنوران پر ریو ورنگ زنگ زدوده بخونِ شان گلرنگ

ساختند هر که زنده به بندی می آوردند بحضور پرنور بی تاخیر و درنگ در منگ میرسانیدند و هر روز
معدودی از بدنهادان و خامت اطوار زنده گرفتار کرده بسزای اعمالِ بدِ خویش مبتلا ساخته
دست پای شان به تیشهٔ تبرداران قلم می ساختند و اگر روزی مردم کثیر از متمردان شامت
اندود بدست مبارزانِ شهامت آمود در کمندِ بندی می افتادند از انجمله چندی را موجود
میگذاشتند که مبادا فردا فردی اسیر نگردد و در معاهدهٔ سیاست که بر ذمهٔ همت فرمان فرمایان عرض
عین است بعین مردم قصوری رو نماید و روزی ملی و سنر علی سودن که رفیق طریق فساد شمس
بدنهاد و مفسد رشر و فساد بودند بدستِ مبارزانِ پیکار گرفتار آمدند قامتِ هر دو را بسرا
پای سرخ دیبای سلخ پوست از سرتاپا لعل گون گردانیدند چون پوست ملی سودن تا بسینه
مسلوخ گردید رمقی از جانش باقی بود عرض نمود که درین دمِ واپسین با بچه و زن دمی نرم
مقبولِ درگاهِ قهرمان نشد **قطعه** آنکه نیکوئی نخواهد با کسی ✤ نیکوئی با او نباید ساختن
هر نهالی کان ثمر زهر آورد ✤ از تبر می بایدش پرداختن ✤ باز بعرض رسانید که پادشاه از
خونِ آنها درگذرد و بدرجهٔ اجابت مقرون گردید چون پوستش تا حلقوم برخاست دمِ
آبی درخواست و بعد کشیدنِ آب آبِ روحش بخوشید و چشم از دنیا بپوشید همچنین ارهٔ
پاداش زقوم قدِ دیگر بدقوم اهبر بدی لاشه آن هر دو لاشی از خنجر تراش ساخته پوست را باهم تلصیق
داشته از کاهِ گندم انباشته بر چارسو برای عبرتِ سرکشان بردار گذاشتند و بچه و

زنش از جان امان یافتند گویند میان صاحب او دهم سنگه از معائینه حالِ تباهِ آن بدیگر رو بدیگر
سو گردانید حضورِ ممدوح بهر دو دست سرِ میان صاحب را گرفته برحالِ تباهِ آن سیاه کاران
نگاه کنانیده فهمانیدند که اگر در عالم کون و فساد عادلانِ سیاست پیشه و پادشاهان عدالت
اندیشه برظالمان و سفاکان که غضب و ستم را شعار ساخته و بستمگری و خونریزی پرداخته دستِ
ظلم وجفا بر کشائند سیاستهای شایان و تادیبِ نمایان نسازند یک قلم نظامِ عالم برهم خورد
القصه در قلعه منگ ڈیرهٔ دولت گذاشته معه میان صاحب او دهم سنگهه بطرفِ باغ
انهاض راباتِ عالیات نموده انجاه حصنی محکم مستحکم فرموده تا یکماه جمعیت فرماشدند و اکثری
از باغیان غرق لجهٔ خوف و خطر گردیده باستلهام سدهٔ سنیه و استلام عتبهٔ علیه مستعد گردیدند
وزیر زور آور کلهوریه و میان لعبه سنگهه را براهِ دیگر پیشتر مامور فرمودند و شخصی بدرِ منافقت
در آمده بمکر و فریب بمسامع عالیه رسانید که افواجِ منصوره از دستِ مخالفان بقتل رسید
صلاح وقت آنست که عنانِ عزیمت منعطف شود ازین رو غبار ملالتی بر آئینه خاطر
اقدس نشست و از دیوان صاحب والدِ بزرگوار این شگرف نامه استصلاح نمودند دیوان صاحب
از اصابتِ رای بعرض رسانیدند که این سخن دروغِ محض و بهتان صریح است میدانم
که از منصوباتِ آن روباه خدیعت خواهد بود و خود بذات قدم بر تحقیقِ این سانحه نهاده
بپای پیاده جاده پیما شدند و چون نزدِ وزیر زور آور سنگه کلهوریه وغیره فایز گردیدند

دیدند که حالِ دشمنان تباه شده فتح و نصرت عاید عساکر منصوره گردیده است فی الفور عنان
عزیمت منعطف ساخته بحضور پرنور مستفید گشته شارحِ حال و کاشفِ احوال فرخنده
فال شدند و بنام شیر باز خان و الد راجه سرانداز خان سدرونیه فرمانِ قدر قدرِ عزِ نفاذ یافت
که از آنهای منهیانِ اخبار واضح و آشکار گردید که شمسِ خدیعت انتما بوساطتِ شما در گوشه
اختفا خزیده است اگر آن لئیم عدیم المبالات را بحضور حاضر سازی سرافتخار باکلیلِ شمولِ
توجهات برافرازی و اگر باری به دغل و حیل و بازی بتازی یکبار بسانِ ملی شودن و دیگر
بدگهران بعقاب و ادبارِ خود بپردازی وزیر پای مواکبِ شاهی سرانداز از انجا که اور اهدایت
داور یاور بود و فضلِ دادارِ داد گر رهبر در دستگیر کردنِ آن بد سیر استمداد فوج از
حضورِ معدلت گستر کرد و جنودِ نصرت نشان برهنمونی شیر باز خان در سدرون وارد گردید
سرِ شمس و راج ولی برادرزاده اش را به تیغ بیدریغ بریده بحضور خدایگانی فرستاد آری
آیینِ قدیم است که آخرِ کارِ کارِ کوتاه اندیشان تبه کار تباه گردد بقول **بیت**

از مکافاتِ عمل غافل مشو　　　گندم از گندم بروید جو ز جو

القصه حضور جهانبانی در قلعه باغان رای دهلا مالا را بعهده تهانه داری و کارداری
شرفِ امتیاز بخشیدند و در هر جا که بد نهادان سلوک طریق بغی و فساد ورزیده بودند
تهانه دارانِ قابل کار و مردانِ هوشیار مختار گذاشتند چون از انتظامِ مهامِ آنجا فراغت

کُلّی یافتند دیوان ولباغ رائی را تکفل مُہمّات بدستور سپرده بفیروزی ونصرت از راه پونچھ در قصبۂ راجور نزولِ رایاتِ اجلال فرمودند و راجه رحیم اللہ خان مرزبان آنجای نزُولِ موکبِ اقبال ایشان را از فتوحاتِ غیبی اندیشیده به تقدیم مراتب خدمات که درخورِ مخلصانِ وفادار و پذیرفتگان انوار فیوضات دربار شہریار باشد مساعی جمیله بکار آورده بعواطفِ جلیله مفتخر و مباہی گشت ٭

احوالِ نزُولِ رایاتِ عالیات شہریار لاہور در جمُّون

در حینیکه خسروِ گُل مکلّل شده با نوئینانِ چمن برخورده و نورسیدگانِ بہار سنبل وار کاکل آراسته واسبابِ نشاط فراہم آورده گُلِ شبّو بوئے طرب بدماغ روزگار رسانیده و نرگس بصد چشم چشمِ انتظار و دیدنِ گلرخانِ گلزار نگران گردانیده قدوم نوروزی افاضه طراوت بستگانِ ارض درداده ولشکریان ازہار افادۂ خورمی برروئ زمین وزمان نهاده **بیت**

آمد نوا البُلبُل وگُل پرده برانداخت   دریافت صنوبر زہوا ہرچه دلش خواست

سلطان چار بالش گردُون به آغازِ سالِ یکہزار ہشت صد نود و پنج بکرمی تحویل به بیت المشرف فرمُود و عطّارِ بہار طبلۂ عطر بدماغ روزگار کشود گلستانِ سلطنت را گلِ شگفته جبین نگارستانِ مملکت را نقشِ نو آئین ابر نیسان بار جہان فیض رسانی و دریائے بیکنار عالم

جهانبانی والاآهنگ مهاراجه رنجیت سنگھ صاحب بهادر که چیناب از موجِ سخاوتش چین بجبین
سخاوتِ حاتم بمقابله این خاتم الاسخیا تقویم پارین سوسن بصد زبان مدح خوان ازو و نافرمانِ
زمان زیرِ فرمانِ او بتقریبِ اشنان باستان مطهره پر مندل نزولِ اجلال فرموده وامانِ امید
مفلسان را بصد برگِ انعامِ عام و دستِ تهیدستان را بگلِ اشرفی مالامال فرمودند حضورِ
ممدوح از ورودِ موکبِ اقبال چون گل از انبساط و در اهتزاز نمیگنجیدند و گلهای آرزو را
در انجمن چمن میچیدند راجه صاحب دهیان سنگه مانند صنوبر دل از دست داده بسانِ سروِ
آزاده به بندگی استاده بودند القصه چندی در آن سرزمین چون ابرِ آوزی مشغول بداد و دهش
بود بجانب سرزمین سرکو لابیت بغایت لطافت و تا لابیت بنهایت نزهت عنانِ عنایت
معطوف فرمودند و راجه صاحب دهیان سنگه بنا بر تهیه اسبابِ لوازمه از پر مندل بجمون
آمده مصروف بهم سانی ضروریات گشت و حضورِ آقای همرولیف عساکر اقبال مانند ازین
رهگذر حضور محتشم الیه براجه هیراسنگھ فرمودند که راجه صاحب دهیان سنگه از ابتدای
ملازمت گاهی از دربار جدا نشده و بجمون چندان رهایش نساخته و راجه کلان بکار دربارداری
کمتر پرداخته اکنون که آن در حضور و راجه دهیان سنگه در جمون رفته چه قسم انتظام خدمت سرکار
خواهد گشت راجه هیراسنگه عرض کرد که میانِ هر دو برادر تفاوتی نمی بینم و ربط معنوی که
اینها را مابین است محتاج بقرب و بُعد نیست الحاصل حضور مفتخر الیه زمامِ رخشِ کوه‌رخش را

بصوبِ جمّون منعطف فرموده بمعسکرِ فلک کوکبه شرفِ بهارستان بخشیدند و حضورِ خداوندی
و راجه صاحب دهیان سنگه بکمالِ ارادت همرکاب فیض انتساب بوده درمندی بیچوبه
استوار کنانیده فرود کنانیدند و یک لکهه و بیست یکهزار روپیه وجه ضیافت پیش کش گردید
و دیگر سرداران نامدار را که بهم عنانی بخت عالی داشتند فراخورِ قدر ضیافت و شیرینی رسانیده
آمد و از اطعمهٔ انفسه و اشربهٔ الطفه بنابرشکر ظفر پیکر خانهائے گوناگون آراسته دعوت
گشت و هم همان روز فروغ دودمانِ اجلال نورپرورِ خورشیدِ اقبال مهاراجه رنبیر سنگه
صاحب بهادر استسعادِ ملازمت دریافتند و آن ملکی صفات از کمال عاطفت پیشِ روی
خویش ایشان را بر کرسی جا داده معفوفِ عنایت فرمودند و روزِ دیگر بنابر دیدنِ محلات که حرایم
از انجا بجائی دیگر نقل کرده بودند و حصولِ درشن شری ٹهاکران که در ٹهاکر دواره درونِ محلات
اند تشریف بردند و احدی را از حاشیه نشینان اجازت همراه آمدن نشد مگر از طرف خود
حضورِ آقائی و راجه دهیان سنگه صاحب و مصر رام کشن را همراه آوردند و از فرطِ عاطفت
چنانکه پدران را با فرزندان باشد مشمولِ عنایات فرمودند و بر بالاخانه تشریف برده بهر سو
نظر فرموده رقتِ دل پیدا کردند و بر زبانِ قضا جریان گذشت که در سلسله مظهر حقایق
کونی و آلهی محرم اسرارِ سفیدی و سیاهی مظهر نکات شگرف و معارف گرامی مورد علوم
لدنی و الهامی گورو نانک اولاد صلبی را ارث نصیبی نشده مگر خادمان و مریدان را همچنان